

YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen
tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen
yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan mukainen

KANSALLINEN VALVONTAELIN

VUOSIKERTOMUS 2017

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

**KIDUTUKSEN VASTAINEN
KANSALLINEN VALVONTAELIN**

VUOSIKERTOMUS 2017

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia
00102 Eduskunta
Puhelin (vaihde): +358 9 4321
oikeusasiamies@eduskunta.fi
www.oikeusasiamies.fi

Layout ja graafit:
Virpi Salminen / EOA-kanslia
Kuvat:
EOA-kanslian kuva-arkisto
Välisivut: Virpi Salminen ja Päivi Ahola / EOA-kanslia

LUKIJALLE

Eduskunnan oikeusasiamies on toiminut 7.11.2014 lukien YK:n kidutuksen vastaisen sopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) mukaisena kansallisena valvontaelimenä (NPM). Tästä toiminnasta on laadittu omat osionsa vuosien 2015, 2016 ja 2017 oikeusasiamiehen kertomuksiin. Lisäksi vuoden 2016 toiminnasta on laadittu laajempi englannin kielinen erillisjulkaisu.

Oikeusasiamiehen kertomuksessa ei ole mahdollista esitellä kaikkia kansallisen valvontaelimen tarkastushavaintoja ja niiden perusteella annettuja suosituksia. Sen vuoksi kansallisen valvontaelimen toiminnasta on laadittu erikseen tämä kattava raportti, joka julkaistaan oikeusasiamiehen verkkosivuilla suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi.

Suomessa oikeusasiamiehellä on vahva perus- ja ihmisoikeusmandaatti, ja oikeusasiamies on osa Pariisin periaatteiden mukaista Suomen kansallista ihmisoikeusinstituutiota. Suljettujen laitosten tarkastukset on ollut oikeusasiamiehen erityistehtävä jo ennen kansallisen valvontaelimen mandaattia. Vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelun valvonta on kuitenkin monipuolistunut entisestään OPCAT:in myötä. Laillisuusvalvonnan rinnalle on tullut ennaltaehkäisevä näkökulma sekä rakentavan vuoropuhelun käyminen viranomaisen ja laitoksen henkilökunnan kanssa. Vaikka nämä piirteet ovat olleet jo ennen NPM-tehtävääkin mukana oikeusasiamiehen tarkastustoiminnassa, uuden mandaatin myötä niiden merkitys on entisestään korostunut.

Tarkastustoiminta on vaikuttavaa ja siihen panostetaan oikeusasiamiehen kansliassa paljon. Ulkopuolisten asiantuntijoiden mukaan tulo tarkastuksille on laajentanut NPM:n asiantuntemusta ja tuonut monipuolisuutta näkökulmiin ja vuoropuhelun käymiseen. Myös kansainvälinen yhteistyö ja koulutus ovat merkittävästi lisääntyneet.

Yleisesti voidaan todeta, että oikeusasiamiehen kannanottoja ja suosituksia noudatetaan varsin hyvin. Silloin kun näin ei tapahdu, kysymys on yleensä joko voimavarojen puutteesta tai puutteista lainsäädännössä.

Petri Jääskeläinen

Eduskunnan oikeusasiamies

Iisa Suhonen

OPCAT-koordinaattori, Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri

Sisällysluettelo

	Lukijalle	3
1	KIDUTUKSEN VASTAINEN KANSALLINEN VALVONTAELIN	7
1.1	Oikeusasiamiehen tehtävä kansallisena valvontaelimenä	8
	Toimintamalli	10
	Toiminnasta tiedottaminen	11
	Perus- ja ihmisoikeuskasvatus	11
1.2	Yhteistyö	12
	Yhteistyö eri toimijoiden kanssa	12
	Kansainvälinen yhteistyö	13
	Koulutus	14
2	TARKASTUSTOIMINTA	16
2.1	Tarkastukset	17
3	TÄRKEIMMÄT HAVAINNOT JA SUOSITUKSET SEKÄ JÄLKISEURANTA	19
3.1	Poliisin säilytystilat	20
	Henkilöstöressurit	21
	Alaikäisen kiinniotetun kohtelu	22
	Tutkintavankien säilyttäminen poliisivankilassa	22
	Rikosasian tutkijoiden osallistuminen säilytystehtäviin	23
	Oikeuksista ja säilytystilan oloista ilmoittaminen	24
	Muutoksenhakumenettelyyn liittyvä varautuminen ja koulutus	25
	Yksityisyyden suoja / luottamuksellisuus	25
	Yhteydenpidon rajoittaminen	26
	Ulkoilu ja ulkoilutilat	27
	Sellin hälytysjärjestelmä	27
	Kohtelu ja olosuhteet	28
	Terveystenhuolto	29
3.2	Puolustusvoimien säilytystilat	31
3.3	Rajavartiolaitoksen ja Tullin säilytystilat	32
3.4	Rikosseuraamusala	33
	Vankien kohtelu ja vankilan ilmapiiri	33
	Vangeille annettavat tiedot	34
	Naistutkintavankien asema	35
	Alaikäisten vankien asema	36
	Ulkomaalaisten vankien asema	36
	Tutkintavankien erillään pitäminen	37
	Vankilan tilojen esteettömyys	37

Eristystilojen olosuhteet	38
Erillään asuminen omasta pyynnöstä	39
Matkasellit	40
Tapaamiset	41
Lapsen tapaamiseen tarkoitetut tilat	41
Ulkoilutilat ja ulkoilun toteutuminen	42
Vankien kuljettamisen olosuhteet	43
Valvontahenkilökunnan osallistuminen lääkehoitoon	44
Mikkelin vankila	44
Helsingin käräjäoikeuden säilytystilat vapautensa menettäneille	46
3.5 Ulkomaalaisasiat	47
Joutsenon säilöönottoyksikkö	48
Metsälän säilöönottoyksikkö	50
Terveystieteiden tutkimuskeskus	51
3.6 Sosiaalihuolto / lasten yksiköt	53
Resurssit / järjestämis- ja kustannusvastuu	55
Ilmapiiri / kohtelu	55
Lapsille annettava informaatio / päätösten tiedoksianto	55
Rajoitustoimenpiteet / kasvatustoimenpiteet	56
Sosiaalityöntekijöiden rooli	57
Terveystieteiden tutkimuskeskus / yksityisyydensuoja	58
Lapsen rahavarojen käsittely	58
3.7 Sosiaalihuolto / vanhusten yksiköt	59
Ilmapiiri / kohtelu	60
Rajoitustoimenpiteet	60
Saattohoidon toteuttaminen / yksityisyys	61
WC-asiointi	61
Suun terveydenhoito	61
Ulkoilu	61
Esteettömyys / saavutettavuus / tilat	62
Kuntoutus / virikkeet	62
Lääkäripalvelut	62
3.8 Sosiaalihuollon muita tarkastuskohteita	63
3.9 Kehitysvammaisten ja vammaisten henkilöiden asumisyksiköt	64
Ilmapiiri	66
Huonoon kohteluun puuttuminen	67
Rajoitustoimenpiteet ja rajoitusvälineiden käyttö	67
Eristämiseen tarkoitetut tilat ja niiden varustelu	69
Päätöksenteko	69
Asumisolosuhteet	70
Itsemääräämisoikeuden toteutuminen / osallistumisen mahdollisuudet / riittävä avun ja hoidon saanti	70
Yksityisyyden suoja	70

3.10	Terveystenhoolto	72
	Ilmapiiri / kohtelu	73
	Eristystilat	73
	Muut tilat	75
	Ulkoilu	76
	Rajoitustoimien vähentäminen	77
	Rajoitustoimista annetut ohjeet ja sopiminen	78
	Tarkkailuun ottaminen	79
	Lääkitseminen tahdosta riippumatta	79
	Alaikäiseen kohdistetut rajoitteet	80
	Mielenterveyslakiin perustumattomia rajoitustoimia	80
	Rajoitustoimien jälkipuinti potilaan kanssa	81
	Yksityisyyden suoja	82
	Potilaille ja omaisille annettava informaatio	82
	Lapsen edun huomioiminen	83
	Tulovaiheen tarkastukset	83
	Kuntoutus	84
	Päivystysyksiköiden turvahuoneet	84
	Vankiterveydenhoolto	85
	Selviämishoitoasemat	85
4	MUU TOIMINTA	87
4.1	Lausunnot ja omat aloitteet	88
	Lausuntojen antaminen	88
	Omana aloitteena tutkittavaksi otettuja asioita	88
	Omana aloitteena tutkittuihin asioihin annettuja ratkaisuja	89
4.2	Lainsäädäntö- ja hyvitysesitykset	92
	Lainsäädäntöesitykset	92
	Hyvitysesitykset	92
5	LIITTEET	93
	Liite 1	
	Suomen perustuslain oikeusasiamiestä koskevat säännökset (11.6.1999/731)	94
	Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä (14.3.2002/197)	97
	Liite 2	
	Tarkastukset	108

1

KIDUTUKSEN VASTAINEN KANSALLINEN VALVONTAELIN

1.1

Oikeusasiamiehen tehtävä kansallisena valvontaelimenä

Eduskunnan oikeusasiamiehestä tuli 7.11.2014 Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT, Optional Protocol to the Convention against Torture) mukainen kansallinen valvontaelin (NPM, National Preventive Mechanism). Oikeusasiamiehen kanslian yhteyteen perustettu Ihmisoikeuskeskus (IOK) ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta täyttävät osaltaan valinnaisessa pöytäkirjassa kansalliselle valvontaelimelle asetettuja vaatimuksia, joissa viitataan niin sanottuihin Pariisin periaatteisiin.

Valvontaelimen tehtävänä on tehdä tarkastuksia paikkoihin, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä henkilöitä. Valinnaisen pöytäkirjan soveltamisala on pyritty luomaan mahdollisimman laajaksi. Soveltamisalaan kuuluvat paitsi vankilat, poliisilaitokset ja tutkintavankilat, myös esimerkiksi ulkomaalaisten säilöönottoyksiköt, psykiatriset sairaalat, koulukodit, lastensuojelulaitokset sekä tietyin edellytyksin vanhusten ja kehitysvammaisten hoitopaikat ja asumisyksiköt. Soveltamisalaan kuuluvia toimipaikkoja on kaikkiaan tuhansia. Käytännössä kysymys voi olla esimerkiksi muistisairaiden vanhusten hoitopaikkoihin tehtävistä käynneistä, joilla pyritään ennaltaehkäisemään heidän huonoa kohteluaan tai itsemääräämisoikeuden loukkauksia.

Valinnaisessa pöytäkirjassa korostuu kansallisen valvontaelimen tehtävä ennalta ehkäistä kidutusta ja muuta kiellettyä kohtelua tekemällä säännöllisiä tarkastuksia. Kansallisella valvontaelimellä on toimivalta antaa viranomaisille suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja sekä ehkäistä kidutuksen vastaisessa yleissopimuksessa kiellettyä toimintaa. Sen tulee myös voida antaa ehdotuksia ja lausuntoja olemassa olevasta tai suunnitellusta lainsäädännöstä.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamiehen erityistehdävänä on jo aikaisemmin ollut tarkastusten toimittaminen suljetuissa laitoksissa ja niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelun valvonta. Valinnainen pöytäkirja tuo kuitenkin useita uusia piirteitä ja vaatimuksia tarkastustoimintaan.

Kansallisena valvontaelimenä oikeusasiamiehen toimivalta on jonkin verran laajempi kuin muussa laillisuusvalvonnassa. Perustuslain mukaan oikeusasiamiehen toimivalta ulottuu yksityisiin tahoihin vain siinä tapauksessa, että ne hoitavat julkista tehtävää. Kansallisen valvontaelimen toimivalta puolestaan ulottuu myös muihin yksityisiin, jotka ylläpitävät toimipaikkoja, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä henkilöitä viranomaisen määräyksestä, kehotuksesta, suostumuksella tai myötävaikutuksella. Tämän määritelmän piiriin voivat kuulua esimerkiksi vapautensa menettäneiden henkilöiden säilytystilat laivoilla tai eräiden yleisötilaisuuksien yhteydessä sekä yksityisten hallinnassa tai omistuksessa olevat lentokoneet tai muut liikennevälineet, joilla kuljetetaan vapautensa menettäneitä henkilöitä.

Kansainväliset toimielimet ovat pitäneet suositeltavana, että valvontaelimen toiminta organisoidaan omaan erilliseen yksikköön. Oikeusasiamiehen kansliassa on näytännyt kuitenkin tarkoituksenmukaisemmalta integroida valvontaelimen tehtävät koko kanslian toimintaan. Valinnaisen pöytäkirjan soveltamisalaan kuuluvia toimipaikkoja on useilla hallinnonaloilla. Paikat ja niissä sovellettava lainsäädäntö sekä vapautensa menettäneet henkilöryhmät ovat erilaista. Näistä syistä myös tarvittava asiantuntemus on erilaista eri paikkoihin tehtävissä tarkastuskäynneissä. Kun oikeusasiamiehen kans-

liassa mahdollinen erillinen yksikkö jäisi joka tapauksessa hyvin pieneksi, siihen ei olisi käytännössä mahdollista koota kaikkea tarvittavaa asiantuntemusta ja myös tarkastusten määrä jäisi huomattavasti pienemmäksi.

Tarkastustoimintaan osallistuminen ja muut oikeusasiamiehen tehtävät, erityisesti kanteluiden käsitteleminen, tukevat toinen toisiaan. Tarkastustoiminnassa saatavaa tietoa ja kokemusta voidaan hyödyntää kanteluiden käsittelyssä ja päinvastoin. Tämänkin vuoksi on tärkeää, että kanslian henkilökunnasta kaikki ne, joiden tehtäväalueeseen kuuluu valinnaisen pöytäkirjan soveltamisalaan kuuluvia paikkoja, osallistuvat myös kansallisen valvontaelimen tehtäviin. Käytännössä tämä tarkoittaa valtaosaa kanslian esittelijöistä, mikä tarkoittaa noin 25 henkilöä.

Yleissopimuksen valinnaisessa pöytäkirjassa edellytetään, että sopimusvaltio antaa kansallisen valvontaelimen käyttöön tämän toiminnan kannalta tarvittavat resurssit. Yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan hyväksymistä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 182/2012 vp) on todettu, että pöytäkirjan velvoitteiden tehokas hoitaminen puoltaa eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian henkilöstövoimavarojen lisäämistä. Tästä huolimatta oikeusasiamies ei ole saanut lisää henkilöresursseja kansallisen valvontaelimen tehtävään.

Eurooppalainen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi perustettu komitea (CPT, European Committee for the Prevention of Torture) suositteli Suomeen 2014 tekemästään käynnistä antamassaan selonteossa, että ryhdyttäisiin toimenpiteisiin eduskunnan oikeusasiamiehen taloudellisten ja henkilöresurssien merkittäväksi lisäämiseksi oikeusasiamiehen toimiessa kansallisen valvontaelimen tehtävässään. Komitea esitti myös harkittavaksi, että oikeusasiamiehen kanslian yhteyteen perustettaisiin erillinen yksikkö tai osasto, joka vastaisi kansallisen valvontaelimen toiminnoista.

YK:n kidutuksen vastainen komitea (CAT, The Committee against Torture) on Suomen 7. määräaikaisraportin johdosta joulukuussa 2016 antamissaan suosituksissa ollut huolissaan siitä, että oikeusasiamiehelle ei ole osoitettu riittävästi taloudellisia tai henkilöresursseja kansallisen valvontaelimen tehtävään. Komitea suositteli, että valtion tulee vahvistaa kansallista valvontaelintä riittävillä resursseilla, jotta se kykenisi toimimaan tehtävässään itsenäisesti ja tehokkaasti. Samalla komitea suositteli harkitsemaan mahdollisuutta perustaa oikeusasiamiehen yhteyteen tätä tehtävää varten erillinen yksikkö. Valtiolta edellytettiin vastausta tähän asiaan 7.12.2017 mennessä.

Oikeusasiamies antoi ulkoministeriölle (UM) 13.10.2017 asiaa koskevan oman lausuntonsa. Siinä todetaan mm., että oikeusasiamies ei ole tähän mennessä saanut lisää henkilöresursseja kansallisen valvontaelimen tehtävään, vaikka sitä on esitetty vuosien 2014 ja 2016 talousarvioesityksissä. Oikeusasiamies ei tehnyt asiasta esitystä vuoden 2017 talousarvioesityksessä, koska eduskunnan linjauksen mukaisesti uusia virkoja ei saanut perustaa. Sen sijaan esitettiin määrärahojen lisäämistä toimintaan, kuten asiantuntijoiden käyttöön. Lausunnossa todetaan, että jo kauan ennen kansallisen valvontaelimen tehtävää oikeusasiamiehen velvollisuutena on ollut tehdä tarkastuksia suljettuihin laitoksiin ja valvoa vapautensa menettäneiden kohtelua. Tämän johdosta oikeusasiamiehellä on ollut käytettävissään resursseja tähän toimintaan jo ennen kansallisen valvontaelimen tehtävää.

Toiminnan kehittämiseen tarvitaan kuitenkin lisävoimavaroja. Oikeusasiamiehen kansliassa on sisäisin virkajärjestelyin ja ottamalla pois muusta laillisuusvalvonnasta, saatu kansallisen valvontaelimen tehtävien koordinointiin yksi päätoiminen esittelijä. Tämän lisäksi on arvioitu tarvittavan kaksi lisävirkaa. Toinen olisi koordinaattorin virka ja toinen avustavan työntekijän virka.

Toimintamalli

Oikeusasiamies on organisoinut kansallisen valvontaelimen siten, että kansliassa ei ole tätä valvontatehtävää varten omaa erillistä yksikköä. Oikeusasiamies on määrännyt kaksi kanslian virkamiestä hoitamaan oman työnsä ohella määräaikaaisesti kansallisen valvontaelimen tehtävien koordinointia. Koordinaattorien tehtävänä on vastata valvontaelimen kansainvälisistä yhteyksistä ja kanslian sisäisestä valvontaelimen koordinoinnista. Määräys oli vuoden 2017 loppuun. Kansallisen valvontaelimen koordinoinnin tehostamiseksi oikeusasiamies päätti keskittää siihen yhden esittelijän koko työpanoksen. Tämä jouduttiin tekemään työtehtävien uudelleen organisoinnilla, koska uusia henkilöresursseja ei ole saatu. Vuoden 2018 alusta kansallisen valvontaelimen koordinointitehtävien pääesittelijänä ja päätoimisena koordinaattorina on aloittanut vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Iisa Suhonen. Hänen lisäksi oikeusasiamies on nimennyt esittelijäneuvos Jari Pirjolan ja neuvontalakimies Pia Wirran hoitamaan kansallisen valvontaelimen koordinaattorin tehtäviä muiden virkatehtäviensä ohella 1.1.2018 lukien toistaiseksi.

Oikeusasiamies on lisäksi nimennyt kanslian sisäisen Opcat-tiimin, johon kuuluvat pääesittelijät niiltä tehtäväalueilta, joissa tehdään tarkastuksia valinnaisessa pöytäkirjassa tarkoitettuihin toimipaikkoihin. Tiimiin kuuluu yhdeksän jäsentä ja sitä johtaa valvontaelimen pääkoordinaattori. Opcat-tiimissä on vuoden 2017 aikana muun muassa työستetty strategioita eli koottu eri hallinnonalojen toimintatavat ja tavoitteet niiden toteuttaessa kansallisen valvontaelimen tehtävää. Tarkoituksena on jatkaa näiden työstämistä ja koota niiden pohjalta koko kansallisen valvontaelimen strategia.

Kansallisen valvontaelimen tarkastustoimintaa varten on perehdytetty vuosien 2016 ja 2017 aikana ulkopuolisia asiantuntijoita. Kansallisella valvontaelimellä on käytettävissään tällä hetkellä kahdeksan ulkopuolista terveydenhuollon alan asiantuntijaa: kolme psykiatrian erikoislääkäriä (joista yksi myös nuorisopsykiatrian erikoislääkäri), oikeuspsykiatrian erikoislääkäri, kaksi geriatrian erikoislääkäriä ja kehitysvammalääkäri sekä psykiatrinen sairaanhoitaja. Lisäksi käytettävissä on viisi perehdytettyä kokemusasiantuntijaa. Kolmella heistä on kokemusta sosiaalihuollon lasten ja nuorten suljetuista laitoksista. Kaksi muuta kokemusasiantuntijaa tulevat Ihmisoikeuskeskuksen vammaisjaostosta (VIOK) ja heidän asiantuntemustaan on tarkoitus käyttää kansallisen valvontaelimen tarkastuksilla, jotka kohdistuvat yksiköihin, joissa vammaisten henkilöiden oikeuksia rajoitetaan.

Kansallisen valvontaelimen tarkastuskäynneillä on pyritty entistä useammin käymään henkilökunnan kanssa rakentavaa vuoropuhelua hyvistä käytänteistä ja menettelytavoista. Valvottaville voidaan myös antaa jo käynnin aikana palautetta tehdyistä havainnoista sekä antaa ohjausta ja suosituksia. Samalla on voitu keskustella yhteisymmärryksessä siitä, miten tarkastuskohteessa voitaisiin muuttaa esimerkiksi menettelytapoja, jotka voivat johtaa huonoon kohteluun.

Tarkastuksen jälkeen laaditaan aina pöytäkirja, jossa esitetään tarkastuksesta tehtyjä havaintoja. Usein pöytäkirjaluonnos toimitetaan tarkastuskohteelle, jotta sillä on mahdollisuus kommentoida havaintoja ja myös ilmoittaa niiden johdosta tehdyistä toimenpiteistä. Tarkastuskohdetta voidaan vielä tämän jälkeen pyytää määräaikaan mennessä ilmoittamaan, mihin toimenpiteisiin se ryhtyy niiden havaintojen johdosta, joihin ei ole vielä puututtu. Mikäli tarkastuksessa ilmenee sellaista, mikä edellyttää erityistä tutkintaa, oikeusasiamies on ottanut asian omana aloitteena tutkittavaksi ja asiaa ei ole enemmalti käsitelty pöytäkirjassa.

Toiminnasta tiedottaminen

Kansallisella valvontaelimellä on oma esite. Sitä on saatavilla suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, viroksi ja venäjäksi. Tarpeen mukaan esite tullaan kääntämään myös muille kielille.

Kansallisen valvontaelimen tarkastuksista laadittuja pöytäkirjoja on vaihtelevasti viety kokonaisuudessaan oikeusasiamiehen kanslian ulkoisille verkkosivuille. Kansliassa on yhteisesti sovittu, että vuodesta 2018 lukien kaikki pöytäkirjat julkaistaan kokonaan tai siten, että niistä on ennen julkaisemista poistettu mahdolliset salassa pidettävät asiat. Tämä tavoite tullaan myös sisällyttämään kansallisen valvontaelimen strategiaan.

Oikeusasiamiehen kanslian ulkoisten verkkopalvelujen sisältöuudistus pyritään saamaan päätökseen vuoden 2018 aikana. Tässä yhteydessä luodaan myös kansallisen valvontaelimen tehtävää koskevat verkkosivut. Tavoitteena on lisäksi, että tarkastuksista ja niihin liittyvistä asioista tullaan jatkossa entistä aktiivisemmin tiedottamaan eri SO-ME-kanavissa.

Perus- ja ihmisoikeuskasvatus

Oikeusasiamies on yhdessä Ihmisoikeuskeskuksen (IOK) kanssa aloittanut vuonna 2017 yhteisen hankkeen ihmisoikeuskasvatuksen- ja koulutuksen vahvistamiseksi. Kohderyhmänä on ollut opetustoimi. Oikeusasiamiehen virkamiehiä on yhdessä IOK:n asiantuntijoiden kanssa kiertänyt vierailemassa kouluissa eri puolella Suomea. Hankkeen ja siihen sisältyvien tarkastusten tavoitteena on ollut arvioida ja edistää perus- ja ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen toteutumista koulujen arjessa kokonaisvaltaisesti. Käynneillä saaduista kokemuksista on jalostunut koulutuspaketti sivistystoimen johdolle ja rehtoreille. Tarkoituksena on vuoden 2018 aikana aloittaa ihmisoikeuskoulutukseen liittyvä yhteistyö myös kansallisen valvontaelimen ja IOK:n kanssa.

1.2 Yhteistyö

Yhteistyö eri toimijoiden kanssa

POLIISIN HALLINNON ALALLA käydään keskustelua poliisivankiloista ja niiden tarkastuksista paitsi Poliisihallituksen myös poliisin laillisuusvalvontaverkoston kokouksessa (Pohan ja poliisilaitosten oikeusyksiköiden kokous). Kaikista poliisia koskevista toimenpitepäätöksistä – myös poliisivankiloita koskevista – lähetetään tiivistelmä mm. Poliisihallitukseen (joka jakaa ne laitoksille), KRP:lle ja Poliisiammattikorkeakouluun. Poliisivankiloiden tarkastuspöytäkirjat lähetetään aina sekä Poliisihallitukselle että ko. laitokselle ja tarvittaessa myös suoraan poliisivankilalle. Poliisin omaa laillisuusvalvontaa poliisilaitoksilla hoitavat oikeusyksiköt. Näille on painotettu, että myös niiden tulee tarkastaa poliisivankiloiden toimintaa alueellaan. Oikeusasiamiehelle toimitetaan vuosittain Poliisihallituksen laillisuusvalvonnan vastuualueen laillisuusvalvontakertomus.

Myös **PUOLUSTUSVOIMAT** ja **RAJAVARTIOLAITOS** toimittaa vuosittain oikeusasiamiehelle oman raporttinsa sisäisestä laillisuusvalvonnasta.

RIKOSSEURAAMUSALAN tarkastuspöytäkirjat lähetetään tiedoksi Rikosseuraamuslaitoksen (Rise) keskushallintoyksikölle ja rikosseuraamusalueen johdolle sekä oikeusministeriön (OM) kriminaalipoliittiselle osastolle. Usein keskushallintoa ja aluehallintoa pyydetään myös ilmoittamaan, mihin toimenpiteisiin tarkastushavainnot ovat antaneet aiheutta. Oikeusasiamies saa puolestaan käyttöönsä rikosseuraamusalan sisäisen laillisuusvalvonnan tekemistä tarkastuksista laaditut pöytäkirjat. Lisäksi Rise toimittaa joka kuukausi oikeusasiamiehelle vankilukua ja poistumislupia koskevat tilastot. Vankilukutilastoista ilmenee mm. tutkintavankien määrä vankiloissa, mies- ja naisvankien osuus sekä alle 21-vuotiaiden vankien osuus. Poistumislupatilastoista voi seurata poistumislupa-anomusten käsittelyä kussakin vankilassa eli miten paljon vangit ovat anoneet lupia ja paljonko lupia on myönnetty. Tarkastuksilla kiinnitetään myös huomiota poistumislupa-anomusten käsittelyyn ja erityisesti siihen, että päätökset tehdään yksilöllisesti lakiin perustuen ja perustellaan asianmukaisesti.

Kertomusvuonna kutsuttiin Risen laillisuusvalvontalakimiehet keskustelemaan yhteistyöstä ja laillisuusvalvonnassa havaituista ongelmista. Vantaan vankilaan tehdyn tarkastuksen loppukeskusteluun osallistui kaksi Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen edustajaa.

Vankien omaiset ry:n edustajat kävivät joulukuussa 2017 kertomassa yhdistyksen toiminnasta ja Risen toimintaa koskevista havainnoista omaisten näkökulmasta. Vankien vapautumista tukevan Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa on jatkettu yhteistyötä tietojen vaihdossa. Tukisäätiö tekee vuosittain käyntejä noin 10 vankilaan, joten sille kertyy paljon tietoa vankien kohtelusta ja olosuhteista sekä terveydenhuollosta. Tukisäätiöltä saadaan arvokasta tietoa vankien ja heidän omaisten kertomista ongelmista.

TERVEYDENHUOLLOSSA tehdään yhteistyötä Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontaviraston (Valvira) ja aluehallintovirastojen kanssa. Ennen tarkastuskäyntiä ollaan säännönmukaisesti yhteydessä toimivaltaiseen aluehallintovirastoon, jotta saadaan tietoa valvontaviranomaisen havainnoista kohteesta. Ennen psykiatriisiin yksiköihin tehtäviä

tarkastuksia on voitu olla yhteydessä myös kolmansiin toimijoihin, kuten mielenterveyskuntoutujien omaisten paikallisyhdistykseen. Syyskuussa 2017 pidettiin oikeusasiamiehen ja Valviran johdon yhteistyökokous.

Oikeusasiamies saa lisäksi Pohjois-Suomen aluehallintovirastolta tiedoksi vankiterveydenhuollon valvontasuunnitelmat ja vankiterveydenhuoltoon tehdyistä ohjaus- ja arviointikäynneistä laaditut kertomukset. Vastavuoroisesti oikeusasiamies toimittaa omat tarkastussuunnitelmat ja -pöytäkirjat tiedoksi Valviralle ja aluehallintovirastolle. Lisäksi oikeusasiamies, Valvira ja Pohjois-Suomen aluehallintovirasto pitävät säännöllisesti yhteistyöpalavereita vankiterveydenhuoltoon liittyvistä asioista.

SOSIAALIHUOLLOSSA tehdyistä tarkastuksista lähetetään pöytäkirjat tiedoksi usein myös asianomaiselle aluehallintovirastolle. Valvira on julkaissut ympärivuorokautisten vanhustenhuollon yksiköiden työntekijöille kohdistetun, vanhusten kaltoinkohtelua koskevan kyselytutkimuksensa tulokset vuonna 2016. Kyselyn perusteella näytti siltä, että vanhustenhuollon yksiköissä on laajasti puutteita mm. omavalvonnassa, kaltoinkohtelun tunnistamisessa ja tilanteisiin puuttumisessa. Valvira on aloittanut reaktiivisen valvonnan niissä yksiköissä, joissa se katsoo kyselyn vastausten perusteella olevan syytä selvittää, onko asiakasturvallisuus vakavasti vaarantunut. Näitä tietoja on myös kansallisen valvontaelimen mahdollista hyödyntää tarkastuskohteita valitessaan.

Valvira on julkaissut vuonna 2017 vastaavanlaisen selvityksen itsemääräämisoikeuden toteutumisesta kehitysvammahuollon asumis- ja laitospalveluissa. Rajoitustoimenpiteiden käytöstä ja päätöksenteosta saadut tiedot ovat tärkeitä kansallisen valvontaelimen tarkastustoiminnassa.

Kansainvälinen yhteistyö

Kidutuksen vastaisen komitean alakomitea

Kansallisen valvontaelimen raportti vuodelta 2016 toimitettiin tiedoksi YK:n kidutuksen vastaisen komitean alakomitealle (SPT, The UN Subcommittee on Prevention of Torture). Alakomitea esitti kansalliselle valvontaelimelle vuosiraportin osalta joitakin huomioita ja kysymyksiä. Alakomitean palaute käytiin läpi Opcat-tiimissä.

Kansallinen valvontaelin tapasi OA:n johdolla lokakuussa 2017 alakomitean jäsenen Mari Amoksen, joka toimii Suomen maaraporttina. Tapaamisessa keskusteltiin muun muassa kansallisen valvontaelimen resursseista ja sivuttiin aiheita, joista SPT oli esittänyt kysymyksiä viimeisimmän raportin osalta. Samalla käytiin myös läpi tulevaa SPT:n tapaamista.

Oikeusasiamiehen delegaatio tapasi marraskuussa 2017 SPT:n edustajia SPT:n vuosikokouksen yhteydessä Genevessä. Tähän liittyen kansallinen valvontaelin oli toimittanut alakomitealle etukäteen täyttämänsä arviointitaulukon ("Assessment matrix for NPMs"), joka pohjautui alakomitean kansallisille valvontaelimille laatimaan työkaluun "Analytical assessment tool for national preventive mechanisms". Tapaamisen jälkeen SPT antoi palautteen sekä teki vielä tarkentavia kysymyksiä. Oikeusasiamies vastasi palautteeseen kesäkuussa 2018.

Pohjoismainen yhteistyö

Pohjoismaiden kansalliset valvontaelimet tapaavat säännöllisesti kahdesti vuodessa. Suomen kansallinen valvontaelin järjesti yhteistyötapaamisen tammikuussa 2017 Helsingissä. Tapaamiseen osallistuivat Suomen edustajien lisäksi edustajat Ruotsin, Norjan ja Tanskan kansallisista valvontaelimistä. Lisäksi mukana oli ensimmäistä kertaa Islannin oikeusasiamiehen edustaja. Aiheena oli tarkastusmenetelmät eri maissa sekä haastattelutekniikat ja ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttö. Tapaamisen yhteydessä järjestettiin erillinen koulutuspäivä haastattelumenetelmistä ja ulkopuolisen asiantuntijan käytöstä. Luennoitsijana toimi Dr. Clive Meux (Institute of Psychiatry London, UK).

Seuraava tapaaminen oli elokuussa 2017 Oslossa Norjan kansallisen valvontaelimen toimissa järjestäjänä. Aiheena oli tällä kertaa alaikäisten yksiköihin tehdyt tarkastukset. Lisäksi erityisteemana oli pakon ja rajoitustoimien käyttö kuljetettaessa alaikäisiä suljettuun laitokseen tai laitosten välillä. Tapaamisessa kuultiin Oslon yliopiston oikeustieteen professorin ja YK:n Lasten oikeuksien komitean jäsenen Kirsten Sandbergin esitys ”The best interest of the child and reflections on the NPM work”.

EU:n jäsenmaiden kansallisten valvontaelinten yhteistyö

Kansallisen valvontaelimen koordinaattori osallistui huhtikuussa 2017 Strasbourgissa kaksipäiväiseen kokoukseen, jossa käynnistettiin Euroopan unionin jäsenmaiden kansallisten valvontaelinten välinen yhteistyö (EU NPM Network).

Muu yhteistyö

Euroopan unionin oikeusasiamiehen kansliasta oli maaliskuussa 2017 edustaja tutustumassa viikon ajan oikeusasiamiehen työhön. Hänelle esiteltiin tässä yhteydessä myös kansallisen valvontaelimen toimintaa.

Montenegron oikeusasiamiehen delegaatio teki kahden päivän tutustumiskäynnin Suomen oikeusasiamiehen kansliaan syyskuussa 2017. Yhtenä teemana oli saada tietoa Suomen kansallisen valvontaelimen toiminnasta ja suljettuihin laitoksiin, erityisesti psykiatriin yksiköihin, tehtävistä tarkastuksista.

Viron kansallisen valvontaelimen neljä edustajaa olivat syyskuussa 2017 mukana Suomen kansallisen valvontaelimen kaksipäiväisellä tarkastuksella, joka kohdistui Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän psykiatria. Samalla käynnillä heille järjestettiin tutustumiskäynti yhteen sosiaalihuollon asumisyksikköön, jossa hoidettiin muistisairaita.

Koulutus

Kansallinen valvontaelin järjesti tammikuussa 2017 tarkastuksia tekeville kanslian virkamiehille ja ulkopuolisille asiantuntijoille koulutuksen haastattelumenetelmistä ja ulkopuolisen asiantuntijan käytöstä.

Kanslian lakimies osallistui tammikuussa ja helmikuussa 2017 järjestettyyn Pakolaisten mielen hyvinvointi -seminaarisarjaan, jossa käsiteltiin mm. pakolaisten mielen-terveysongelmien tunnistamista ja vakavan trauman kokeneiden pakolaisten hoitoa. Järjestäjinä toimivat mm. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), HYKS Psykiatria ja Suomen mielenterveysseura.

YK:n vankeinhoidon vähimmäissäännöt, jotka on nimetty Nelson Mandela -säännöiksi, uudistettiin joulukuussa 2015 YK:n yleiskokouksessa. Säännöt ovat suosituksia, joilla pyritään varmistamaan kaikille vangeille maailmassa ihmisarvoinen kohtelu yhteisesti hyväksyttyjen periaatteiden ja käytäntöjen pohjalta. Säännöt ja niihin liittyvä johdanto julkaistiin suomeksi käännettynä helmikuussa 2017. Suomentamisen julkistamissemiinariin osallistui useita oikeusasiamiehen kanslian esittelijöitä. YK:n edustaja tilaisuudessa oli Mr Philipp Meissner (Crime Prevention and Criminal Justice Officer).

Maaliskuussa 2017 järjestettiin oikeusasiamiehen kanslian sisäinen koulutus, jonka aiheena oli maasta poistaminen ja palautuslennot. Kouluttajina olivat Helsingin poliisilaitoksen ja yhdenvertaisuusvaltuutetun toimiston edustajat. Toukokuussa oli vuorossa ihmiskauppaa koskeva koulutus, jossa kouluttajat tulivat yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistosta ja Rikosuhripäivystyksestä.

Oikeusasiamiehen kanslian lakimies osallistui huhtikuussa 2017 Kööpenhaminassa järjestettyyn eristämistä koskevaan seminaariin ("The Use of Solitary Confinement as a Disciplinary Measure"), jonka järjesti Dignity – Danish Institute Against Torture. Toisen lakimies osallistui elokuussa 2017 Bristolissa järjestettyyn nelipäiväiseen koulutukseen, jossa aiheena oli Nelson Mandela -sääntöjen soveltaminen vankiloiden valvonnassa ("Detention monitoring applying the UN Nelson Mandela Rules").

Kaksi oikeusasiamiehen kanslian virkamiestä osallistui syyskuussa 2017 Itävallan kansallisen valvontaelimen (Austria NPM), IOI:n (International Ombudsman Institute) ja APT:n (The Association for the Prevention of Torture) järjestämään, kansallisille valvontaelimille suunnattuun kolmipäiväiseen koulutukseen Wienissä. Koulutus oli jatkoa edellisinä vuosina Riikassa ja Vilnassa järjestettyihin koulutuksiin. Nyt teemana oli haastattelutaidot ja -tekniikat ("Communication skills & techniques").

Lokakuussa 2017 kolme rikosseuraamusalan esittelijää osallistui Rikosseuraamusalan muutoksenhakupäiville, jonka järjestäjinä toimivat Rise ja OM:n kriminaalipoliittinen osasto. Neuvottelu- ja koulutustapahtuman kohderyhmänä olivat Risen lakimiehet ja hallinto-oikeudet ja se liittyi vankien muutoksenhakuoikeuteen.

Marraskuussa 2017 oikeusasiamiehen kanslian lakimies osallistui Valviran ja aluehallintovirastojen järjestämään koulutukseen "Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteiden käyttö".

Kansliassa järjestettiin vuoden 2017 aikana useita infotilaisuuksia, jotka oli tarkoitettu koko henkilökunnalle ja joissa esiteltiin edellä kuvattujen koulutusten ja tapaamisten antia. Lisäksi Opcat-koordinaattori pitää tarpeen mukaan infotilaisuuksia kansallisen valvontaelimen tehtävästä kanslian uusille työntekijöille.

2

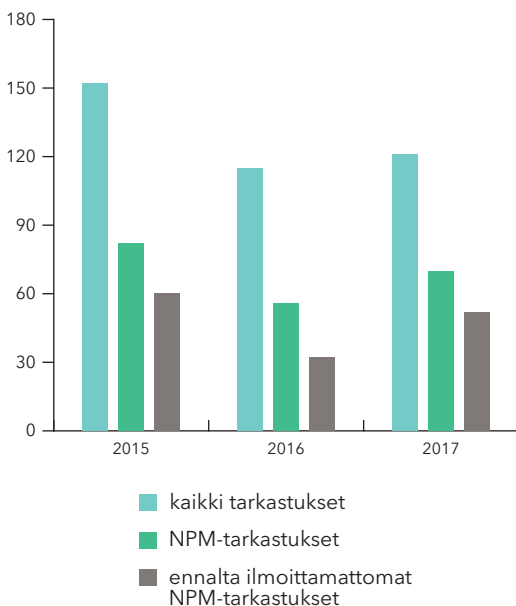
TARKASTUSTOIMINTA

2.1 Tarkastukset

Kansallisena valvontaelimenä toimiminen edellyttää säännöllisiä tarkastuskäyntejä. Joillakin hallinnonaloilla – kuten poliisi ja rikosseuraamusala – tämä onnistuu. Sen sijaan sosiaalihuollossa ja terveydenhuollossa kohteiden määrä on niin suuri, että niissä joudutaan tekemään priorisointia tarkastuskohteiden valinnassa. Kertomusvuonna on tehty aiempaa enemmän jatkokäyntejä sen selvittämiseksi, miten kansallisen valvontaelimen suosituksia on huomioitu toiminnassa. Tämän lisäksi suositusten toteutumista seurataan vastaanottamalla tarkastuskohteiden ja muiden viranomaisten oikeusasiamiehelle tekemiä ilmoituksia toiminnassa tehdyistä muutoksista ja parannuksista.

Kansallinen valvontaelin teki tarkastusvuonna yhteensä 70 tarkastusta. Näistä oli ennalta ilmoittamattomia 52.

Ulkopuolisten asiantuntijoiden käyttö alkaa olla tietyillä hallinnonaloilla vakiintunutta. Asiantuntijoiden hyödyntäminen tarkastustoiminnassa etsii kuitenkin vielä muotoaan. Vuonna 2017 ulkopuolisia asiantuntijoita käytettiin kaikkiaan 19 tarkastuksella. Sosiaalihuollon erityisnuorisokodin tarkastuksella oli mukana kokemusasiantuntija. Lisäksi viidellä kehitysvammaisten asumisyksiköihin suuntautuneella tarkastuksella oli kehitysvammalääkärin lisäksi mukana kokemusasiantuntija.

Tarkastukset vuosina 2015–2017.

Kansallisen valvontaelimen tehtävän myötä tarkastuksilla on kiinnitetty entistä enemmän huomiota vapautensa menettäneiden haastatteluihin. Kohteissa on pyritty löytämään haastatteluihin kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia, kuten ulkomaalaisia henkilöitä. Tämä on käytännössä tarkoittanut sitä, että tulkkien käyttöä on lisätty. Erityisesti vankiloihin ja ulkomaalaisten säilöönottoyksiköihin tehdyillä tarkastuksilla on ollut mukana tulkkeja. Tavoitteena on luoda kansallisen valvontaelimen tarkastuksia varten oma ”tulkkirinki”, johon valikoituisi sellaisia tulkkeja, jotka tuntevat hyvin toimintaympäristön ja siihen liittyvää alan sanastoa. Tämä tuo omalta osaltaan laadua haastatteluihin.

Oikeusasiamiehen kanslian erityisenä perus- ja ihmisoikeusteemanä vuonna 2017 oli tehokkaat oikeus-
suojakeinot. Tarkastuksilla kiinnitettiin erityisesti huomiota siihen,

millä tavalla asiakkaat ja heidän läheisensä voivat käyttää asiakkaille kuuluvia oikeus-
suojakeinoja, kuten muistutusta, kantelua ja valitusta. Oikeusasiamiehellä ei ole toistaiseksi ollut kansallisen valvontaelimen tekemien tarkastusten osalta erityistä yleistee-
maa. Sen sijaan yksittäisillä tarkastuksilla on voitu keskittyä tiettyihin teemoihin tai
kohdistaa tarkastus tiettyihin haavoittuviin ihmisryhmiin.

3

TÄRKEIMMÄT HAVAINNOT JA SUOSITUKSET SEKÄ JÄLKISEURANTA

3.1

Poliisin säilytystilat

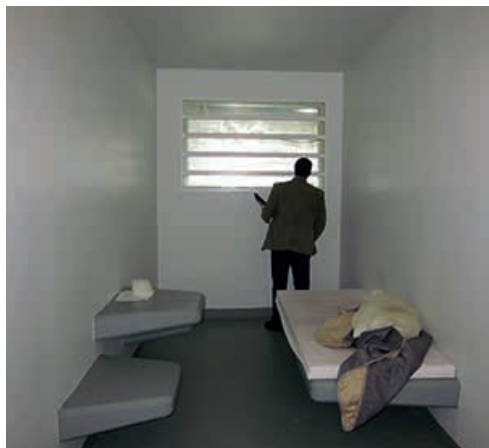
Poliisi huolehtii vapautensa menettäneiden säilytyksestä paitsi omissa myös Tulin ja Rajavartiolaitoksen asioissa. Eniten kiinniottoja tehdään päihtymyksen vuoksi, runsaat 60 000 vuosittain. Toiseksi suurin ryhmä ovat rikoksesta epäillyt. Lisäksi poliisivankiloissa säilytetään jonkin verran ulkomaalaislain nojalla säilöön otettuja. Vapaudenmenetyksen kesto vaihtelee perusteen mukaan muutamasta tunnista kuukausiin. Poliisilla on käytössä noin 50 poliisivankilaa, joiden koko ja käyttöaste vaihtelevat hyvinkin paljon. Suurimpien poliisiasemien peruskorjausohjelma on paraikaa menossa.

Oikeusasiamiehen lisäksi myös kansainväliset valvontaelimet ovat useissa yhteyksissä arvostelleet erityisesti tutkintavankien säilyttämistä poliisin tiloissa, jotka eivät sovellu pitempiaikaiseen oleskeluun. Päivittäin tutkintavankia on poliisin tiloissa ollut viime vuosina alle sata. Tutkintavankiuslakia on muutettu siten, että tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystilassa seitsemää vuorokautta pidempää aikaa, ellei siihen ole poikkeuksellisen painavaa syytä, jonka arvioi tuomioistuim. Lisäksi pakkokeinolain säännöksiä tutkintavankuuden vaihtoehtoista on täydennetty lisäämällä lakiin säännökset tehostetusta matkustuskiellosta ja tutkinta-arestista. Muutokset tulevat voimaan 1.1.2019.

Hallituksen esityksen perusteluissa (HE 252/2016 vp) on lisäksi todettu mm. CPT:n ja eduskunnan oikeusasiamiehen kannanottoihin viitaten, etteivät poliisin säilytystilat sovellu tutkintavankien säilyttämiseen. Siten pidemmän aikavälin tavoitteena tulee olla tutkintavankien säilyttämisen lopettaminen poliisin säilytystiloissa. AOA onkin tarkastusvuonna suositannut neljän poliisivankilan osalta (Vaasa, Porvoo, Kotka ja Kouvola) luopumaan kokonaan tutkintavankien säilyttämisestä. Lisäksi AOA on todennut kahden poliisivankilan osalta, että niiden tilat ja vartiointijärjestelyt soveltuvat vain lyhytaikaiseen säilytykseen (Inari ja Sodankylä).

Myös poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia (putkalaki) ollaan uudistamassa. Sen myötä Poliisihallitus tulee päivittämään ohjeensa ”Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta” ja samalla määrittämään otsikkotasolla ne asiat, joista järjestyssäännöissä voidaan antaa tarkentavia määräyksiä (ns. malli-järjestyssääntö). Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että poliisilaitosten tulee uudistaa poliisivankiloiden järjestyssäännöt. AOA on tätä ennakoiden suositellut poliisilaitosta tutustumaan AOA:n syyskuussa 2017 tekemään ratkaisuun (1154/2/16), jossa on käsitelty järjestyssääntöjen laatimisessa huomioon otettavia seikkoja. Päätös löytyy oikeusasiamiehen verkkosivuilta www.oikeusasiamies.fi.

Kansallinen valvontaelin pyrkii tekemään säännöllisiä tarkastuksia ainakin suurimpien pääpoliisiasemien poliisivankiloihin. Jokaisen varsinaisen AOA:n tekemän poliisilaitostarkastuksen yhteydessä tehdään myös poliisivankilakäynti. Tämän lisäksi tehdään usean päivän tarkastuskiertueita eri poliisivankiloihin. Tarkastusteemoihin vaikuttavat kantelut, mutta erityisen huomion kohteena ovat haavoittuvimmat ryhmät, kuten ulkomaalaiset ja alaikäiset.

Poliisihallitukselle lähetettyjen tarkastuspöytäkirjojen perusteella Poliisihallitus kokosi listan kohennusta kaipaavista asioista ja lähetti aiheesta marraskuussa 2017 kirjeen kaikille poliisilaitoksille. Muutenkin suositusten jälkiseuranta on osoittanut, että kansallisen valvontaelimen nostamat asiat on otettu vakavasti ja asioihin on tartuttu. Poliisihallituksen lähettämä kirje poliisilaitoksille osoittaa, että Poliisihallitus on ottamassa poliisivankiloiden ohjauksessa siltä toivottua aktiivista otetta. Poliisihallituksen ja sen lailisuusvalvonnan kanssa tehtävää yhteistyötä on selostettu edellä kohdassa 1.2.

Vuonna 2017 poliisivankiloihin tehtiin kahdeksan tarkastuskäyntiä. Lisäksi Espoon poliisivankilan tarkastukseen liittyen tehtiin tarkastus Espoon selviämishoitoasemalle, jonka tarkastushavainnot selostetaan terveydenhuollon tarkastuksia koskevassa kohdassa.

Poliisin säilytystilojen tarkastuskohteet olivat seuraavat:

- Espoon poliisivankila (42 selliä), Länsi-Uudenmaan poliisilaitos
- Vaasan poliisivankila (32 selliä), Pohjanmaan poliisilaitos
- Porvoon poliisivankila (22 selliä), Itä-Uudenmaan poliisilaitos
- Kotkan poliisivankila (25 selliä), Kaakkois-Suomen poliisilaitos
- Kouvolan poliisivankila (25 selliä), Kaakkois-Suomen poliisilaitos
- Rovaniemen poliisivankila (22 selliä), Lapin poliisilaitos
- Sodankylän poliisivankila (7 selliä), Lapin poliisilaitos
- Inarin poliisivankila (4 selliä), Lapin poliisilaitos

Kolme tarkastuksista tehtiin kohteisiin, joihin oli tehty vuoden sisällä edellinen tarkastus ja joissa yhtenä teemana oli selvittää, mihin AOA:n esittämät kannanotot ja suositukset olivat käytännössä johtaneet (Espoo, Vaasa ja Porvoo).

Poliisivankiloiden tarkastukset ovat yleensä ennalta ilmoittamattomia. Tarkastusvuonna tehtiin kuitenkin kahteen poliisivankilaan (Sodankylä ja Inari) ennalta ilmoitettu tarkastus. Ennalta ilmoittamisen syynä oli se, että haluttiin varmistaa, että paikalla olisi joku esittelemässä toimintaa. Pääsääntöisesti näissä säilytystiloissa ei ole säilytettäviä eikä siten myöskään henkilökuntaa. Espoon poliisivankilan ja Espoon kaupungin selviämishoitoaseman tarkastuksilla oli mukana ulkopuolinen oikeuspsykiatrian asiantuntija. Nämä tarkastukset tehtiin iltaiikana.

Keskeisimmät tarkastuksiin liittyvät havainnot ja suositukset:

Henkilöstöresurssit

- kahdessa poliisivankilassa jouduttiin viikoittain käyttämään poliisimiehiä vartijoina. Kahdessa muussa poliisivankilassa poliisimiehet vastasivat yksin vartioinnista

AOA viittasi Poliisiammattikorkeakoulun lausuntoon, jonka mukaan poliisin perustutkinto antaa valmiuden toimia poliisin säilytystiloissa kokeneen vartijan apuna, mutta ei itsenäisesti vartijana. AOA:n mukaan tämä on syytä ottaa huomioon vartiointijärjestelyissä. Kysymys on säilytettävien turvallisuuden ja oikeuksien lisäksi myös vartijoina toimivien oikeusturvasta. AOA suositti varmistamaan, että vartiointia hoitavat poliisimiehet ovat saaneet riittävän lisäkoulutuksen tehtävään. Tämä tarkoittaa mm. sitä, että kaikille vartijoille keväällä 2018 annettava lääkkeenjakokoulutus tulisi ulottaa myös vartiointitehtäviä hoitaviin poliisimiehiin.

Alaikäisen kiinniotetun kohtelu

- tarkastuksen aikana poliisivankilaan tuotiin alaikäinen kiinniotettu, joka suljettiin poliisivankilan selliin odottamaan sosiaaliviranomaisia.

Tarkastajille jäi epäselväksi, millä perusteella alaikäinen suljettiin selliin ja tehtiinkö kiinniotosta asianmukaiset kirjaukset sekä kerrottiinko kiinniotetulle hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä miten hänen nuori ikänsä otettiin huomioon kohtelussa. AOA päätti ottaa asian tutkittavaksi omana aloitteena.

Tutkintavankien säilyttäminen poliisivankilassa

- neljän poliisivankilan tarkastuksella todettiin, että tutkintavangeilla ei ollut mahdollisuutta sellin ulkopuoliseen toimintaan ulkoilua lukuun ottamatta ja poliisivankilan ulkoilutila ei mahdollistanut minkäänlaista liikuntaa. Tutkintavangit joutuivat viettämään aikansa hyvin vähäisillä virikkeillä sellissään.

AOA totesi, että poliisivankiloissa tarkastuksen aikaan säilytettyjen tutkintavankien säilytysaika ei ylittänyt tutkintavankeuslaissa säädettyä neljän viikon enimmäisaikaa. Hän piti kuitenkin poliisivankiloiden olosuhteita sellaisina, että tutkintavankien säilyttämisestä tulisi pyrkiä luopumaan pikaisesti.

Jälkiseuranta:

Poliisihallitus ilmoitti joulukuussa 2017 AOA:lle, että poliisin intressissä ei ole säilyttää tutkintavankeja poliisivankiloissa yhtään pidempiä aikoja, kuin rikosasioiden tutkinnalliset syyt välttämättä edellyttävät. 1.1.2019 voimaan tulevan lainmuutoksen myötä säilytysajat poliisivankiloissa tulevat todennäköisesti nykyisestään edelleen lyhenemään. Poliisivankiloiden korjausten yhteydessä pyritään kiinnittämään huomiota tutkintavankien virikkeiden lisäämiseen rakentamalla myös aktiivitoimitiloja. Peruskorjausten yhteydessä on myös television ja radion seuraamismahdollisuuksia selleissä parannettu lisäämällä sähkö- ja antennipistokkeita. Sen sijaan sellin ulkopuolisen toiminnan järjestämistä hankaloittavat poliisivankiloiden rajalliset vartija-resurssit, jotka pääsääntöisesti antavat mahdollisuuden toteuttaa vain välttämättömimmät toiminnot.

Rikosasian tutkijoiden osallistuminen säilytystehtäviin

- poliisivankilassa oli saatavilla pieni määrä kirjallisuutta ja lehtiä eikä vapautensa menettäneillä ollut kanttiinimahdollisuutta. Tarkastajille kerrottiin, että rikosasian tutkijat saattoivat järjestää vapautensa menettäneille lehtiä ja mahdollisuuden tehdä ostoksia poliisivankilan ulkopuolelta sekä hoitivat osittain vapautensa menettäneiden tapaamisia.

AOA viittasi CPT:n Suomea koskevaan kannanottoon siitä, että vastuu vapautensa menettäneiden säilyttämisestä ja epäillyn rikoksen tutkinnasta tulisi olla eri tahoilla. CPT:n mukaan tutkintavastuun ja säilyttämisvastuun sekoittaminen muodostaa riskin väärinkäytöksille. AOA piti ongelmallisena, että vapautensa menettäneiden rikosasiaa tutkiva poliisimies osallistuu vapautensa menettäneiden säilyttämistehtäviin poliisivankilassa. AOA suositti poliisilaitoksille, että rikosasian tutkinta ja vapautensa menettäneiden säilyttämiseen liittyvät tehtävät erotetaan selkeästi toisistaan. AOA totesi, että vaikka väärinkäytöksistä ei olisikaan havaintoja, jo tämän vaaran olemassaolo antaa aiheen arvostelulle.

Seuranta:

Poliisilaitoksen määräyksestä laadittiin lokakuussa 2017 ohje rikosasian tutkinnan ja vapautensa menettäneiden säilyttämiseen liittyvien tehtävien tarkentamisesta ja rajaamisesta. Ohjeessa todetaan mm., että vapautensa menettäneiden tutkintaa hoitavat henkilöt eivät saa puuttua päivittäistoimintaan enempää kuin se tutkinnan turvaamiseksi on tarpeen. Jos asiaa hoitavalle tutkijalle esitetään pyyntöjä, jotka eivät liity tutkittavaan asiaan, tulee tämän välittää tieto eteenpäin toimivaltaiselle vartijalle.

Yksi poliisivankila ilmoitti, ettei sillä ole riittävästi henkilöresursseja sen toteuttamiseksi, että säilytystilan henkilökunta kävisi tekemässä ostoksia vapautensa menettäneille.

Toisessa poliisilaitoksessa, jossa oli myös vähän henkilöresursseja, oli siirrytty käytäntöön, jossa vapautensa menettäneiden säilytystehtäviin osallistuvat ainoastaan poliisivankilan vartijat. Tutkijat voivat avustaa vartijaa esim. hakemalla kiinniotetulle lehtiä, tupakkaa ym., mutta niiden luovuttamisesta kiinniotetulle päättää vartija.

- vapautensa menettäneiden sellissä oli televisio, jonka antamisesta kiinniotetulle päättää poliisivankilan henkilökunnan mukaan jutun tutkija

AOA korosti, että putkalain mukaan vapautensa menettäneiden omaisuuden hallussapidosta päättää poliisimies tai vartija. AOA piti tärkeänä, että tutkinnasta vastaavat henkilöt eivät päästä vapautensa menettäneiden olosuhteista poliisivankilassa muilta kuin lainsäädännössä nimenomaisesti määrättyiltä osin. AOA suositti, että olisi perusteltua, että televisoiden haltuun antamisesta päättäisi poliisivankilan henkilökunta.

Jälkiseuranta:

Poliisilaitos ilmoitti, että poliisilaitoksen ja poliisivankilan henkilökuntaa tullaan ohjeistamaan tarkemmin päätöksenteosta koskien vapautensa menettäneiden omaisuutta.

- poliisivankilassa oli epäselvää, kuka päättää omaisuuden haltuun antamisesta: vartijan mukaan tutkijat päättävät, mitä voidaan antaa haltuun ja järjestyssäännön mukaan tämä kuului vartijalle

AOA kiinnitti huomiota siihen, että poliisivankilan henkilökunnan tulee hallita lainsäädännön edellyttämät päätöksenteko- ja muutoksenhakumenettelyt.

Oikeuksista ja säilytystilan oloista ilmoittaminen

- vapautensa menettäneiden haastattelujen perusteella vaikutti siltä, että ainakaan kaikille ei ollut saapumisen yhteydessä kerrottu säilytystilojen oloista ja toiminnasta

AOA suositti, että kirjallisen informaation lisäksi henkilökunta informoisi tulovaiheessa oma-aloitteisesti vapautensa menettänyttä mm. ruokailusta, ulkoilusta, suihkuun pääsystä ja puhelimen käytöstä.

Jälkiseuranta:

Poliisilaitos ilmoitti, että se on tehostanut säännöksistä ja säilytystilojen oloista tiedottamista. Poliisivankilan henkilökuntaa on ohjeistettu kertomaan vapautensa menettäneelle suullisesti säilöönoton yhteydessä oleellisia perusasioita.

- kaikki informaatio oli ainoastaan suomen kielellä

AOA totesi, että koska poliisivankilassa voi olla äidinkieleltään muuta-kin kuin suomea puhuvia vapautensa menettäneitä, tiedot tulisi myös kääntää tyypillisesti tarvittaville kielille.

Jälkiseuranta:

Poliisilaitos ilmoitti, että jokaiseen kiinniotetun säilytystilaan on sijoitettu näkyvälle paikalle päiväohjelma, mistä ilmenevät esim. peseytymis- ja ulkoiluajankohdat. Päiväohjelma tullaan kääntämään yleisimmille kielille (ruotsi, englanti ja venäjä)

- tarkastuksilla on havaittu, että poliisivankilan henkilökunta (mukaan lukien poliisivankilassa käyvät lääkärit) ei ole tietoinen vapautensa menettäneen oikeudesta saada poliisin järjestämän lääkärin luvalla omalla kustannuksella terveydenhoitoa säilytystilassa; tästä oikeudesta ei siten myöskään osata kertoa vapautensa menettäneelle

AOA on edellyttänyt, että kaikille vapautensa menettäneille kerrotaan tulovaiheessa heidän oikeudestaan saada omalla kustannuksella terveydenhoitoa säilytystiloissa

Jälkiseuranta:

Poliisihallitus on ohjeistanut poliisilaitoksia, että kaikille vapautensa menettäneille tulee kertoa tulovaiheessa hänen oikeudestaan saada poliisin järjestämän lääkärin luvalla omalla kustannuksella terveydenhoitoa säilytystiloissa

- poliisivankiloissa ei ole yleensä kirjallista tietoa poliisivankiloiden toimintaa valvovista viranomaisista annettavaksi säilöön otettavalle

AOA on todennut, että putkalaissa ei säädetä tällaisesta velvollisuudesta, mutta tutkintavankeudesta annetun asetuksen mukaan tutkintavankien saatavilla tulee olla lista, josta käyvät ilmi toimintaa valvovat viranomaiset. AOA on pitänyt perusteltuna, että kaikkien vapautensa menettäneiden saatavilla on lista valvontaviranomaisista myös poliisin säilytystiloissa.

Jälkiseuranta:

Poliisihallitus ohjeisti poliisilaitoksia siitä, että poliisivankiloissa olisi saatavilla kirjallinen lista keskeisimmistä poliisivankiloiden toimintaa valvovista viranomaisista. Lista voidaan antaa tarvittaessa vapautensa menettäneelle. Lista on liitetty ohjauskirjeeseen.

Muutoksenhakumenettelyyn liittyvä varautuminen ja koulutus

- tarkastuksilla on kiinnitetty huomiota siihen, että poliisivankiloissa ei ole varauduttu putkalain muutoksenhakua koskevien säännösten soveltamiseen, jotka koskevat mm. omaisuuden hallussapitoa. Säilytystiloissa ei ole ollut saatavilla päätöksenteosta ja muutoksenhakumenettelyssä tarvittavia lomakkeita

AOA on suosittanut, että muutoksenhakumenettelyä koskevaa koulutusta ja muutoksenhakuun liittyvien lomakkeiden saatavuutta tulee parantaa.

Jälkiseuranta:

Poliisihallitus on poliisilaitoksille lähettämässään kirjeessä edellyttänyt, että poliisivankilan henkilökunnan tulee hallita lainsäädännön edellyttämät päätöksenteko- ja muutoksenhakumenettelyt. Poliisivankilassa tulee olla saatavilla muutoksenhakuun liittyviä lomakkeita. Tätä koskeva lomakemalli on liitetty ohjauskirjeeseen

Yksityisyyden suoja / luottamuksellisuus

- säilytystilojen kameravalvonnassa ei ollut huomioitu wc-asioinnin yksityisyyttä

AOA totesi, että yksityisyyden suojan varmistamiseen wc-asioinnin yhteydessä on kiinnitetty laillisuusvalvonnassa huomiota ja myös Poliisihallitus on edellyttänyt tätä. AOA suositti, että kameravalvonta tulisi järjestää siten, ettei wc-asiointi näy kamerassa. Samalla tulee kuitenkin myös varmistua siitä, ettei säilytysturvallisuus vaarannu eli että vartijalla on riittävät mahdollisuudet valvoa säilytettävää.

Jälkiseuranta:

Poliisihallitus on ohjeistanut poliisilaitoksia kameravalvonnasta siten, että säilytystilojen kameranäkymät tulee rajoittaa niin, että vapautensa menettäneiden yksityisyyden suoja wc-asioinnin osalta toteutuu

- muutamassa poliisivankilassa luottamuksellisuus vaarantui, kun vapautensa menettänyt joutui soittamaan avustajalleen siten, että vartijalla oli mahdollisuus kuulla ainakin vapautensa menettäneen osuus puhelusta

AOA korosti, että putkalain mukaan avustajan ja päämiehen välistä puhelua ei saa kuunnella. Olosuhteet on järjestettävä sellaiseksi, että avustajan ja päämiehen välisen puhelun luottamuksellisuus on turvattu.

Jälkiseuranta:

Poliisihallituksen ohjeistuksen mukaan vapautensa menettäneen ja avustajan väliset puhelut tulee järjestää siten, että luottamuksellisuus varmuudella toteutuu – esim. bluetooth-kuulokkeen avulla

- terveydenhuollon ammattihenkilölle ei ollut osoitettu säilytystiloissa erillistä huonetta, jossa hän voisi ottaa vastaan vapautensa menettäneen. Yleensä tämä tapahtuu vapautensa menettäneen sellissä ja mukana on vartija turvaamassa vastaanottoa

AOA suositti poliisivankilan valvontahenkilöstöä kiinnittämään erityistä huomiota vapautensa menettäneen yksityisyydensuojaan hoito- ja tutkimustilanteessa. Tämä tulisi ottaa huomioon ilman, että vapautensa menettänyt joutuu erikseen pyytämään, että vastaanotto tapahtuisi ilman vartijan läsnäoloa. Silloin kun turvallisuusseikat edellyttävät vartijan läsnäoloa, tulisi tilanne pyrkiä järjestämään yhteistyössä hoitohenkilökunnan kanssa siten, että vapautensa menettäneen yksityisyydensuojaa loukattaisiin mahdollisimman vähän. AOA suositti, että säilytystilojen tulevaa remonttia suunniteltaessa pyrittäisiin löytämään ratkaisu sille, että terveydenhuollon ammattihenkilöllä olisi mahdollisuus ottaa vastaan potilaita muualla kuin sellissä.

Jälkiseuranta:

Poliisilaitos ilmoitti, että poliisilaitoksen laajemman remontin yhteyteen on suunniteltu erillistä terveydenhuollon vastaanottotilaa. Poliisilaitos tulee myös ohjeistamaan poliisivankilan henkilökuntaa siitä, että vapautensa menettäneen yksityisyydensuojaan hoitotilanteessa kiinnitetään erityistä huomiota

Yhteydenpidon rajoittaminen

- monissa poliisivankiloissa ilmeni asiakirjoihin tutustumisen yhteydessä, että poliisin määrittämien yhteydenpidon rajoitusten perustelut vaikuttivat usein hyvin puutteellisilta tai niitä ei ollut lainkaan

AOA korosti, että yhteydenpitorajoitusta määrittäessä tulee kirjata ne konkreettiset perusteet, joiden perusteella yhteydenpitoa on päätetty rajoittaa.

Jälkiseuranta:

Poliisilaitos ilmoitti, että päätöksen perusteluineen tekee pidättämiseen oikeutettu poliisimies. Poliisilaitos on kehottanut tutkinnanjohtajia ja yleisjohtajia olemaan asiassa tarkempia ja varmistamaan, että päätöksen perustelut kirjataan pakkokeinolakkeeseen oikein ja kattavasti. Koulutuksen ja ohjeistuksen jalkautumista käytännön toimenpiteissä seurataan esimiesvalvonnan ja poliisilaitoksen oikeusyksikön tarkastuksilla vuoden 2018 aikana.

Ulkoilu ja ulkoilutilat

- poliisivankiloiden ulkoilutilat ovat usein erittäin vaatimattomat eivätkä aina edes sovellu ulkoiluun. Kertomusvuonna tarkastetun yhden poliisivankilan ulkoilutila oli ilman kalusteita oleva, betonilattiainen tila, jonka katonrajasta näkyi taivasta. Toisen tarkastetun, remontoitujen poliisivankilan ulkoilutila oli pieni häkki poliisivankilan ajorampin vieressä. Tila ei mahdollistanut liikuntaa eikä poliisivankilassa ollut muita liikunta- tai toimintamahdollisuuksia. Yhdessä tarkastetussa poliisivankilassa ei ollut lainkaan ulkoilutilaa.

AOA painotti, että putkalain ulkoilua koskeva säännös on ehdoton eikä se, ettei poliisivankilassa ole ulkoilutilaa, oikeuta poikkeamaan tunnin ulkoilumahdollisuuden tarjoamisesta.

Sellin hälytysjärjestelmä

- poliisivankilassa oli käytössä kaksi suljettua sellityyppistä sumpputilaa, joissa kummassakaan ei ollut hälytyslaitetta eikä toisessa myöskään kameravalvontaa. Tarkastuksella saatujen tietojen ja havaintojen perusteella ilman kameravalvontaa olevaan tilaan sijoitetun vapautensa menettäneen valvonta ei ollut järjestelmällistä tai sovitua.

AOA totesi, että kumpikaan tiloista ei täyttänyt putkalain ehdotonta vaatimusta hälytyslaitteesta, jolla vapautensa menettänyt voi välittömästi saada yhteyden henkilökuntaan.

Jälkiseuranta:

Poliisilaitos ilmoitti, että sumpputilojen hälytyslaitteet oli tarkoitus asentaa poliisivankilan remontin yhteydessä. Remontin viivästymisen vuoksi poliisilaitos on priorisoinut kiireelliset ja välttämättömät muutokset, jotka on tarkoitus toteuttaa vuoden 2017 loppuun mennessä. Hälytyslaitteet kuuluvat näihin toimenpiteisiin. Ennen niiden asennusta henkilökuntaa ohjeistetaan sijoittamaan vapautensa menettäneitä muihin tiloihin. Jos tämä ei ole mahdollista, niin valvonnan tulee olla säännönmukaista ja järjestelmällistä.

Kohtelu ja olosuhteet

- vapautensa menettäneiden haastatteluissa ilmeni, että sellin valoja ei ollut sammutettu yön ajaksi, vaikka he olivat sitä toivoneet. Järjestyssäännön mukaan valot tuli sammuttaa yölevon ajaksi, elleivät valvonnalliset syyt edellytä valojen pitämistä päällä tai vapautensa menettänyt muuta toivo. Toisessa poliisivankilassa oli peruskorjauksen myötä saatu kameroihin mm. liiketunnistin ja kuvaus onnistui, vaikka säilytystilassa ei ole valoja. Yleensä näissä päihtyneille tarkoitetuissa selleissä pidettiin kuitenkin vähintään himmennetty valo päällä.
- haastatellut vapautensa menettäneet kertoivat pääsevänsä suihkuun noin kolme kertaa viikossa, toisessa poliisivankilassa vapautensa menettäneellä oli mahdollisuus käydä suihkussa kerran viikossa ja eräässä toisessa suihkuun pääsi vain pyytämällä.

AOA piti normaalisuuseriaatteen mukaisena, että vapautensa menettäneellä olisi lähtökohtaisesti mahdollisuus käydä suihkussa päivittäin. AOA piti perusteltuna, että vapautensa menettäneeltä tiedustellaan päivittäin, haluaako hän peseytyä.

Jälkiseuranta:

Poliisihallitus on ilmoittanut poliisilaitoksille, että vapautensa menettäneille tulee pyrkiä järjestämään peseytymismahdollisuus päivittäin.

- vapautensa menettäneille jaettiin selleihin säilytettäväksi aamupala jo edeltävänä päivänä ja se sisälsi myös helposti pilaantuvia tuotteita

AOA suositti, että aamupalajakelu tulisi järjestää siten, että se voidaan säilyttää elintarvikelainsäädännön edellyttämällä tavalla.

Jälkiseuranta:

Poliisihallitus on ohjeistanut poliisilaitoksia, että välipalajakelu (aamu- tai iltapala) on järjestettävä siten, että pilaantuvat tuotteet voidaan säilyttää jääkaapissa aterian nauttimiseen asti. Pilaantuvia ainesosia sisältävää aamupalaa ei voi jakaa selliin valmiiksi vielä iltapäivällä esim. päivällisen yhteydessä.

- tarkastajat kiinnittivät huomiota yhden sellin epäsiisteyteen ja erityisesti siihen, että vapautensa menettänyt säilytti ruoka-annoksia sellin lattialla, mm. wc-istuimen vieressä

AOA piti ruokien säilytystapaa epäasianmukaisena.

Jälkiseuranta:

Poliisilaitos ilmoitti, että poliisivankilan päivittäisiä rutiineja on muutettu niin, että vapautensa menettäneitä kehoitetaan siivoamaan sellinsä päivittäin. Pitkäaikaisten asiakkaiden kohdalla selliin tehdään perusteellisempi siivous siivoajan toimesta.

- tutkintavangeille annetaan kankaiset liinavaatteet, mutta tarkastuksella ilmeni, että jo yli viikon poliisivankilassa olleella tutkintavangilla oli edelleen kertakäyttöiset liinavaatteet ja hän kertoi myös palelevansa sellissä. Tarkastajat mainitsivat asiasta tarkastuksen aikana vartijalle, joka toimitti selliin peiton ja kankaiset liinavaatteet. Toisessa poliisivankilassa tutkintavangilla ei ollut lainkaan lakanoita ja vartijaa pyydettiin antamaan hänelle lakanat. Samassa poliisivankilassa todettiin tyynyjen, patjojen ja peittojen olevan erittäin likaisia.

AOA totesi, että inhimilliseen kohteluun ja normaalisuusperiaatteen kuuluu paitsi patjojen, tyynyjen ja peittojen puhtaus myös se, ettei vapautensa menettäneen tarvitse nukkua ilman puhtaita liinavaatteita ja edellisen asiakkaan mahdollisesti likaamassa sängyssä. AOA suositti, että poliisilaitos huolehtii siitä, että kaikille vapautensa menettäneille annetaan puhtaat liinavaatteet.

Jälkiseuranta:

Poliisilaitos ilmoitti, että likaiset vuodevaatteet on poistettu käytöstä. Lisäksi poliisivankilan käytäntöjä on muutettu siten, että paperilakanoiden käytöstä pääosin luovutaan, koska niiden on todettu suojaavan vuodevaatteita huonosti. Uuden käytännön mukaan kankaiset lakanat annetaan kiinnitetulle käteen hänen saapuessa poliisivankilaan.

Poliisihallituksen ohjeistuksen mukaan liinavaatteiden vaihtoa ei tule jättää vain tutkintavangin omaehtoisuuden varaan. Vartijoiden tulee myös oma-aloitteisesti huolehtia siitä, että tutkintavangin ja muun vapautensa menettäneen käyttämät liinavaatteet ovat puhtaat ja ehjät ja että niitä tarvittaessa vaihdetaan.

Terveydenhuolto

- vain muutamassa poliisivankilassa on omaa terveydenhuollon henkilökuntaa, minkä vuoksi tarkastuksilla on säännönmukaisesti kiinnitetty huomiota siihen, miten vartijat on perehdytetty lääkkeiden jakamiseen. Yleisenä havaintona on ollut, että vartijoita ei ole tähän koulutettu tai perehdytetty.

AOA on pitänyt vallitsevaa tilannetta ongelmallisena ja korostanut, että kysymys ei ole ainoastaan potilasturvallisuudesta vaan myös työntekijän oikeusturvasta ja työsuojelusta, koska lääkehoitoon osallistuva kantaa aina vastuun omasta toiminnastaan. Työnantajan velvollisuutena on huolehtia siitä, että työntekijä on perehdytetty työtehtäviinsä.

Jälkiseuranta:

Poliisihallitus on poliisilaitoksille ilmoittanut, että poliisihallinnossa toteutetaan keväällä 2018 kaikille poliisilaitosten vartijoille pakollinen lääkkeenantokoulutus.

- tarkastuksilla on myös kiinnitetty huomiota siihen, miten lääkkeitä säilytetään ja havaittu, että käytäntö vaihtelee

AOA on suosittanut, että lääkkeiden säilyttämisessä noudatetaan THL:n julkaiseman Turvallinen lääkehoito –oppaan periaatteita.

Jälkiseuranta:

Poliisihallitus on ohjeistanut poliisilaitoksia säilyttämään vapautensa menettäneiden lääkkeitä lukitussa kaapissa tai lokerossa siten, etteivät asiattomat pääse niitä käsittelemään.

- lääkkeiden säilyttämisestä tai jakamisesta laadituissa kirjauksissa on ollut myös vaihtelevuutta eri poliisivankiloiden kesken

AOA on suosittanut, että lääkkeiden käsittelystä tehdään aina asianmukaiset kirjaukset.

Jälkiseuranta:

Poliisihallitus on ohjeistanut poliisilaitoksia siten, että lääkkeiden säilytystilan yhteydessä pitää säilyttää lääkekirjaa/-vihkoa, johon jokainen lääkkeiden säilyttämiseen ja jakamiseen liittyvä toimenpide kirjataan asianmukaisesti.

- missään poliisivankilassa ei tehdä vapautensa menettäneille tulovaiheessa terveys-tarkastuksia eikä heidän terveydentilaansa muutenkaan tarkasteta vapauden menetyksen aikana muuten kuin pyynnöstä

AOA on suosittanut, että poliisivankiloissa tavoiteltaisiin tilannetta, jossa kaikki yli vuorokauden säilössä olevat vapautensa menettäneet tapaavat terveydenhuollon ammattihenkilön.

Jälkiseuranta:

Poliisihallitus ei ole antanut poliisilaitoksille tätä koskevaa ohjetta, koska laki ei tähän velvoita, vaan on todennut, että asiassa voidaan jatkossakin toimia tilannekohtaisen tarveharkinnan mukaan.

3.2 Puolustusvoimien säilytystilat

Kansallinen valvontaelin teki vuoden 2017 aikana neljä tarkastusta puolustusvoimien säilytystiloihin. Kaikki tarkastukset olivat ennalta ilmoittamattomia. Tarkastukset tehtiin Panssariprikaatin Hämeenlinnan ja Riihimäen yksiköihin, Kainuun Prikaatiin ja Jääkäriprikaatin Sodankylän yksikköön. Tarkastusten ajankohtana säilytystiloissa ei ollut vapautensa menettäneitä henkilöitä. Yleisesti ottaen säilytystiloissa oli ollut harvakseltaan säilytettäviä – Riihimäen yksikössä viimeisen puolen vuoden aikana ainoastaan yksi henkilö ja eniten Kainuun Prikaatissa 13 henkilöä viimeisen 10 kuukauden aikana. Yleisimmät kiinnioton perusteet olivat päihtymys ja karkaaminen.

Vapautensa menettäneen kohteluun Puolustusvoimien säilytystiloissa sovelletaan poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia. Tarkastuksilla kiinnitettiin huomiota vapautensa menettäneiden olosuhteisiin ja kohteluun sekä oikeuksista tiedottamiseen ja turvallisuuteen.

Jokaiselle säilytystilaan otetulle tehdään tulotarkastus, johon kuuluu myös mahdollisten sairauksien ja vammojen kirjaaminen. Säilöön otetulta poisotettua omaisuutta ja lääkkeitä säilytettiin kaikissa tarkastetuissa kohteissa erillisessä laatikossa tai lukittavassa kaapissa.

Kaikissa tarkastetuissa kohteissa oli huolehdittu siitä, että vapautensa menettänyttä varten oli kerätty kokoelma vapautensa menettäneitä koskevista säännöksistä. Vapautensa menettäneellä oli mahdollisuus saada nämä mukaan säilytyshuoneeseen.

Kaikissa säilötiloissa oli käytössä kameravalvonta, minkä lisäksi säilöön otetun tilaa käytiin henkilökohtaisesti tarkkailemassa. Tarkkailuväli oli yleensä tapauskohtainen ja vaihteli 10 minuutista 30 minuuttiin. Kaikissa säilytystiloissa oli hälytyslaite ja joillakin tarkastuksilla testattiin laitteen toimivuutta. Valvonnasta tai säilöönoton aikana tapahtuneista toimenpiteistä tehdään merkinnät vartiokertomukseen tai vastaavaan.

Joissakin säilytyshuoneissa ei ollut ikkunoita ja muutenkin kalustus saattoi vaihdella sen mukaan, oliko säilytyshuone tarkoitettu päihtyneelle vai rikosperusteisesti kiinniotetulle. Säilytystiloihin kuului joko saniteetitilat, tai vapautensa menettäneellä oli mahdollisuus päästä niihin kutsunappia painamalla.

Jälkiseuranta:

Kainuun Prikaatissa oli kiinnitetty huomiota WC-asioinnin yksityisyyteen edellisen OA:n tarkastuksen jälkeen.

Missään tarkastetuissa kohteissa ei ollut vapautensa menettäneille erillisiä ulkoilutiloja, vaan ulkoilu tapahtui suljetulla varuskunta-alueella. Ulkoilumahdollisuus järjestettiin yleensä pyynnöstä, mutta lähtökohtaisesti kaikilla oli mahdollisuus tunnin ulkoiluun.

Tarkastusvuonna ei annettu säilytystilojen osalta erillisiä suosituksia. Sen sijaan edellisenä vuonna Karjalan prikaatin säilytystiloihin kohdistuneella tarkastuksella oli kiinnitetty huomiota siihen, ettei tiloissa ollut putkalain edellyttämää hälytyslaitetta, jolla vapautensa menettäneellä olisi mahdollisuus saada yhteys henkilökuntaan.

Jälkiseuranta:

Pääesikunnan ilmoituksen mukaan Karjalan prikaatin säilytystiloihin on tarkastuksen jälkeen asennettu hälytysjärjestelmä.

3.3

Rajavartiolaitoksen ja Tullin säilytystilat

Rajavartiolaitoksen vapautensa menettäneiden henkilöiden säilytykseen käytettäviä säilytystiloja on noin 15. Usein säilytystilat ovat Rajavartiolaitoksen ja Tullin yhteiskäytössä. Tullilla on myös ainoastaan sen käytössä olevia tiloja kolmessa paikassa. Säilytystiloja käytetään henkilöiden lyhytaikaiseen säilytykseen, ennen kuin heidät siirretään poliisivankilaan, säilöönottotoyksikköön tai vastaanottokeskukseen. Vapautensa menettäneen kohteluun sovelletaan poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia. Säilytysajat näissä tiloissa vaihtelevat noin yhdestä tunnista muutamaan tuntiin, enimmäisajan ollessa kaikissa tapauksissa 12 tuntia. Tilojen sijainti, taso ja varustus vaihtelevat. Rajavartiolaitoksen esikunta on hyväksynyt Rajavartiolaitoksen käyttämät tilat ja antanut säilytystiloja koskevat järjestyssäännöt. Vastaavasti Tulli on omalta osaltaan hyväksynyt sen käyttämät säilytystilat ja antanut omia säilytystiloja koskevia järjestyssääntöjä. Tullin järjestyssääntöjen kattavuus on oikeusasiamiehellä tutkittavana omana aloitteena.

Tarkastusvuonna kansallinen valvontaelin teki maaliskuussa 2017 ennalta ilmoitetun tarkastuksen Pohjois-Karjalan rajavartioston Niiralan rajanylityspaikan säilytystiloihin. Tilat olivat yhteiskäytössä Tullin kanssa siten, että toinen säilytyshuoneista oli varattu ensisijaisesti Tullin säilyttämille henkilöille. Tullin osalta säilytystilat eivät kuitenkaan tarkastusajankohtana täyttäneet määräyksiä, minkä vuoksi tiloissa ei säilytetty tullin säilöön ottamia henkilöitä vaan nämä toimitettiin poliisin säilytystiloihin. Suunnitelmissa oli, että tilat saatetaan Tullin tarpeita ajatellen toimintakuntoisiksi joulukuussa 2017, jolloin myös tilojen käyttöä koskevien järjestyssääntöjen ja säilytettävälle jaettavan materiaalin oli tarkoitus valmistua. Tarkoituksena on, että tämän jälkeen Tulli vastaa henkilön valvonnasta silloin kun säilytettävänä on tullin toimialaan kuuluvassa asiassa vapautensa menettänyt henkilö.

Tarkastusajankohtana säilytystilassa ei ollut vapautensa menettäneitä henkilöitä. Säilytystila oli ollut vähäisessä käytössä. Vuonna 2016 säilytettävänä oli ollut vain yksi henkilö ja vuoden 2017 alussa oli ollut niin ikään vain yksi Rajavartiolaitoksen säilyttämä henkilö.

Tilojen järjestyssääntö on käännetty ruotsiksi, englanniksi, venäjäksi ja arabiaksi. Järjestyssäännöissä on erilliset määräykset ulkomaalaislain nojalla kiinniotettujen säilyttämisestä ja heidän oikeuksistaan. Vapautensa menettäneelle ilmoitetaan tulovaiheessa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä annetaan säilytystilan järjestyssäännöstä ns. asiakkaan kappale, josta ilmenevät keskeiset säännökset.

Turvallisuus- ja tulotarkastuksen yhteydessä kirjataan myös vapautensa menettäneen mahdolliset sairaudet ja vammat. Poisotettava omaisuus laitetaan lukittavaan kaappiin.

Vapautensa menettäneitä tarkkaillaan säilytyshuoneissa tallentavalla kameravalvonnalla. Lisäksi tarkkailua tehdään käymällä säilytyshuoneessa ja tarkkailemalla vapautensa menettänyttä säilytyshuoneen ovesa olevasta luukusta. Säilytyshuoneissa on hälytyspainike, jolla vapautensa menettänyt saa yhteyden säilytystilan henkilöstöön. Säilytys-huoneissa ei ole ikkunoita ja huoneiden kalusteena on sänky. Huoneissa on palohälyttimet. Säilytystilojen läheisyydessä on WC vapautensa menettäneille. Sen sijaan tiloissa ei ollut peseytymistilaa vaan sitä varten vapautensa menettänyt ohjataan valvottuna henkilökunnan pukuhuoneen suihkuun.

Säilytystilan ulkoilualueena toimii hallintorakennuksen edusta, jota ei ole suojattu tai aidattu sivullisilta. Ulkoilumahdollisuus järjestetään vapautensa menettäneen pyynnöstä. Tarkastajille kerrottiin, että lähtökohtaisesti kaikilla on mahdollisuus ulkoiluun valvottuna, mutta vapaudenmenetyksen lyhyt kesto huomioiden ulkoilumahdollisuutta ei ole käytetty.

3.4 Rikosseuraamusala

Oikeusministeriön (OM) alainen Rikosseuraamuslaitos (Rise) huolehtii vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuramusten täytäntöönpanosta. Risellä on 26 vankilaa. Vanki suorittaa tuomionsa joko suljetussa vankilassa tai avolaitoksessa. Suomen vankiloista suljettuja laitoksia on 15 ja avovankiloita 11. Lisäksi eräiden suljettujen vankiloiden yhteydessä toimii avovankilaosasto. Tarkastusten painopiste on suljetuissa vankiloissa. Keskimääräinen vankiluku vuonna 2017 oli noin 3 000.

Kertomusvuonna tehtiin kuusi vankilatarkastusta, joista yksi kohdistui avolaitokseen (Kerava). Mikkelin vankilan tarkastus oli jatkokäynti marraskuussa 2016 tehdyille tarkastukselle, jossa havaittiin vakavia lainvastaisuuksia. Vantaan vankilan tarkastukseen liittyi esteettömyystarkastus ja VTH:n Vantaan poliklinikan tarkastus. Tarkastukset olivat ennalta ilmoitettuja yhtä luokun ottamatta.

Tarkastetut vankilat olivat:

- Helsingin vankila (232 vankipaikkaa)
- Keravan vankila (94 vankipaikkaa)
- Vaasan vankila (59 vankipaikkaa, joista 3 naisille ja avovankilaosastolla 12 miespaikkaa)
- Mikkelin vankila (110 vankipaikkaa)
- Satakunnan vankila, Köyliön osasto (76 vankipaikkaa)
- Vantaan vankila (183 vankipaikkaa)

Lisäksi tehtiin ennalta ilmoittamaton tarkastus Helsingin käräjäoikeuden vapautensa menettäneiden säilytystiloihin ja vapautensa menettäneiden kuljetuksiin.

Seuraavassa joitakin keskeisiä vankiloiden tarkastuksilla tehtyjä havaintoja ja niiden perusteella annettuja kannanottoja ja suosituksia. Osaan näistä ei ole ehditty saada tarkastuskohteen palautetta havainnoista tai lopullisista suosituksista:

Vankien kohtelu ja vankilan ilmapiiri

- tarkastuksella tehtyjen havaintojen perusteella henkilökunnan ja vankien väliset suhteet ja vuorovaikutus olivat hyvät ja luontevat. Ilmapiiri vankilassa oli rauhallinen. Mikään ei viitannut siihen, että vankeja kohdeltaisiin huonosti tai että heidän ihmisarvoaan ei kunnioiteta. Tarkastuksen aikana vangit kertoivat oma-aloitteisesti, että henkilökunnan käytös oli asiallista.

- toisessa vankilassa osa ulkomaalaisista vangeista koki suomalaisten vankien suhtautuvan heihin vihamielisesti ja rajoitti heidän kanssakäymistä muun vankiyhteisön kanssa. Tarkastajille syntyi vaikutelma, että jos ulkomaalaistaustainen vanki rikoksensa laadun tai kulttuurillisten tekijöiden takia pyrkii vetäytymään, niin hän voi eristäytyä henkilökunnan siihen enemmältä puuttumatta

AOA suositti, että vankilassa kiinnitettäisiin huomiota ulkomaalaisten vankien turvattomuuden kokemiseen ja pyrittäisiin löytämään toimintamalleja syrjivään ilmapiiriin puuttumiseksi.

- sekä henkilökunta että vangit toivat luottamuksellisissa keskusteluissa esille, että vankien päihteidenkäytön estäminen vankilassa oli vaikeaa

AOA piti vankilan päihdetilannetta huolestuttavana. Hän totesi, että vankien päihteidenkäyttö muodostaa riskin täytäntöönpanon turvallisuudelle ja vaikeuttaa sellaisten vankien asemaa, jotka haluaisivat eroon päihteistä. AOA piti välttämättömänä, että Risessä arvioidaan tilannetta tarkemmin ja ryhdytään tarvittaviin toimenpiteisiin. Erityisesti hän piti tarpeellisena tarkastella niitä perusteita, joilla vankeja sijoitetaan kyseiseen vankilaan, sekä vankilan osastointia ja henkilökunnan määrää. AOA korosti vielä, että mahdolliset vankilaturvallisuutta parantavat toimenpiteet tulisi toteuttaa siten, ettei vankien olosuhteissa – kuten mahdollisuudessa viettää aikaa sellin ulkopuolella – tapahdu olennaista heikennystä.

Vangeille annettavat tiedot

- vangeilla tulee olla tieto viranomaisista, jotka valvovat vankiloiden toimintaa. Risen keskushallintoyksikkö onkin laatinut ja toimittanut vankiloihin näistä viranomaisista luettelon, jonka pitäisi olla kaikkien vankien nähtävillä esim. osastojen ilmoitustauluilla.

AOA suositti kahden vankilan kohdalla, että vankila huolehtii siitä, että valvontaviranomaisten yhteystiedot ovat ajan tasalla.

Jälkiseuranta:

Vankila ilmoitti, että kaikkien vankiosastojen ilmoitustauluille on kiinnitetty uudet luettelot valvontaviranomaisten yhteystiedoista suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi sekä myös vankiterveydenhuollon valvontaviranomaisten osoitteet.

- vankien saatavilla tulee olla vankeja koskevia säännöksiä sekä tietoa vankilan toiminnasta ja käytännöistä siten, että vangit eivät jää niistä epä tietoisiksi

AOA totesi kahden vankilan kohdalla, että niin vankien kuin henkilökunnankin tulisi tietää, mistä säädökset ovat löydettävissä. Lisäksi vankien saatavilla tulee olla tulo-opas, järjestyssääntö ja osaston päiväjärjestys. Parhaiten vanki voi perehtyä tietoihin, jos hän saapues-

saan saa oman kappaleen asiakirjoista. AOA suositti, että vankila käy läpi, kenen vastuulla on saapuvan vangin opastaminen ja asiakirjojen antaminen vangille.

Jälkiseuranta:

Vankila ilmoitti, että kaikille vankiosastoille on toimitettu kansiot, joissa on vankeja koskevat säädökset ja päiväjärjestykset sekä Risen ohjeista ja määräyksistä luettelo ja maininta, että niistä on mahdollista saada tuloste. Vankilan tulo-opasta ollaan päivittämässä ja jatkossa se annetaan kaikille vankilaan saapuville vangeille. Lisäksi jatkossa kontrolloidaan, että jokaiselle saapuvalle vangille tehdään tulohaastattelu ja perehdytys

Naistutkintavankien asema

- kolmelle naistutkintavangeille oli vankilassa varattu suljetulta osastolta kaksi selliä eli toiseen selleistä majoitetaan tarvittaessa kaksi naista. Kahdelle vangille tarkoitettu selli todettiin varsin pieneksi jopa yhdelle vangille eikä sellin wc:n ja asuintilan välillä ollut ovea. Naisille ei ollut myöskään erillisiä, vain heille tarkoitettuja sellien ulkopuolisia tiloja. Kansallisen valvontaelimen ja vankilan johtajan välisessä keskustelussa todettiin, että käytännössä naistutkintavankien sijoitus vastasi eristystä

AOA totesi, että tutkintavankeuslaki edellyttää, että tutkintavankeja kohdellaan ihmisarvoa kunnioittaen. Lähes ympärivuorokautinen oleskelu suljettuna pieneen tilaan yhdessä toisen henkilön kanssa ei täytä ihmisarvoisen kohtelun edellytystä. Vangin hyvään kohteluun kuuluu myös mahdollisuus asioida wc:ssä yksityisyytensä säilyttäen. AOA suositti, että wc-tila erotetaan asuintilasta ovella tai muulla vastavalla näköesteellä. AOA:n näkemyksen mukaan naistutkintavangeille varattuihin selleihin tulee majoittaa vain yksi vanki selliä kohti.

Jälkiseuranta:

Vankila ilmoitti, että Rise on päättänyt, että vankilassa on jatkossa vain kaksi naispaikkaa. Molemmissa selleissä on enää yksi sänky. Vankilan mukaan sellien wc-tilojen ovet olivat tarkastusajankohtana maalattavana ja korjattavana ja ne on asennettu takaisin paikoilleen.

AOA katsoi, että naistutkintavankien sijoittaminen nykyisen kaltaisiin tiloihin oli kestävämpiä ja tulisi lopettaa. Jos vankilassa halutaan olevan paikkoja naistutkintavangeille, heidän asuinolosuhteensa, mahdollisuutensa viettää aikaa muiden naistutkintavankien kanssa sekä mahdollisuutensa vapaa-ajan ja muuhun toimintaan tulee järjestää asianmukaisesti ja yhdenvertaisesti miesvankeihin nähden. AOA totesi, että vankilan mahdollisuudet asian hoitamiseksi vaikuttivat vähäisiltä. Kyse on viime kädessä Riselle kuuluvasta vankipaikkojen määrittelystä ja OM:lle kuuluvasta tutkintavankiloiden määrittelystä.

Jälkiseuranta:

Vankila ilmoitti, että rikosseuraamusalue tulee tekemään esityksen siitä, että vankila ei olisi enää naistutkintavankien tutkintavankila.

Risen keskushallintoyksiköstä saadun tiedon mukaan tutkintavankien laitossijoittelua arvioidaan tällä hetkellä laajemminkin, koska 1.1.2019 voimaan tuleva lakiuu-

distus lyhentää merkittävästi aikaa, jolloin tutkintavankia voidaan säilyttää poliisin säilytystilassa. Lain toimeenpanoa valmistelee työryhmä, jonka tehtävänä on mm. selvittää, mihin vankiloihin ja alueille on odotettavissa lisää tutkintavankeja, ja varmistaa paikkojen riittävyys. Työryhmässä etsitään ratkaisuja, jotka parantavat tutkintavangin olosuhteita ja oikeusturvaa sekä ottavat samalla huomioon poliisin esitutkinnan asianmukaisen suorittamisen edellytykset

Alaikäisten vankien asema

- tarkastuksen ajankohtana vankilassa ei ollut alaikäisiä vankeja, mutta tarkastajille kerrottiin, että alaikäisiä vankeja ei ole mahdollista pitää erillään muista vangeista. Vankeuslain ja tutkintavankeuslain mukaan alle 18-vuotias vanki/tutkintavanki on pidettävä erillään aikuisista vangeista/tutkintavangeista, jolle hänen etunsa muuta vaadi.

Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on todettu mm., että erillään sijoittamisvaatimuksen perusteena on lapsen turvallisuuden takaa-minen ja suojeluntarve. Mahdollisuutta poiketa tästä tulee tulkita ahtaasti. Lähtökohtana on, että alaikäisten ja täysi-ikäisten yhteen si-jottaminen ei voi olla säännönmukainen tai peräti ainoa ratkaisu. Ala-ikäisillä tulisi olla omat majoitustilat, joihin täysi-ikäisillä ei ole pääsyä. Erilleen majoittaminen ei kuitenkaan saa merkitä alaikäiselle vangille eristämisen kaltaisia olosuhteita. Järjestettäessä alaikäisille vangeille sellin ulkopuolista toimintaa yhdessä aikuisten vankien kanssa, tulee valvonnan olla ehdottomasti riittävää.

AOA painotti, että alaikäisten vankien sijoittaminen tulisi saattaa vastaamaan laissa ja kansainvälisissä suosituksissa edellytettyä. Tämä vaikuttaa olevan vankiloille hyvin haasteellista, ellei mahdotonta. AOA katsoi, että myös rikosseuraamusalueen ja keskushallintoyksikön asia-na olisi ryhtyä ongelman edellyttämiin toimiin.

Ulkomaalaisten vankien asema

- vankilan kerrottiin olevan sähköisen asioinnin pilottilaitos ja vangeilla oli mm. mahdollisuus Skype-yhteydellä toteutettaviin videopuheluihin. Kaikki ulkomaalaiset vangit eivät kuitenkaan olleet tietoisia tästä mahdollisuudesta eikä heillä ollut ollut mahdollisuutta pitää yhteyttä ulkomailla oleviin omaisiinsa. Tarkastushavaintojen perusteella vaikutti siltä, että ainakaan osa ulkomaalaisista vangeista ei ollut saanut muutoinkaan riittävästi tietoa laitoksen toiminnasta.

AOA painotti, että vankilassa tulee huolehtia ulkomaalaisten vankien tiedonsaantioikeudesta, tarvittaessa tulkkipalveluja käyttämällä.

Jälkiseuranta:

Vankila ilmoitti, että kaikkia ulkomaalaisia vankeja informoidaan jatkossa mahdolli-suudesta soittaa puhelimitse ulkomaille ja että myös skype-puhelut ovat mahdollisia. Vankila lisää tulkkien käyttöä ulkomaalaisten vankien perehdyttämisessä vankilaan ja sen sääntöihin.

- toisessa vankilassa vaikutti siltä, että kaikkia ulkomaalaisia vankeja ei kyetty riittävästi perehdyttämään osaston toimintaan ja että tämä johtui osittain siitä, ettei perehdytyksessä käytetty tulkkipalveluja

AOA suositti, että vankila käy läpi vieraskielisten vankien perehdytyskäytännöt ja luo vakiintuneet toimintatavat, joilla varmistetaan, että kaikki vangit perehdytetään riittävästi.

Tutkintavankien erillään pitäminen

- vankilassa oli keväällä 2017 aloittanut tutkintavankiosasto, jossa on 8–10 paikkaa. Tutkintavankien määrä vankilassa vaihteli kuitenkin 15–45 välillä. Tutkintavanki voidaan vain laissa säädettyjen edellytysten täyttyessä sijoittaa samalle osastolle vankeusvankin kanssa. Vaikutti siltä, että osaston perustamisen jälkeenkin tutkintavankien erillään sijoittamista koskevan vaatimuksen noudattaminen oli vaikeaa.

AOA totesi, että tutkintavankien sijoittaminen erilleen muista vangeista on lainsäädännön ja myös kansainvälisten suositusten selvä lähtökohta. Sen perustana on syyttömyysolettama. AOA painotti, että lakia tulee tältäkin osin noudattaa. Ongelma ei ole yksin vankilan ratkaistavissa, vaan se edellyttää yhteistyötä rikosseuraamusalueen aluekeskuksen ja arviointikeskuksen sekä Risen keskushallintoyksikön kanssa.

Vankilan tilojen esteettömyys

- mihinkään vankilan tiloihin (esim. tapaamistiloihin) ei ollut asennettu kuulovammaisille henkilöille tarkoitettua induktiosilmukkaa eikä vankilassa ollut käytössä siirrettävää induktiosilmukkaa
- eristysosasto ei lähtökohtaisesti sovellu lainkaan liikkumisen apuvälineitä käyttäville
- vankilassa oli kolme selliä, jotka oli tarkoitettu liikuntarajoitteisille ja apuvälineitä käyttäville vangeille. Näistä tarkastettiin kaksi selliä, jotka olivat varustukseltaan ja tiloiltaan samanlaiset. Selli ja sen wc- ja suihkutila olivat tavanomaista selliä tilavampia. Tiloissa todettiin kuitenkin useita puutteita ja kehittämiskohteita. Muun muassa oven vieressä oleva vartijakutsu oli liian korkealla pyörätuolin käyttäjälle. Lisäksi todettiin, että liikuntaesteisen vangin tarpeisiin ei riittä seinällä oleva vartijakutsu vaan apua tulisi olla mahdollista hälyttää silloinkin, jos vanki ei kykene siirtymään kutsupainikkeen luo (esim. kannettavan hälyttimen avulla). Käsisuihkun letku ei yltänyt wc-pöntölle ja sen käyttö muutoinkin oli vaikeaa, koska pesuallas ja hana olivat etäällä wc-istuimesta. Wc- ja suihkutilan hälytysnappi oli sijoitettu takaseinälle eikä sitä pystynyt painamaan wc-pöntöltä.

AOA suositti, että Risen keskushallintoyksikkö kiinnittäisi huomiota kansallisen valvontaelimen tarkastushavaintoihin vankiloita suunniteltaessa ja peruskorjattaessa.

Vantaan vankilan erityisselli ei sovellu vaikeavammaisille ja apuvälineiden käyttäjille (vas.). Invasellit olivat tilavia, mutta kylpyhuoneessa hälytysnappi ei ollut saavutettavissa.

Eristystilojen olosuhteet

- vankilan erityissellissä ei ollut kalusteita ja lattialla oli vain ohut patja. Eristysselliä käytettiin myös kurinpitorangeistuksena määrätyn yksinäisyyteen sijoittamisen (yksinäisyysrangaistus) täytäntöön panoon. Yksinäisyysrangaistuksen ei lain mukaan pitäisi sisältää normaalista vankeudesta poikkeavia ankarampia olosuhteita esimerkiksi sijoittamista kalustamattomaan selliin, jossa vanki joutuu oleskelemaan ja nukkumaan lattialla eikä pysty syömään pöydän ääressä istuen. Toisessa vankilassa oli yksinäisyysrangaistusta varten rangaistusselli, jossa oli betoninen sänky, tuoli ja pöytä sekä eristysselli, jossa ei ollut mitään kalusteita. Vaikutti siltä, että vankilassa ei ollut erikseen mietitty, kumpaa selliä käytetään yksinäisyysrangaistuksessa. Eräs itsetuhoisuuden perusteella eristystilaan sijoitettu ulkomaalainen vanki kertoi tarkastajille, että hän oli kieltäytynyt ruuasta, koska ei halunnut syödä lattialta.

AOA katsoi, että yksinäisyysrangaistuksia ei tule panna täytäntöön eristyssellin kaltaisissa olosuhteissa. Vastaavasti pidettäessä vankia erillään järjestysrikkomuksen selvittämistä varten eristyssellin kaltaiset olosuhteet ovat sopimattomat, ellei vangin käytös poikkeuksellisesti edellytä niitä. AOA totesi myös, että eristämistarkkailun ja tarkkailun osaltakaan ei pääsääntöisesti ole perusteita sille, että sellissä ei ole minkäänlaisia, ei edes kiinteitä kalusteita. AOA totesi, että kyseistä eristysselliä ei tulisi käyttää muissa tilanteissa kuin silloin, kun kalustamattomuus on selvästi perusteltua.

Jälkiseuranta:

Vankila ilmoitti, että kurinpitorangeistuksen täytäntöönpanopaikka on muutettu ja että rangaistus suoritetaan normaalissa asuinsellissä, josta on poistettu televisio. Jatkossa vanki sijoitetaan eristysselliin ainoastaan, jos tämän käytös edellyttää eristyssellin kaltaisia olosuhteita. Vankilan mukaan eristysselliä ei käytetä eristämistarkkailussa vaan sitä varten on olemassa toinen selli, jossa on kiinteä sänky.

- eristysseissä oli mahdollisuus kameravalvontaan ja vankia informoitiin, että valon palaessa kameravalvonta oli päällä

AOA totesi, että sellin kameravalvonta loukkaa vangin yksityisyyden suoja, minkä vuoksi se on mahdollista vain silloin, kun siitä on nimenomaisesti säädetty laissa. Vangin asuttaman sellin kameravalvonta on mahdollista vain turvaamistoimenpiteenä. Yksinäisyysrangaistusta suorittavaa ei voida valvoa kameralla. AOA piti sinänsä hyvänä, että vangeilla on itse mahdollisuus havaita, valvotaanko heitä kameralla vai ei. AOA kuitenkin suositti, että sellin käyttö kurinpidossa lopetettaisiin, koska kameran pelkkä olemassaolo oli omiaan herättämään vangeissa epäluuloa.

Jälkiseuranta:

Vankila ilmoitti, että kalusteetonta kameraselliä käytetään vain, jos siihen on perusteet. Tällöinkin vangille tehdään selväksi, että hänen on mahdollista huomata, jos kameravalvonta on päällä. Kameravalvontaa ei käytetä enempää kuin on tarkoituksenmukaista.

- valvontakameran kuvassa näkyi eristystilan wc-istuin esteettömästi

AOA totesi, että sellaisissakaan tilanteissa, joissa vangin kameravalvonta on sallittua, ei voida pitää hyväksyttävänä, että vangin wc-asiointia tarkkaillaan. Tämä on hyväksyttävää vain vangin ollessa sijoitettuna eristämistarkkailuun eli kun vangilla epäillään olevan kehoissaan kiellettyjä aineita tai esineitä. Tällöinkin pitää pyrkiä järjestelyihin, joilla säilytetään edes vähäinen yksityisyys vangin käyttäessä wc:tä. Monissa vankiloissa valvontakameran kuva on sumennettu wc-istuimen kohdalla vangin yksityisyyden turvaamiseksi. AOA suositti, että vankila tekisi vastaavat rajoitukset sen kameravalvontaan.

Erillään asuminen omasta pyynnöstä

- vankilassa ei ollut tehty päätöksiä vangin erillään asumisesta omasta pyynnöstä, vaikka ilmeni, että vankeja oli asutettu eristysseleihin vangin omasta halusta. Sijoittamiset olivat kestäneet enintään neljä vuorokautta.

AOA totesi, että vankeuslain ja tutkintavankeuslain mukaan vangille on varattava hänen pyynnöstään mahdollisuus asua kokonaan tai osittain erillään muista vangeista, jos vangilla on perusteltu syy uskoa henkilökohtaisen turvallisuutensa olevan uhattuna. Vangin oikeuksia ei saa kuitenkaan rajoittaa enempää kuin mitä erillään asumisesta välttämättä aiheutuu. Laki ei sen sijaan tunne käsitettä ”omasta pyynnöstä eristetty”. AOA totesi, että vankilassa ei ollut tehty asianmukaisia päätöksiä vankien erillään asuttamisesta. AOA korosti, että eristysosastoa ei ole tarkoitettu vankien asuttamiseen eikä omasta pyynnöstään erillään asuttaminen tarkoita, että vanki sen perusteella sijoitettaisiin eristysosastolle.

Matkasellit

Matkaselli on tarkoitettu vain lyhytaikaiseen majoitukseen silloin, kun vanki tulee vankilaan tai lähtee vankilasta. Matkaselliä käytetään myös silloin, kun vanki joutuu yöpy-mään käräjämatkalla tai ollessaan matkalla toiseen vankilaan.

- vankilassa oli kolme matkaselliä, joissa oli 4–6 vuodepaikkaa. Matkasellit vaikuttivat pinta-alaltaan hyvin pieniltä vuodepaikkoihin nähden eikä vastannut sitä, mitä Ri-sen keskushallintoyksikkö oli määrännyt (5,5 m² vankia kohti). Määräyksen mukaan matkasellejä ei lasketa majoituspaikoiksi eikä niihin saa majoittaa vankeja pysyvästi. Tosiasiassa vangit kuitenkin joutuvat majoittumaan niissä. Vankilan henkilökunnan mukaan matkasellissä joudutaan ajoittain majoittamaan vankeja sen vuoksi, ettei asuinosaistoilla ole tilaa.

AOA totesi, että kaikkien majoitukseen käytettävien tilojen tulee olla riittävän tilavia. Vankilan matkasellit eivät soveltuneet niihin sijoitet-tuja vuodepaikkoja vastaavan suuruisen vankimäärän majoittamiseen. AOA painotti, että matkasellien osalta tilantarve korostuu, koska mat-kaselliosastoilla vangeilla ei yleensä ole mahdollisuutta viettää aikaa sellin ulkopuolella. Matkaselliin sijoittaminen ei saisi johtua siitä, ettei asuinosaistoilla ole tilaa. Matkaselliin sijoittaminen voi tulla kyseeseen vain, jos se on välttämätöntä lyhytaikaisen syyn vuoksi, kuten vanki-laan saapuminen tai sieltä pois siirtyminen.

Jälkiseuranta:

Vankilan ilmoituksen mukaan vankilassa on lähes säännönmukaisesti yliasutusta. Vankila ja arviointikeskus eivät pysty pitämään vankilan vahuutta koko ajan paik-kamäärän mukaisena, mikä väistämättä vaikuttaa vankien sijoitteluun vankilassa.

- toisen vankilan matkasellit olivat varsin huonossa kunnossa. Epäsiistin vaikutelman antoivat seinillä olevat piirroksot ja kirjoitukset. Yhdessä kirjoituksessa erään nimel-tä mainitun vangin kerrottiin olevan ”vasikka”.

AOA suositti, että sellien seinät pyrittäisiin pitämään siistinä, esimer-kiksi maalaamalla niitä nykyistä useammin. Nimeltä mainittuja vanke-ja koskevat kirjoitukset tulisi välittömästi poistaa.

- tarkastuksella haastateltiin ulkomaalaista vankia, joka oli ollut matkasellissä lähes kaksi kuukautta. Vanki kertoi pyytäneensä joka päivä, että hänet siirrettäisiin asui-nosastolle. Kansalliselle valvontaelimelle kerrottiin, että pitkän oleskelun syynä oli se, että vanki ei tupakoinut ja asuinosaistoilla ei ollut vapaata selliä tupakoimatto-malle vangille. Osaston henkilökuntaa kuultaessa ei ilmennyt mitään sellaista, jolla olisi voitu perustella vangin näin pitkää sijoittamista matkaselliin. Tästä ilmoitettiin vankilan apulaisjohtajalle, joka ilmoitti tarkastuksen aikana, että vanki oli siirretty asuinosaistolle. Tarkastushavaintoon liittyen selvitettiin vielä erikseen matkaselliin sijoittamisen kestoja ja syitä.

AOA totesi, että vankien siirtäminen matkasellistä asuinosaistoille ei kaikissa tapauksissa tapahdu riittävän nopeasti. AOA painotti, että vankilan tulee järjestää osastoille sijoittaminen niin, että vankien osas-tolle sijoittamista arvioidaan päivittäin, jotta välttyttäisiin tilanteilta, joissa vanki joutuu olemaan matkasellissä huomattavan pitkiä aikoja.

Tapaamiset

- vankilan valvottujen tapaamisten kesto oli 30 minuuttia, kun se vaihtelee muissa vankiloissa 40 minuutista 60 minuuttiin. Vankilan johtajan mukaan tapaamisaikoja ei ollut mahdollista pidentää.

AOA totesi, että tapaamiseen tulevat vieraat voivat tulla kaukaakin ja on selvää, että tapaamisoikeuden toteutumisen kannalta on oleellista myös tapaamisen kesto. Tapaaminen ei voi olla miten lyhyt tahansa, vaikka tapaamisen pituudesta ei olekaan säännöksiä. Tarkastuksen jälkeen saadusta selvityksestä ilmeni, että tapaamistilojen käyttöaste vaihteli siten, että aamupäivien tapaamisissa oli usein paljonkin vapaata tilaa. AOA:n mielestä tämän pitäisi antaa vankilalle mahdollisuuksia ja liikkumavaraa tapaamisaikojen pidentämisessä. AOA totesi, että vankilan poikkeuksellisen lyhyelle ja myös muista vankiloista eroavalle tapaamisen kestolle ei ole perusteita.

Lapsen tapaamiseen tarkoitettut tilat

- vankilan valvottujen tapaamisten tila oli suuri, pitkänomainen huone. Kalustuksena oli vain pitkä, pleksin keskeltä erottama pöytä ja tuolit. Tilassa oli lisäksi leluja varten pieni kaappi, mutta muutoin lapsia ei ollut huomioitu sisustuksessa. Vankeuslain ja tutkintavankeuslain mukaan lapsen tapaaminen järjestetään valvotuille tapaamisille tarkoitettussa tilassa ja suljetuissa vankiloissa on oltavat tähän soveltuvat tilat.

AOA:n mukaan vankilan valvottujen tapaamisten tila ei vastannut sitä, mitä lakia säädettäessä on tarkoitettu lapsen tapaamiseen soveltuvalla tilalla. AOA suositti, että lapsen tapaamista varten järjestettäisiin nykyistä viihtyisämpi, enemmän tavanomaista asuinhuonetta vastaava tila.

Jälkiseuranta:

Vankila ilmoitti, että tapaamishuone on maalattu ja sinne on asennettu äänenvaimennuslevyt. Huoneeseen on myös tilattu sinne paremmin soveltuvat huonekalut.

- toisessa vankilassa lasten tapaamiseen oli käytettävissä tila, jonka suunnittelussa oli huomioitu lapsiystävällisyys. Lisäksi vankilasta oli tehty tapaajia ja erityisesti lapsia varten kuvakirja, jonka avulla vangilla on mahdollisuus esitellä tapaajilleen vankilaa ja sitä, minkälaisissa olosuhteissa heidän läheisensä oli, mikä voi osaltaan vähentää heidän huoliaan läheisensä tilanteesta.

AOA piti kuvakirjan tekemistä vankilasta erittäin hyvänä ajatuksena ja toivoi käytännön omaksumista myös muissa vankiloissa.

Kuvakirjan ovat laatineet kaksi tutkintavankia yhdessä vankilan psykologin ja sosiaalityöntekijän kanssa.

Ulkoilutilat ja ulkoilun toteutuminen

- vankilan ulkoilupihoilla ei ollut sadesuojakatoksia vangeille

Oikeusasiamies on useasti ottanut kantaa sadekatosten puuttumiseen vankiloiden ulkoilupihalta. AOA painotti, että vankilan tulee edistää vankien mahdollisuutta ulkoilla sään sitä estämättä ja että vangeilla tulee ulkoillessaan olla mahdollisuus suojautua huonolta säältä. AOA suositti, että ulkoilupihoille rakennetaan sadesuojakatos tai että vankila tarjoaa vangeille sadevaatteet.

Jälkiseuranta:

Vankila ilmoitti, että ulkoilupihan sadekatoksesta on olemassa suunnitelma ja kustannusarvio. Hankkeelle on saatu rahoitus ja toteutus etenee rakennusprojektien mahdollistamassa aikataulussa.

- vankilassa oli paljon tutkintavankeja, joita pidettiin tutkinnallisesta syystä erillään. Näiden vankien ulkoilun toteuttaminen oli haasteellista. Ulkoiluvuoroja oli vain kaksi kertaa päivässä kulloinkin yksi tunti, mikä vaikutti vankien määrään (47 vankia) nähden vähäiseltä. Osa vangeista ulkoili katolla sijaitsevalla ulkoilutilalla. Ulkoilutila ei mahdollistanut liikunnan harrastamista, vaan lähinnä vain oleskelun ulkoilmassa.

AOA totesi, että asiassa jäi epäselväksi, miksi ulkoiluja järjestettiin vain kahtena ajankohtana ja oliko vankilassa selvitetty ulkoiluvuorojen lisäämisen mahdollisuutta. Ulkoiluvuorojen vähäisyys herätti kysymyksen myös siitä, miten tuomioistuimen määräämät yhteydenpitorajotukset voidaan käytännössä panna täytäntöön näin vähäisillä ulkoiluvuorojen määrillä. AOA totesi myös, että liikunnan harrastamisen kannalta olisi perusteltua ja tärkeää, että katolla ulkoileville järjestettäisiin mahdollisuus ulkoilla välillä myös pihalla olevalla erillään pidettävien ulkoilualueella.

Vankien kuljettamisen olosuhteet

- vankilalle oli hankittu kaksi uutta osastoitua vanginkuljetusautoa, joissa vangit sijoitetaan omiin osastoihin erilleen muista vangeista ja henkilökunnasta. Henkilökunnan mukaan uuden kuljetuskaluston saamisen jälkeen ei ole ollut enää tarvetta vankien sitomiseen tuomioistuinkuljetusten ajaksi.

AOA totesi, että vankeuslain ja tutkintavankeuslain mukaan vangin sitominen kuljetuksen aikana on mahdollista vain yksittäistapauksellisen harkinnan perusteella. Vankien järjestelmällinen sitominen ilman tapauskohtaista harkintaa kuljetettaessa heitä tarkastetusta vankilasta tuomioistuimeen on ollut pitkään ongelmallinen asia ja menettely on todettu lainvastaiseksi. AOA totesi, että uusien autojen myötä asiaan on saatu vihdoin myönteinen ratkaisu.

Valvontahenkilökunnan osallistuminen lääkehoitoon

- valvontahenkilökunta osallistui vankien lääkehoitoon jakamalla lääkkeitä. Rikosseuraamusesimiehet jakoivat korvaushoitolääkkeet viikonloppuisin. Valvontahenkilökunnalle oli olemassa kahdenlaista lääkkeenjako-koulutusta. Uuteen vartijatutkintoon kuuluu erillisenä osiona lääkejakokoulutus, joka vastaa THL:n Turvallinen lääkehoito –oppaassa edellytettyä koulutusta, jota edellytetään silloin kun lääkkeiden jakamisen tekee joku muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö. Niille, jotka eivät ole suorittaneet uutta vartijatutkintoa, on olemassa internet-pohjainen lääkejakokoulutus, joka ei kuitenkaan vastannut kaikilta osiltaan oppaassa edellytettyä. Tarkastuksella ilmeni, että vankilassa oli myös vartijoita, joilla ei ollut kumpaakaan koulutusta.

AOA painotti, että lääkkeiden antamiseen liittyvässä koulutuksessa ja ohjauksessa ei ole kysymys ainoastaan potilasturvallisuudesta vaan myös työntekijän oikeusturvasta ja työsuojelusta. Jokainen lääkehoitoon osallistuva kantaa aina vastuun omasta toiminnastaan, vaikka vastuu lääkehoidon kokonaisuudesta on hoitavalla lääkärillä. AOA totesi, että hänen ei ollut mahdollista lisäselvityksenkään jälkeen todeta, vastaako rikosseuraamusesimiesten lääkkeenjako-koulutus Turvallinen lääkehoito –oppaassa korvaushoitolääkkeen jakamiselle edellytettyä koulutusta. Myös tarkastuksella ja vaaratilanneilmoituksista saadut tiedot siitä, miten vartijat käytännössä toimivat lääkkeiden jakamisessa, jättivät epäilyn siitä, että lääkkeen jakamisen ohjeistukseen ja koulutukseen on tarpeen kiinnittää huomiota. AOA korosti, että koulutuksessa mahdollisesti olevat puutteet ovat kuitenkin sellaisia, jotka eivät koske vain tarkastettua vankilaa vaan todennäköisesti suurinta osaa vankiloita.

Mikkelin vankila

- *Mikkelin vankilaan tehdyllä jatkokäynnillä* oli tarkoitus selvittää, mihin toimenpiteisiin vankilassa oli ryhdytty AOA:n suositusten johdosta ja missä asioissa oli edelleen kehittämistä. Samassa yhteydessä selvitettiin myös Itä- ja Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen toimintaa vankilan toiminnan lainmukaisuuden valvonnassa.

AOA totesi, että aluekeskus oli laiminlyönyt valvoa ja varmistaa lainmukaisuuden toteutumista vankilassa. AOA painotti, että aluekeskuksen tulee tehostaa toimintaansa laillisuuden valvonnassa ja antaa vankilan johdolle sen tarvitsemää oikeudellista ohjausta ja neuvontaa.

Keskeisimpiä tarkastuksella havaittuja muutoksia

- vankilassa oli tehty merkittäviä muutoksia vankien toimintojen ja sellien aukioloajan lisäämiseksi ja samalla vankilan luonne oli muuttunut aikaisempaa avoimemmaksi. Vankien ja henkilökunnan väliset suhteet näyttivät parantuneen ja vankilan ilmapiiri oli rauhallinen.

- tutkintavangeille oli perustettu omia osastoja, eikä heidän osastolle sijoittamisessa havaittu enää huomautettavaa
- oikeudenkäyntiasiakirjojen hallussapitoa ei enää rajoitettu ja vangeilla oli asianmukainen mahdollisuus valmistautua oikeudenkäyntiin
- vankien saatavilla oli heitä koskevat säännökset ja niitä oli käännetty vankien yleisimmin käyttämille kielille
- vankilassa oli ryhdytty tekemään hallintopäätöksiä muutoksenhakuohjauksineen
- vankilan järjestyssääntö sekä poistumislupa-, kurinpito- ja tapaamiskäytännöt eivät enää poikenneet muista vankiloista
- vankien ulkoiluolosuhteita sekä mahdollisuutta liikuntaan ja kirjaston käyttöön oli parannettu

Kehittämistä edellyttäviä asioita

- omaisuuden hallussapitoa koskevissa päätöksissä todettiin edelleen puutteita
- vastaanotto-osaston toiminnassa oli edelleen parannettavaa siltä osin kuin kyse oli omaisuuden haltuun antamiseen liittyvistä asioista
- asianmukaisen kuntosalin puuttuminen

Jatkokäynnistä annettujen suositusten jälkeisiä toimenpiteitä

- rikosseuraamusalueen aluekeskus on järjestänyt vankilalle koulutusta muutoksenhakuohjauksesta ja hallussapitopäätösten perustelemisesta
- vankilan edustajia on osallistunut aluekeskuksen järjestämään koulutukseen, joka on suunnattu vastaanotto-osastojen henkilöstölle. Vastaanotto-osaston toimintaa on organisoitu uudelleen
- vankilassa on kiinnitetty huomiota uusien rikosseuraamusesimiesten koulutukseen, jotta heillä on hyvät edellytykset omaksua esimiehelle kuuluvat hallinnolliset velvollisuudet
- henkilökunnalle järjestetään työpajoja vangin perehdyttämisestä
- valvomattomien tapaamisten toteutumista on edistetty muuttamalla tapaamisten varaamisjärjestelmää ja tapaamisten peruutuksia seurataan aktiivisesti
- liikuntamahdollisuuksia ja liikuntasalin käyttöä on lisätty sekä hankittu uusia liikuntalaitteita. Vankien liikunnan organisointiin ja toteuttamiseen on saatu uusi vakituinen virka
- eristysseiliä käytöstä on laadittu ohjeet

Helsingin käräjäoikeuden säilytystilat vapautensa menettäneille

- selliosaston tilojen osalta kiinnitettiin huomiota sellien seinien piirroksiin, joista sai epäsiistin vaikutelman, sekä pinttyneeseen tupakan hajuun

AOA:n mukaan sellejä tulisi pyrkiä pitämään siistinä esim. maalaamalla niitä nykyistä tiheämmin. Lisäksi hän suosittelee harkittavaksi, olisiko tupakoimattomia säilytettäviä varten mahdollista järjestää ainakin yksi selli, jossa ei lainkaan saa tupakoida.

- eri kerroksissa oli lisäksi pienempiä säilytystiloja, joita käytetään vain, jos selliosaston tilat ovat täynnä. Näistä varaselleistä puuttuivat hälytyslaitteet ja ainakaan yhdessä ei toiminut valo.

AOA totesi varasellit kooltaan varsin pieniksi, vaikka otettaisiin huomioon se, että vapautensa menettäneiden säilytys niissä on lyhytaikaista ja että niitä käytetään vain satunnaisesti. Hän painotti, että myös lyhytaikaisessa säilytyksessä on perusteltua olla hälytysjärjestelmä, vaikka vapautensa menettänyttä vartioitaisiin sellin ulkopuolella. Myös varasellien valaistuksen tulisi olla kunnossa.

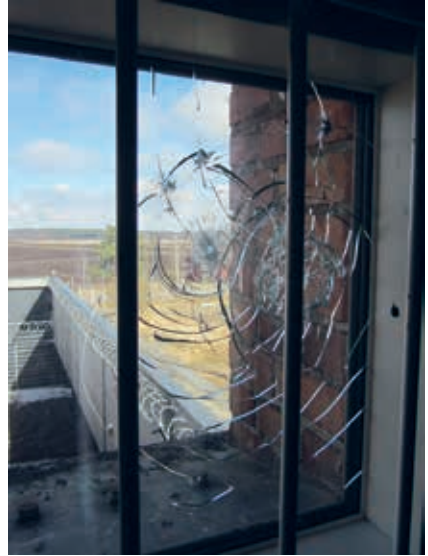
- säilytettävien ja heidän oikeudenkäyntiavustajiensa tapaamiseen tarkoitettu tila oli jaettu kahtia seinällä, jonka yläosa oli pleksiä

AOA:n mukaan säilytettävän ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa tapaaminen tulee lähtökohtaisesti järjestää siten, että he ovat tapaamistilassa pleksiseinän samalla puolella. AOA piti ongelmallisena, että tapaamistiloja oli vain yksi. Hän totesi myös, että käräjäoikeuden tilojen osalta oli epäselvää, voidaanko niihin soveltaa vankeuslaissa tai tutkintavankeuslaissa säädettyjä edellytyksiä asiamiehen tapaamisen olosuhteista ja valvonnasta.

3.5 Ulkomaalaisasiat

Suomessa oli vuoden 2017 lopussa noin 13 500 turvapaikanhakijaa ja he majoittuivat 56 vastaanottokeskuksessa. Turvapaikanhakija voidaan ulkomaalaislain 121 §:n nojalla ottaa säilöön esimerkiksi henkilöllisyyden selvittämiseksi tai maasta poistamispäätöksen täytäntönnpanon turvaamiseksi. Suomessa toimii kaksi ulkomaalaisten säilöönottoyksikköä, Joutsenossa ja Helsingin Metsälässä. Joutsenon vastaanottokeskuksen yhteydessä toimiva säilöönottoyksikkö on Maahanmuuttoviraston alainen. Yksikössä oli vielä vuoden 2017 alussa 30 paikkaa, mutta vuoden 2017 aikana sinne perustettiin yhteensä 38 uutta säilöönottopaikkaa. Viimeisimmät uudet paikat otettiin käyttöön tammi-kuussa 2018. Metsälässä sijaitseva säilöönottoyksikkö oli vuoden 2017 loppuun saakka Helsingin kaupungin ylläpitämä. Yksikkö siirtyi 1.1.2018 alkaen osaksi Maahanmuuttovirastoa. Metsälän säilöönottoyksikössä on 40 säilöönottopaikkaa – vuoden 2017 lopulla meneillään olevan remontin johdosta asiakaspaikkoja oli vähennetty 30 paikkaan.

Vastaanottokeskuksia ei ole pidetty kansallisen valvontaelimen valvontaan kuuluvina, vaan sinne tehtyjä tarkastuksia on tähän saakka tehty oikeusasiamiehen mandaattilla. Tilanteeseen voi tulla muutos ulkomaalaislakiin tehtyjen muutosten johdosta. Helmikuun alussa 2017 tuli voimaan säännökset asumisvelvollisuudesta ja lapsen asumisvelvollisuutta koskevista uusista turvaamistoimenpiteistä. Kansainvälistä suojelua hakenut ulkomaalainen voidaan määrätä asumaan nimetyssä vastaanottokeskuksessa ja ilmoittautumaan siellä yhdestä neljään kertaan vuorokaudessa. Täysi-ikäisten osalta edellytykset asumisvelvollisuuteen määrittämiselle ovat säilöön ottamisen edellytyksiä väljemmät. Lapsen osalta on lisäksi säädetty, että lapsen on oleskeltava vastaanottokeskuksen alueella. Lapsen asumisvelvollisuuden edellytykset ovat samat kuin edellytykset lapsen säilöön ottamiselle, joten kyseessä on vaihtoehto säilöön ottamiselle.

Oikeusasiamies ei myöskään kansallisena valvontaelimenä valvo ulkomaalaisten palautuslentoja, vaikka siihen olisikin toimivalta. Tämä johtuu siitä, että yhdenvertaisuusvaltuutetulle on annettu erityistehtäväksi toimia maasta poistamisen valvojana. Sen sijaan oikeusasiamiehelle on tehty kanteluja, joissa on arvosteltu turvapaikanhakijoiden palautuslentoihin liittyviä asioita, kuten poliisin menettelyä.

Vastaanottokeskuksissa ja säilöönottoyksiköissä voi olla henkilöitä, jotka ovat joutuneet ihmiskaupan uhreiksi. Heidän tunnistamisensa on haastavaa. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä toimii Joutsenon vastaanottokeskuksen yhteydessä. Maahanmuuttoviraston tiedotteen mukaan vuonna 2017 auttamisjärjestelmään hyväksyttiin 127 uutta asiakasta, jotka edustavat 31 eri kansalaisuutta. Heistä 14 oli alaikäisiä. Auttamisjärjestelmän asiakasmäärä nousi korkeammaksi kuin se on ollut koskaan aikaisemmin. Kaikkiaan auttamisjärjestelmän palveluiden piirissä oli vuoden 2017 lopussa 322 henkilöä.

Tavoitteena on, että molemmissa säilöönottoyksiköissä käydään säännöllisesti. Kansallinen valvontaelin teki tarkastuskäynnin Joutsenon vastaanottokeskuksen säilöönottoyksikköön helmikuussa 2017 ja Metsälän säilöönottoyksikköön joulukuussa 2017. Lisäksi AOA teki ennalta ilmoittamattoman tarkastuksen yksin maahan tulleiden turvapaikanhakijalasten ja nuorten asumisyksikköön Kajaaniin.

Joutsenon säilöönottoyksikkö

Joutsenon säilöönottokeskukseen tehty tarkastus oli kaksipäiväinen ja se oli ennalta ilmoitettu. Mukana oli ulkopuolinen oikeuspsykiatrian asiantuntija. Tarkastuksen aikana käytettiin venäjän, arabian, turkin ja darin kielen tulkkeja säilöön otettujen haastatteluissa. Tarkastuksen yhteydessä tutustuttiin myös ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään.

Edellisen tarkastuksen jälkeen säilöönottoyksikön tilanne oli muuttunut siten, että yksikkö on ollut jatkuvasti täynnä. Tästä johtuen säilöön otettuja ulkomaalaisia oli jouduttu sijoittamaan myös poliisin säilytystiloihin. Toinen huomattava seikka oli se, että säilöön otettujen joukossa on yhä useammin ja enemmän ulkomaalaisia, jotka tulevat suoraan vankilasta. Monissa tapauksissa maasta poistamisen valmistelua ei ole aloitettu vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon aikana, vaan se on aloitettu vasta vankilasta vapautumisen jälkeen. Tämä ei ole asianmukaista, koska se pitkittää säilöössäoloaikoja. Seuraavassa joitakin keskeisiä tarkastuksella tehtyjä havaintoja, niiden perusteella annettuja kannanottoja ja suosituksia sekä tarkastuskohteen kommentteja:

Joutsenon säilöönottoyksikön ulkoilupiha oli suhteellisen avara ja siinä oli huomioitu myös lapset.

Ilmapiiri

- tavatuista säilöön otetuista moni antoi kiitosta henkilökunnan käytöksestä ja säilöön otettujen kohtelusta. Yksi haastatelluista koki olonsa turvattomaksi, koska säilöön otettujen joukossa oli myös vakaviin rikoksiin syylistyneitä. Vankilasta tulleiden säilöön otettujen määrän kasvun vaikutus ilmapiiriin oli myös tarkastajien aistittavissa.

Epätietoisuus oikeudellisesta asemasta ja tyytymättömyys oikeudelliseen apuun

- lähes kaikki haastateltavat olivat epätietoisia siitä, miten heidän maasta poistamista koskeva asiansa etenee. Monilla oli myös epätietoisuutta säilöön oton perusteista ja he olivat myös epätietoisia omasta oikeudellisesta asemastaan tai tulevaisuudestaan. Yksi haastateltu kertoi, että hänellä ei ole ollut avustajaa missään vaiheessa, kun hänen turvapaikka- ja oleskelulupa-asiaansa on käsitelty. Moni ei myöskään ollut ymmärtänyt saamansa päätöksen perusteita vaan tiesivät vain päätöksen olleen kielteinen. Yhdellä haastatelluista oli erityisen huonoja kokemuksia avustajasta. Säilöönottoyksikössä ei järjestetty yleistä oikeudellista neuvontaa säilöön otetuille.

OA totesi, että myös säilössä olevat maasta poistamista odottavat asiakkaat voivat tarvita oikeudellista neuvontaa ja apua turvapaikka- ja oleskeluasioihin liittyvissä asioissa. OA piti mahdollisena, että säi-

lööön otettujen joukossa oli yhä enemmän sellaisia, jotka eivät ole saaneet oikeudellista apua menettelyn aikana lainkaan tai joiden haavoittuvaa asemaa ei ole tunnustettu. Jos päätöksentekoa ajankohdasta on pitkä aika, voi hakijan kotimaan tilanteesta tai oikeuskäytännössä olla tapahtunut merkittäviä asiaan vaikuttavia muutoksia.

Jälkiseuranta:

Maahanmuuttoviraston mukaan säilöönottoyksikön henkilökunta on säännönmukaisesti järjestänyt asiakkailleen yleistä oikeudellista neuvontaa eri prosesseihin liittyen. Neuvontaa on järjestetty pyynnöstä tai jos on ilmennyt, että asiakas on sellaisen tarpeessa. Lisäksi kaikille annettavassa alkuinfossa kerrotaan oikeudesta oikeusapuun, valitusoikeudesta ja oikeusavun saamiseen liittyvistä käytännön menettelyistä. Maahanmuuttoviraston käsityksen mukaan säilöönottoyksikössä annettava yleinen oikeudellinen neuvonta täyttää lainsäädännön vaatimukset

Eristystilan kameravalvonta

- kansallinen valvontaelin kiinnitti tarkastuksen aikana huomiota siihen, että eristys-huoneen suihkutilassa oli valvontakamera. Valvomoon välittyvästä kuvasta oli mahdollisuus nähdä suihkussa olevan henkilön paljas ylävartalo. Kameran välttämättömyydestä suihkutilassa keskusteltiin tarkastuksella henkilökunnan kanssa.

Jälkiseuranta:

Maahanmuuttovirasto ilmoitti, että suihkutilan kameravalvontaa on muutettu siten, että kuvassa ei näy peseytyvän henkilön ylävartaloa. Lisäksi suihkutilan seinällä on kyltti, joka kertoo kameravalvonnessa peitetyistä alueista. Kameravalvontaa tilassa pidettiin välttämättömänä erityisesti itsetuhoisten asiakkaiden turvallisuuden vuoksi ja mahdollisen ilkivallan ehkäisemiseksi.

Tulotarkastusten toimittaminen ja suostumuslomake

- terveydenhuollon tulotarkastukset olivat rutinoituneita, mutta eivät noudattaneet haastattelupohjaa. Tältä osin tarkastajat toivat esille vankiterveydenhuollossa käytettävät tulohaastattelulomakkeet, josta oli useita eri kieliversioita. Terveydenhuollossa oli otettu käyttöön lomake, jossa säilöön otettu antaa kirjallisen luvan luovuttaa tiettyjä, yksilöityjä terveystietoja säilöönottoyksikön ohjaajille. Lomake oli ai-noastaan suomen kielellä.

OA suositteli tulotarkastuksen tekemistä säilöön otetulle mahdollisimman pian tämän saapumisen jälkeen. Lisäksi havainnot kaikista merkeistä, jotka voivat johtua fyysisestä tai psyykkisestä väkivallasta tulisi kirjata ylös ja tulijoilta olisi hyvä kysyä myös mahdollisista väkivaltatilanteista kuljetuksen tai kiinnioton aikana. Säilöön otetun mahdollisista kokemuksista kidutuksesta taikka muusta julmasta tai halventavasta kohtelusta olisi tärkeää tiedustella tulohaastattelussa.

OA piti suostumuslomaketta hyvänä käytänteenä. Hän suositteli sen käännättämistä useille kielille. Siten varmistetaan, että henkilö todella ymmärtää, mihin hän antaa suostumuksensa – vaikka lomake olisi käyty hänen kanssaan läpi tulkin välityksellä.

Jälkiseuranta:

Maahanmuuttovirasto ilmoitti, että säilöönottokeskuksessa tehdään tulotarkastus pääsääntöisesti vuorokauden kuluessa uuden asiakkaan saapumisesta. Nykyisillä resursseilla tämä ei ole kuitenkaan mahdollista viikonloppuisin, koska terveydenhuoltohenkilökunta on läsnä vain arkipäivinä. Käytännössä säilöönottoja tehdään kuitenkin selvästi useammin arkipäivisin. Mikäli viikonloppuna yksikköön saapuvalla asiakkaalla todetaan selviä fyysisiä tai psyykkisiä oireita, järjestää muu henkilökunta hänelle hoitoa.

Säilöönottoyksikön uusi tulohaastattelulomake tullaan ottamaan käyttöön syksyllä 2017. Samanaikaisesti on tarkoitus ottaa käyttöön käännökset suostumuslomakkeesta.

Ns. hiljaisten asiakkaiden huomioiminen

- tarkastuksen aikana tuotiin esille, että säilössä pitäminen väistämättä aiheuttaa ihmisille lisääntyvää ahdistusta. Tämä tuli esille myös haastatteluissa. Toivottiin, että erityisesti terveydenhuollossa kiinnitettäisiin tähän asiaan huomiota ja aktiivisesti otettaisiin yhteyttä myös pidemmän aikaa säilössä olleisiin ja seurattaisiin heidän vointiaan, vaikka he eivät itse hakeutuisi terveydenhuoltoon.

Metsälän säilöönottoyksikkö

Metsälän säilöönottoyksikköön tehtiin tarkastus ennalta ilmoittamatta. Käynnillä oli kaksi erityistä painopistettä. Tarkastus oli toisaalta jatkokäynti edelliselle, joulukuussa 2016 tehdylle käynnillä. Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto oli toukokuussa 2017 ilmoittanut oikeusasiamiehelle, mihin toimenpiteisiin tarkastushavainnot olivat antaneet aihetta. Nyt haluttiin selvittää, miten oikeusasiamiehen suositukset oli otettu säilöönottoyksikön toiminnassa huomioon. Toisena painopistealueena oli terveydenhuollon toteutuminen. Yleisesti ottaen kansallisen valvontaelimen haastattelemat säilöön otetut kertoivat, että heitä oli kohdeltu asianmukaisesti säilöönottoyksikössä.

Seuraavassa joitakin keskeisiä tarkastuksilla tehtyjä havaintoja ja niiden perusteella annettuja kannanottoja ja suosituksia:

Epätietoisuus oikeudellisesta asemasta ja tyytymättömyys oikeudelliseen apuun

- Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirasto ja Helsingin kaupungin oikeusaputoimiston julkinen oikeusavustaja sopivat kesällä 2017 pidettävästä yhteistyökokouksesta, jonka tavoitteena oli löytää lisää keinoja, joilla parannetaan neuvontaa ja asiakkaan tietoisuutta oikeudellisesta asemastaan. Säilöön otetut kertoivat tarkastuksella olevansa edelleen epätietoisia oikeudellisesta asemastaan ja tyytymättömiä saamaansa oikeudelliseen apuun. Säilöön otetuilta saatujen tietojen perusteella ainakin osa oli saanut tulovaiheessa tietoa heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Kukaan heistä ei ollut kuitenkaan vahvistanut saamaansa tietoa allekirjoituksellaan, kuten ulkomaalaisten kohtelusta ja säilöönottoyksiköstä annettu laki (säilöönottolaki) edellyttää.

OA suositteli kehittämään tehokkaan ja tasokkaan oikeusavun saamista säilöönottoyksikössä. OA kiinnitti myös huomiota siihen, että

säilöön otetulle on viipymättä tiedotettava oikeuksista ja velvollisuuksista sekä säilöönottoyksikön järjestyssäännöistä. Tiedot on annettava mahdollisuuksien mukaan kirjallisina henkilön äidinkielellä tai hänen ymmärtämällä kielellä. Tiedot voidaan antaa myös suullisesti. Säilöön otetun tulee vahvistaa allekirjoituksellaan, että hän on saanut tiedot.

Ulkoilualueen epäviihtyisyys ja epäily sisäilman laadusta

- kansallisen valvontaelimen edellisen käynnin jälkeen säilöönottoyksikössä oli teetetty sisäilmatutkimus. Nyt tehdyn tarkastuksen aikana tiloissa oli meneillään remontti.

Jälkiseuranta:

Helsingin kaupungin mukaan ulkoilupihan rakenteellisen uudistamisen mahdollisuudet ja tarpeet jäävät Maahanmuuttoviraston arvioitavaksi, kun toiminta siirtyy vuoden 2018 alusta valtiolle.

Valvontakameroiden toimivuudessa katkoksia

- Helsingin kaupunki oli samaa mieltä siitä, että turvatekniikan puutteellinen toiminta on suuri turvallisuusriski. Syksyllä 2016 Maahanmuuttovirasto on ilmoittanut kaupungille ottavansa säilöönottoyksikön turvallisuusjärjestelyt hoitaakseen. Tarkastuksen aikana meneillään olevan remontin yhteydessä oli tarkoitus uusita myös tilojen kameravalvonta.

Säilöön otetuille järjestettävä elämänhallintaa tukevaa toimintaa

- Helsingin kaupunki myönsi, että henkilöstömitoitus ei ole ollut enää riittävä elämänhallintaa tukevan toiminnan järjestämiseksi, vaikka säilöönottolaissa sitä edellytetään. Toisaalta säilöönoton kesto on merkittävästi lyhentynyt, mikä voi vähentää tarvetta järjestää tämän tyyppistä toimintaa. Tarkoituksena oli kuitenkin selvittää mahdollisuutta lisätä vapaaehtoisten järjestämää toimintaa. Kaupunki ilmoitti tulewansa esittämään Maahanmuuttovirastolle tulevan henkilöstötarpeen huolellista selvittämistä. Tarkastuksella ilmeni, että yksikössä on järjestetty säilöön otetuille jotakin toimintaa, kuten ruokateemailtoja.

Terveydenhuolto

- terveydenhuollon osalta kansalliselle valvontaelimelle jäi yleisesti käsitys siitä, että hoitotyöhön oltiin sitoutuneita ja sitä oltiin valmiita kehittämään, mutta käytettävissä olevat resurssit eivät sitä mahdollistaneet

OA korosti erityisesti, että terveydenhuollon ammattihenkilöillä on merkittävä rooli huonon kohtelun ennaltaehkäisyssä.

- Helsingin kaupungin mukaan tulotarkastusta ja erillään säilytettävän asiakkaan päivittäistä tapaamista koskevien suositusten toteuttaminen yhden hoitajaresurssin turvin on haasteellista. Tämä tulee arvioida uudestaan säilöönottoyksikön siirtyessä valtiolle. Tarkastuksen yhteydessä ilmeni, että kaikille säilöön otetuille ei edelleenkään tehdä automaattisesti tulotarkastusta, vaan tämän tarve arvioidaan erikseen. Jos henkilön terveydentila on huono, hänet voidaan ohjata suoraan lääkärille. Muuten terveystarkastus tehdään 3-4 päivän sisällä. Haastateltu terveydenhoitaja oli tietoinen OA:n suosituksesta, mutta henkilöresurssit eivät mahdollistaneet kaikille tehtävää tulotarkastusta 24 tunnin kuluessa saapumisesta.

OA uudisti jo aiemmin esittämänsä suosituksen tulotarkastuksesta. Terveydenhuollon ammattihenkilön tulisi tavata kaikki uudet säilöön otetut ja tehdä heille heidän suostumuksellaan tutkimus. Tulotarkastus tulisi tehdä mahdollisimman pian säilöön otetun saapumisesta - viimeistään 24 tunnin sisällä. Siten on mahdollista dokumentoida samalla myös säilöön otetulla mahdollisesti olevat väkivallan merkit. OA:n mukaan Maahanmuuttovirasto on jatkossa vastuussa siitä, että säilöön otettujen terveydenhuolto Metsälän säilöönottoyksikössä on riittävästi resursoitu.

- kidutuksen taikka muun julman tai halventavan kohtelun uhrien tunnistaminen ja hoitoon pääsy

OA suosittelee, että sen jälkeen, kun hoitaja on kirjannut toteamansa vammat ja säilöön otetun kertomuksen vammojen syntymisestä potilasasiakirjoihin, säilöön otettu ohjataan viipymättä lääkärin vastaanotolle vammojen tutkimista ja yksityiskohtaisempaa kirjaamista varten.

OA suosittelee, että tulotarkastuksessa käytettäisiin sille tarkoitettua lomaketta tai muuten sitä varten laadittua haastattelurunkoa, jotta haastattelut olisivat tasalaatuisia. OA suosittelee, että lomakkeessa olisi oma kohta, johon merkitään havainnot kaikista väkivallan merkeistä ja haastateltavalle tehdyt kysymykset mahdollisista väkivaltatilanteista kuljetuksen tai kiinnioton aikana. Myös haastateltavan kokemuksista kidutuksesta taikka muusta julmasta tai halventavasta kohtelusta olisi tärkeää tiedustella tulohaastattelun yhteydessä.

- säilöönottoyksikössä ei ollut saatavilla psykiatrin / psykologin palveluja vaan ne jouduttiin ostamaan muualta. OA:lla ei ollut tietoa siitä, kuinka moni säilöön otettu tarvitsi näitä palveluja sillä tavoin, että säilöönottoyksikkö on velvollinen niitä hankkimaan.

OA suosittelee, että jos psykiatrin tai psykologin palvelujen tarve on suurta ja jatkuvaa, harkittaisiin näiden palvelujen hankkimista säilöönottoyksikköön, kuten CPT on suositellut vuonna 2014 tekemällään käynnillä Metsälän säilöönottoyksikköön.

3.6 Sosiaalihuolto / lasten yksiköt

Lastensuojelulain tarkoittamaa sijaishuoltoa järjestetään huostaan otetuille, kiireellisesti sijoitetuille ja tuomioistuimen väliaikais määräyksen perusteella sijoitetuille 0–17 vuotta täyttäneille lapsille laitoksessa, ns. laitosluvalla toimivassa perhekodissa sekä perhehoidossa. THL:n tilaston mukaan laitokseen tai vastaavaan sijoitettuja, lähinnä huostassa olevia lapsia, oli vuonna 2016 noin 6 300 sekä ammatillisessa perhehoidossa noin 2 000 ja perhehoidossa noin 7 000 lasta. Lastensuojelulain mukaan vain laitokseen tai vastaavaan sijoitettuun huostassa olevaan (mukaan lukien kiireellinen sijoitus) lapseen voidaan kohdistaa lain tarkoittamia rajoitustoimenpiteitä. Sijaishuoltoa antavat yksiköt voivat olla kuntien omia tai yksityisen palveluntuottajan ylläpitämiä yksiköitä, joista sijoituksesta vastuussa oleva kunta ostaa sijaishuoltoon liittyviä palveluita. Sijaishuoltoa antavista yksiköistä Valviralla on tiedot vain yksityisistä palveluntuottajista. Näitä on 110 toimintayksikköä (69 palveluntuottajaa).

Kansallisen valvontaelimen tarkastuskäynnit ovat kohdistuneet laitoksiin tai vastaaviin. On kuitenkin todennäköistä, että samankaltaisia lastensuojelulain mukaisia rajoitustoimenpiteitä on käytössä myös sijaishuollossa, jota järjestetään perhehoitona yksityiskodissa. Perhehoidon valvonta kansallisen valvontaelimen tai oikeusasiamiehen mandaateilla on välillistä. Oikeusasiamiehellä on mahdollisuus kantelujen käsittelyn kautta valvoa myös perhehoitoa. Muuten perhehoidon valvonta kuuluu sijoittajakunnalle, joiden sosiaalityöntekijöillä on mahdollisuus käydä perhekodeissa.

Lastensuojelutarkastuksilla on pyritty säännönmukaisesti ja kattavasti kuulemaan lapsia ennen laitoksen henkilökunnan kuulemistä. Lapsia kuultaessa ilmoitetaan, että he voivat ottaa yhteyttä tarkastajiin, mikäli heihin kohdistetaan rangaistustoimia tai vastaavaa tarkastuksen johdosta. Myös henkilökuntaa muistutetaan tarkastuksen kuлуessa vastatoimien kiellosta.

Tarkastukset ovat lähtökohtaisesti ennalta ilmoittamattomia ja kestoltaan yhden päivän mittaisia. Yksikössä on yleensä vietetty 10–11 tuntia. Jos laitoksen yhteydessä on myös koulu tai tarkastuksella esiin tulleet asiat sitä edellyttävät, on tarkastukseen käytetty kaksi päivää siten, että toinen tarkastuspäivä on yleensä tehty viikon sisällä. Tästä toisesta tarkastuspäivästä ilmoitetaan etukäteen – myös jo aiemmin kuulluille lapsille. Tämä on koettu hyödyllisenä, sillä tarkastajat ovat olleet jo lapsille tuttuja ja heidän kautaan on voitu saada kuultavaksi myös muita sellaisia lapsia, jotka eivät ole edellisellä kerralla halunneet tai päässeet keskustelemaan tarkastajien kanssa. Näitä lisäkäyntejä ei ole tilastoitu erikseen vaan ne on katsottu sisältyneen laitoksen kokonaistarkastukseen.

Tarkastuksilla kiinnitetään erityisesti huomiota lapsiin kohdistuneisiin rajoitustoimenpiteisiin ja sitä koskevaan päätöksentekoon – muun muassa lapsen kuuleminen ja rajoituspäätösten perusteleminen. Erityisesti liikkumisvapauden rajoittamisen ja lapsen yhteydenpito-oikeuden ja sen rajoittamisen välinen suhde näyttää olevan laitostentässä epäselvä. Lähes kaikissa laitoksissa oli ongelmia päätösten tiedoksiannossa lapselle. Myöskään rajoitustoimenpiteiden ja hyväksyttävien kasvatuskeinojen eroa ei aina tunnisteta. Lasta pyritään rajoittamaan kasvatukseen vedoten, vaikka usein tilanne edellyt-

täisi rajoituspäättöstä. Tarkastuksilla on huomattu, että lapsen psykiatrisen hoidon järjestäminen ja yhteistyö laitoksen, sosiaalihuollon ja terveydenhuollon välillä ei aina toimi lapsen edun mukaisella tavalla. Myös lapsen koulunkäyntiin ja kuntien panostukseen laitoksen yhteydessä olevaan opetukseen kiinnitetään huomiota.

Kaikki tarkastuspöytäkirjat lähetetään tarkastetulle kohteelle ja paikalliselle aluehallintovirastolle, jolle kuuluu sosiaalihuollon alueellinen ohjaus ja valvonta. Joskus pöytäkirja lähetetään tiedoksi myös Valviralle, jolle kuuluu sosiaalihuollon valtakunnallinen ohjaus ja valvonta. Tarkastuksen jälkeen pöytäkirja lähetetään aina myös yksikköön lapsia sijoittaneille kunnille. AOA on pitänyt tarpeellisena, että myös yksikköön sijoitetujen lasten vastuusosiaalityöntekijät saavat tiedon tarkastushavainnoista ja suosituksista. Lisäksi AOA on edellyttänyt, että sosiaalityöntekijät keskustelevat pöytäkirjan sisällöstä sijoitetun lapsen kanssa.

AOA:n kannanottoihin suhtaudutaan laitoksissa rakentavasti ja suosituksia noudatetaan. Usein laitokset reagoivat niihin jo siinä vaiheessa, kun laitoksen kanssa käydään vuoropuhelua tarkastuksen aikana tai kun sille lähetetään tarkastuspöytäkirjan luonnos kommentoitavaksi. Esimerkkinä tästä laitos, jonka rajoitustoimenpiteiden kirjaamismerkinnät havaittiin puutteellisiksi tai ne puuttuivat kokonaan. Laitoksen johtaja ilmoitti, että henkilökunnan kanssa oli käyty tarkastuksen jälkeen läpi kirjaamismerkintöjä ja niiden merkitystä sekä harjoiteltu rajoituspäättösten tekemistä. Lisäksi työntekijöille suunniteltiin jatkossa säännöllistä koulutusta, jotta samankaltaisilta puutteellisilta merkinnöiltä vältytään.

Lastensuojeluyksiköihin tehtiin tarkastusvuonna 12 tarkastuskäyntiä. Yhteen kohteeseen tehtiin varsinainen tarkastus ja parin kuukauden päästä vielä erillinen jatkokäynti. Kaikki tarkastukset olivat ennalta ilmoittamattomia. Jatkokäynnistä ilmoitettiin kohteelle etukäteen. Kohteiden luonteesta johtuen tarkastuksia tehtiin myös muina ajankohtina kuin virka-aikana, esim. sunnuntaina. Yhdellä tarkastuksella, joka kohdistui neuropsykiatrisista häiriöistä kärsivien lasten ja nuorten lastensuojelulaitokseen, oli mukana ulkopuolinen asiantuntija (nuorisopsykiatrian erikoislääkäri). Lisäksi yhdellä erityisnuorisokodin tarkastuksella oli mukana kokemusasiantuntija.

Tarkastuskohteet olivat seuraavat:

- Peiponpesä, Hyvinkää (21 paikkaa, yksityinen palveluntuottaja)
- Outamon lastenkoti, Lohja (37 paikkaa, kaupungin ylläpitämä)
- Lukkarilan lastenkoti, Peräseinäjoki (7 paikkaa, yksityinen palveluntuottaja)
- Nuorisokoti Nummela, Lapua (4 paikkaa, yksityinen palveluntuottaja)
- Harjulakoti, Kajaani (7 paikkaa, yksityinen palveluntuottaja)
- Lastenkoti Salmila, Kajaani (14 paikkaa, kunnan ylläpitämä)
- Lasten- ja nuortenkoti Kimppa, Paltamo (7 paikkaa, yksityinen palveluntuottaja)
- Villa Junior, Ylöjärvi (7 paikkaa, yksityinen palveluntuottaja)
- Erityislastensuojeluyksikkö Honkalyhty, Kangasala (7 paikkaa, yksityinen palveluntuottaja)
- Varatie Tervakoski, Janakkala (16 paikkaa, yksityinen palveluntuottaja)
- Tukikoti Tasapaino, Forssa (7 paikkaa, yksityinen palveluntuottaja)

Paltamossa sijaitsevan lasten- ja nuortenkoti Kimpan monipuolinen harrastustila, jonka lisäksi osalla voi olla ulkopuolisia harrastuksia.

Seuraavassa joitakin keskeisiä tarkastuksilla tehtyjä havaintoja ja niiden perusteella annettuja kannanottoja ja suosituksia:

Resurssit / järjestämis- ja kustannusvastuu

- AOA kiinnitti kaupungin huomiota siihen, että useat tarkastuksella havaitut puutteet yksikön toiminnassa näyttivät johtuvan riittämättömistä henkilövoimavaroista

AOA otti omana aloitteena tutkittavaksi yksikön henkilökunnan riittävyyden suhteessa lasten hoitoisuuteen.

Ilmapiiri / kohtelu

- lapsia kuultaessa kaikista sijoitetuista lapsista välittyi tyytyväisyys laitoksen oloihin, ilmapiiriin ja henkilökuntaan. Lapset kertoivat viihtyvänsä laitoksessa ja myös tarkastushavainnot vahvistivat tätä.

AOA totesi, että sijaishuollon hyvään laatuun kuuluu myös se, että lapset kokevat laitoksen ilmapiirin myönteisenä ja että henkilökunta voi solmia hyviä kasvatuksellisia suhteita lapseen.

AOA kiinnitti yksikön vakavaa huomiota sen velvollisuuteen huolehtia yksikköön sijoitettujen lasten asianmukaisesta ja laadultaan hyvästä kohtelusta. Henkilökunnan huonoon, alistavaan tai lapsia väheksyvään kohteluun ja työotteeseen on puututtava välittömästi työnantajalle kuuluvien keinoin. AOA korosti myös sitä, että lapsen kanssa keskusteltaessa tai hänestä puhuttaessa on käytettävä asiallista kieltä.

AOA korosti, että lasta on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilönä ja että tuli käyttää lasta kunnioittavaa puhetapaa

Lapsille annettava informaatio / päätösten tiedoksianto

- tarkastuksen perusteella syntyi vaikutelma siitä, että osa lapsista oli tietämättömiä omista oikeuksistaan, laitoksen oikeuksista ja velvollisuuksista tai oman sosiaalityöntekijän velvollisuuksista ja tehtävistä.

AOA:n mukaan lapsella on hänen iästään riippumatta oikeus saada tietoa siitä, minkälaisia oikeuksia ja velvollisuuksia viranomaisella tai sijaishuoltopaikalla on ja ennen kaikkea, mitä oikeuksia lapsella itsellään on. AOA otti omana aloitteena tutkittavaksi, millä tavoin sijoitetun lapsen oikeutta tavata hänelle määrättyä sosiaalityöntekijää toteutetaan ja lapsen tiedollisia oikeuksia edistetään.

- rajoituspäätökset oli annettu tiedoksi sosiaalityöntekijälle ja huoltajille, mutta yhdestäkään päätöksestä ei ilmennyt, oliko päätös annettu virallisesti tiedoksi myös lapselle

AOA totesi, että myös lapselle tulisi antaa rajoituspäätös alkuperäisenä tai kopiona ja asiakirjan luovuttamisesta tulisi tehdä merkintä lasta koskeviin asiakirjoihin. Lapselle on riittävän tarkasti kuvattava rajoitustoimenpiteeseen johtaneet syyt, toimenpiteen tarkoitus ja kesto sekä toimenpiteen tosiasiallinen merkitys hänen kohdallaan. Lisäksi häntä on ohjattava mahdollisen valituksen tekemisessä tai riittävän oikeudellisen avun saamisessa.

Rajoitustoimenpiteet / kasvatustoimenpiteet

- yksikössä käytettiin ns. huonearestia, johon sijoittajakunnan tarkastuksella oli kiinnitetty huomiota ja todettu, että seuraamuskäytäntöjä tulisi tarkentaa siten, että tilanteen mukainen kohtuullisuus toteutuu osastosta ja työntekijästä riippumatta. Ensisijaisena pidetään lapsen kanssa keskustelua.

AOA kiinnitti yksikön huomiota siihen, että lapsen tilannetta ja lapsen kohdistuvien kasvatustoimenpiteiden tarkoituksenmukaisuutta ja oikeasuhtaisuutta on jatkuvasti arvioitava.

- yksikössä oli käytäntönä, että karkumatkojen jälkeen lapselle seurasi automaattisesti vähintään päivän pituinen liikkumisvapauden rajoitus, joka käsitettiin yksikössä kasvatukselliseksi rajoitukseksi

AOA kiinnitti huomiota, että liikkumisvapauden rajoituksen perusteet, sen laajuus ja kesto on arvioitava aina yksilöllisesti ja että kaavamainen yhden päivän mittainen kasvatuksellinen liikkumisvapauden rajoittaminen muistuttaa rangaistusta. AOA muistutti, että myös käytetyt kasvatuskeinot on valittava ja mitoitettava yksilökohtaisesti ja että rajoitustoimenpiteitä ei koskaan saa käyttää rangaistuksena tai seuraamuksena lapsen käyttäytymisestä.

AOA totesi, että jos liikkumisvapauden rajoituspäätös tosiasiallisesti rajoittaa myös yhteydenpitoa, on yhteydenpidon rajoittamisesta tehtävä erillinen päätös.

- yksikössä oli omaksuttu käytäntö siitä, ettei lapsi voi käydä koulussa silloin kun hänelle on tehty liikkumisvapauden rajoituspäätös

AOA:n mukaan menettely ei perustu lakiin ja lähtökohtaisesti lapselle tulisi järjestää mahdollisuus opetukseen ja harrastuksiin samalla tavoin kuin muulloinkin. Järjestämisen tulee perustua aina yksilölliseen harkintaan ja lapsen olosuhteisiin sekä ottaen huomioon sen, millä perusteella rajoituspäätös on tehty. AOA otti omana aloitteena tutkittavaksi yksikössä käytettyjen rajoitustoimenpiteiden päätöksentekomenettelyn.

Sosiaalityöntekijöiden rooli

- tarkastuksella kävi ilmi, että osa lapsen asioista vastaavista sosiaalityöntekijöistä tapaavat lasta vain harvoin tai eivät tapaa lasta henkilökohtaisesti kahden kesken. Lasten yhteydenottoypyntöihin ei aina edes vastata.

AOA otti omana aloitteena tutkittavaksi, millä tavoin yksikköön sijoitettujen lasten lastensuojelulaissa säädetty oikeus henkilökohtaiseen keskusteluun ja sosiaalityöntekijän luottamukselliseen tapaamiseen on toteutettu. AOA otti myös omana aloitteena tutkittavaksi sen, millä tavoin sosiaalityöntekijät vastaavat vastuullaan olevan sijoitetun lapsen yhteydenottoypyntöihin tai muihin viesteihin.

- erään laitokseen sijoitetun huostaan otetun lapsen kuulemisessa ilmeni, että lapsi oli ollut useita kuukausia ilman hänelle nimettyä vastuusosiaalityöntekijää ja että lapsi ei ollut päässyt kotilomille lähes neljään kuukauteen, koska hänelle ei ollut laadittu ajantasaista asiakassuunnitelmaa.

AOA otti erikseen selvitettäväksi, miksi sijoituskunnan sosiaalitoimi ei ollut huolehtinut siitä, että lapsella olisi koko ajan hänelle nimetty vastuusosiaalityöntekijä. AOA päätti samalla selvittää myös yleisemmin, millä tavoin kyseinen kunta huolehtii sijaishuollossa olevien lasten oikeuksien turvaamisesta ja niiden edistämisestä.

AOA piti lapsen oikeuksia paremmin toteuttavana ja sitä edistävänä menettelynä, että niin laitos, kuin sosiaalityöntekijäkin kirjaa lasten asiakirjoihin, milloin lasta on tavattu ja miten tapaaminen on toteutettu sekä onko lasta tavattu henkilökohtaisesti kahden kesken.

- kaikki sosiaalityöntekijät eivät toimittaneet sijoituksen alussa riittävän nopeasti päivitettyä asiakassuunnitelmaa laitokselle – viivästymisen seurauksena jotkut lapsista eivät päässeet aiemmin sovituille kotilomalle

AOA korosti, että asiakassuunnitelmat on toimitettava ajantasaisesti laitokseen tarkoituksenmukaisen sijaishuollon järjestämistä varten. Suunnitelman laatimisen viivästyminen ei saa vaikuttaa lapsen yhteydenpidon toteutumiseen.

Terveysdenhuolto / yksityisyydensuoja

- yksikön psykologin mukaan erityisenä ongelmana oli lapsen kuntouttamisarvioiden puuttuminen ja ettei lasten tarvitsemia neuropsykologian palveluja järjestetä kaupungin toimesta siten kuin lastensuojelulaissa edellytetään. Kuitenkin lähes kaikilla yksikön lapsilla oli erilaisia keskittymisvaikeuksia, kielitaitoon liittyviä erityisiä haasteita ja ongelmia oppimisessa.

AOA otti omana aloitteena tutkittavaksi yksikköön sijoitettujen lasten neuropsykologisten palvelujen riittävyyden ja järjestämisen.

- yksikköön sijoitetut lapset joutuivat kertomaan henkilökunnalle syyn ennen lääkärinajan varaamista, vaikka kyse olisi sellaisesta lapsen henkilökohtaisesta asiasta, josta lapsi itse voi päättää eikä liittyisi sijaishuollon järjestämiseen. Lisäksi ohjaaja oli yleensä läsnä vastaanottotilanteessa.

AOA kiinnitti yksikön vakavaa huomiota lapsen itsemääräämisoikeuden toteutumiseen terveydenhuollon toimenpiteitä toteutettaessa.

Lapsen rahavarojen käsittely

- laitoksen sääntöjen ja käytäntöjen mukaan lapsi antaa rahansa laitoksen säilytettäväksi, mutta laitokselta puuttui kokonaan lapsen varoja ja niiden käyttöä koskeva kirjanpito

AOA kiinnitti laitoksen huomiota huolelliseen menettelyyn ja kirjanpitoon lapselle kuuluvien varojen käsittelyssä ja pyysi toimivaltaista aluehallintovirastoa selvittämään rahavarojen käsittelyä laitoksen kanssa tarkemmin.

3.7

Sosiaalihuolto / vanhusten yksiköt

Tavoitteena on, että vanhus asuu omassa kodissaan tarvitsemansa kotihoidon avun turvin. Sitten kun tämä ei ole enää mahdollista, vanhus siirtyy laitokseen tai ympärivuorokautiseen hoiva- ja asumisyksikköön, jossa hän saa ympärivuorokautisesti hoitoa, mihin sisältyy myös tarvittaessa saattohoito. Suomessa on noin 2 000 vanhuksille tarkoitettua ympärivuorokautisen hoidon yksikköä. Tarkastukset kohdistetaan ensisijaisesti muistisairaille henkilöille ympärivuorokautista hoitoa tarjoaviin suljetuihin yksiköihin. Lisäksi tarkastuksia tehdään psykiatriin yksiköihin, joissa käytetään rajoitustoimenpiteitä, kuten ovien lukitsemista, hygienihaalaria sekä kemiallista ja muuta sitomista. Tavoitteena on, että samalla paikkakun-

nalla käydään sekä yksityisten että julkisten palvelujen tarjoajien yksiköissä. Tällöin on mahdollista tehdä havaintoja mahdollisista eroavaisuuksista palvelutasolla.

Sosiaali- ja terveyshuollossa, myös vanhushuollossa, on voimassa lakisääteinen oma- ja valvontasuunnitelma. Siihen kirjataan kaikki keskeiset toimenpiteet, joilla palvelujen tuottajat itse valvovat toimintayksikköjään, henkilökunnan toimintaa sekä tuottamien palvelujen laatua. Henkilökunnalla on lakiin perustuva velvollisuus ilmoittaa hoivassa havaitsemistaan epäkohdista. Oma- ja valvontasuunnitelmassa kielletään negatiiviset seuraamukset huolen esittäjää kohtaan.

Vanhusten yksiköihin tehtävillä tarkastuksilla kiinnitetään aina huomiota rajoitustoimenpiteiden käyttöön sekä niiden kestoon, kirjaamiseen ja päätöksentekoon. Yhtenä keskeisenä teemana on myös se, onko vanhusten saama hoiva ja hoito ihmisarvoa kunnioittavaa. Tämä korostuu erityisesti siinä, miten vanhuksen hygieniasta huolehditaan ja miten saattohoito on järjestetty.

Tarkastuksilla arvioidaan vanhusten saamaa terveydenhoitoa ja kivunhoitoa sekä fysioterapiaa/kuntoutusta, suun hygieniää ja terveyttä, ravinnon saantia ja nesteytystä, henkilökohtaista hygieniää sekä ulkoilua. Myös henkilökunnan määrä ja tilojen tarkoituksenmukaisuus käydään läpi. Näiden lisäksi aina selvitetään, miten asukkaiden itsemääräämisoikeus ja yksityisyys toteutuvat. Lisäksi huomiota kiinnitetään yleiseen viihtyvyyteen, sisäilman laatuun, esteettömyyteen ja virikkeisiin. Tarkastuksilla seurataan myös henkilöstön koulutustasoa sekä palo- ja pelastussuunnitelmien ajantasaisuutta.

Tarkastuksista laaditut pöytäkirjat ovat kuvailevia, koska kyse on vanhusten kodista, jossa hän viettää viimeiset elinvuotensa. Kaikki pöytäkirjat julkaistaan oikeusasiain verkkosivuilla. Tarkastuspöytäkirjojen julkistamisella tiedotetaan yleisesti, että yksikön toimintaa valvotaan. Toisaalta niiden kautta asukkaat, omaiset ja työntekijät saavat tietoa tarkastuksella tehdyistä havainnoista. Tarkastuksella voidaan myös edellyttää, että pöytäkirjan tulee olla yksikön ilmoitustaululla kaikkien luettavana kuukauden ajan. Tavoitteena on, että asukkaat, omaiset ja muut tahot puuttuvat näkymättömäksi jääneisiin epäkohtiin ja ilmoittavat niistä valvoville viranomaisille.

Tarkastuksilla on havaittu vanhusten kohtelussa ja olosuhteissa myönteistä kehitystä. Esimerkiksi yksityisyys on parantunut, kun valtaosalla vanhuksista on hoivakodeissa omat huoneet kylpyhuoneineen. Myös hoivan taso on parantunut ja lääkitystä käytetään vähemmän kuin ennen. Ruuan laatu, hoivakotien siisteys ja ilmanlaatu ovat myös

parantuneet. Yleisimmät tarkastuksilla havaitut puutteet ovat sen sijaan koskeneet vanhusten ulkoilun vähäisyyttä, puutteellista hammashoitoa, kuntoutuksen vähäisyyttä ja virikkeettömyyttä. Myös saattohoidossa on todettu puutteita.

Tarkastusvuonna kaikki vanhusten yksiköihin tehdyt tarkastukset tehtiin kansallisen valvontaelimen mandaatilla. Vuonna 2017 näihin kohteisiin tehtiin yhdeksän tarkastusta. Kaikki tarkastukset tehtiin ennalta ilmoittamatta. Tarkastuskohteista viisi oli yksityisen palvelun tarjoajan yksiköitä.

Tarkastuskohteet olivat seuraavat:

- Viherlaakson muistipalvelukeskus, Espoo (48 pitkäaikaipaikkaa, kaupungin ylläpitämä)
- Taavin muistipalvelukeskus, Espoo (46 asukaspaikkaa, kaupungin ylläpitämä)
- Antinkoti, Helsinki (94 asukaspaikkaa, säätion ylläpitämä)
- Kannelkoti, Helsinki (93 asiakaspaikkaa, säätion ylläpitämä)
- Arvola-koti, Kajaani (54 asukaspaikkaa, yhdistyksen ylläpitämä)
- Hoivakoti Menninkäinen, Kajaani (30 asukaspaikkaa, yksityisen perheyrytyksen ylläpitämä)
- Vanhusten palvelukoti Aamurusko, Suomussalmi (14 asukaspaikkaa, säätion ylläpitämä)
- Palvelutalo Marttila, Orimattila (45 asukaspaikkaa, hyvinvointikuntayhtymän ylläpitämä)
- Palvelutalo Timontalo, Nastola (24 asukaspaikkaa, hyvinvointikuntayhtymän ylläpitämä)

Pöytäkirjoissa esitettyjä suosituksia noudatetaan hyvin. Seuraavassa joitakin keskeisiä tarkastuksilla tehtyjä havaintoja sekä AOA:n kannanottoja ja suosituksia:

Ilmapiiri / kohtelu

- hoitohenkilökunnan suhde asukkaisiin näyttäytyi läheisenä ja asukkaan tarpeita huomioivana
- myönteistä, että hoivasuunnitelmissa näkyi asukkaiden mielipide hoivan toteuttamisesta ja muista palveluista

Rajoitustoimenpiteet

- pidettiin hyvänä, että hygienihaalareita koskevaa ohjeistusta oltiin muuttamassa siten, että jatkossa haalareiden käyttö edellyttää aina lääkärin päätöstä
- silloin kun henkilöön kohdistetaan rajoitustoimenpiteitä (esim. sängynlaidat, hygienihaalarit), niistä on tehtävä päätökset ja rajoitustoimenpiteen tarpeellisuutta on arvioitava säännöllisesti. Rajoitustoimenpiteen käyttö on lopetettava heti, kun siihen ei ole enää tarvetta

Saattohoidon toteuttaminen / yksityisyys

- asukkaiden yksityisyys tai arvokas saattohoito eivät toteutuneet dementiaosaston neljän hengen huoneissa
- asukkaiden yksityisyydensuojan näkökulmasta oli ongelmallista, että asukkaiden huoneiden ovissa oli ikkunat ja käytävältä esteetön näkymä asukkaan huoneeseen
- pidettiin tärkeänä, että yksikkö saisi lisäresursseja yöajaksi, koska yksi hoitaja ei ehdi antaa saattohoidossa olevalle vanhukselle hänen tarvitsemaansa tukea

Jälkiseuranta:

Sosiaalilautakunnat ovat ilmoittaneet ryhtyvänsä toimiin esimerkiksi yksityisyyden suojan parantamiseksi taikka lisähenkilöstön käyttämiseksi saattohoidossa.

WC-asiointi

- työntekijöiden mukaan vaippojen laatu oli heikentynyt kilpailutuksen jälkeen
- suositettiin, että asukkaita viedään WC-käynneille säännöllisesti myös henkilökunnan aloitteesta, jotta asukkaiden toimintakyky säilyisi

Suun terveydenhoito

- hoitosuunnitelmaan tulisi tehdä päivittäin kirjaukset suun- ja hampaidenhoidosta, kun otetaan huomioon suun terveyden merkitys ikäihmisen yleiskuntoon
- suuhygienistin tulisi käydä yksikössä tarkastamassa asukkaiden suun tilanne ja ohjaamassa henkilöstöä suun hoitoon

Ulkoilu

- ulkoilusta ei tehty kirjauksia, vaikka omavalvontasuunnitelmassa painotetaan ulkoilun merkitystä iäkkään ihmisen arjessa
- yksikössä ei järjestetty päivittäin ulkoilua, eikä kukaan asukkaista kyennyt itsenäiseen ulkoiluun
- yksikössä oli panostettu ympäristöön ulkoiluun ja ulkoilun toteutumista seurattiin

Antinkoti tarjoaa muistisairaille vanhuksille ympärivuorokautista palveluasumista. Kuvassa Antinkodin tilava parveke kukkaistutuksineen.

Esteettömyys / saavutettavuus / tilat

- pääoven sisään tuloluiskan jyrkkyys edellytti toimenpiteitä – erityisesti talviaikaan hyvin haastava esim. rollaattoria käyttävälle asukkaalle tai omaiselle
- henkilökunnan ja asukkaiden turvallisuus ja viihtyisyys edellyttävät, että yleisissä tiloissa on riittävä valaistus
- esteettömyys koskee myös verkkosivustojen saavutettavuutta. Peruspalvelukuntayhtymän tulee laatia vanhusten ympärivuorokautista hoivaa tarjoavien palvelutalojen verkkosivut helpommin saavutettaviksi, selkeämmiksi ja informatiivisemmiksi

Kuntoutus / virikkeet

- muistisairaiden vanhusten fysioterapian säännöllisyyttä olisi hyvä lisätä muistisairauden aiheuttaman jäykkistymisen ehkäisemiseksi ja elämän laadun parantamiseksi
- yksikössä voisi järjestää enemmän liikunnallisia harjoitteita asukkaiden toimintakyvyn ylläpitämiseksi ja kohentamiseksi
- myönteistä, että yksikössä oli kaksi omaa fysioterapeuttia, joista toisen työpanos oli kohdistettu henkilökuntaan, ottaen huomioon työn fyysinen raskaus
- myönteistä, että yksikössä oli kuntouttava työote ja että asukkaille oli järjestetty säännöllistä viriketoimintaa ja jumppahetkiä
- asukkaiden hoiva vaikutti hyvin hoitopainotteiselta, mistä saattoi seurata, ettei muulle yhdessäololle ja virkistystoiminnalle ole riittävästi aikaa

Viherlaakson muistipalvelukeskuksella on valoisa kuntoilutila.

Lääkäripalvelut

- omalääkärin käyntejä kerran kuukaudessa oli pidettävä vähäisenä, kun otettiin huomioon tehostetun palveluasumisen asukasmäärä (34 asukaspaikkaa)
- lääkäri kävi paikalla hoivakodissa vain 4–5 kertaa vuodessa. Tätä pidettiin puutteena erityisesti sen vuoksi, että vain tuolloin tarkistettiin käytettävien rajoitustoimenpiteiden tarkoituksenmukaisuutta

3.8 Sosiaalihuollon muita tarkastuskohteita

Oikeusasiamies tekee tarkastuksia myös asunnottomien päihde- ja mielenterveyspotilaiden palvelukeskuksiin ja erilaisiin tukikotiin. Näiden yksiköiden asiakkaat kuuluvat erityisen haavoittuvaan ihmisryhmään, minkä vuoksi oikeusasiamies on pitänyt tärkeänä selvittää, minkälaisissa olosuhteissa nämä henkilöt asuvat, minkälaisia palveluja heille on tarjolla ja miten heitä kohdellaan. Tarkastukset on tehty oikeusasiamiehen mandaatilla, koska ainakaan lähtökohtaisesti näissä yksiköissä asukkaisiin ei saa kohdistaa rajoituksia.

Kertomusvuonna tarkastetut yksiköt olivat Helsingin kaupungin ylläpitämiä:

- Hietaniemenkadun palvelukeskus (60 paikkaa),
- Kulosaaren tukikoti (22 paikkaa) ja
- Pakilan tukikoti (28 paikkaa).

Kaikki tarkastukset tehtiin ennalta ilmoittamatta. Tarkastukset eivät antaneet aihetta toimenpiteisiin. AOA totesi kuitenkin Hietaniemen palvelukeskuksen osalta, että hätämajoitusta järjestettäessä tulisi palvelujen tarvitsijoille ja käyttäjille turvata mahdollisuus asianmukaisiin yöpymistiloihin. Tarjotut palvelut (yöpyminen yhteisissä huoneissa, osa patjoilla) soveltuivat majoitustarkoituksiin vain poikkeuksellisissa tilanteissa silloin, kun muuta tilaa ei ole enää saatavilla.

Valokuvia Kulosaaren tukikodin tiloista.

3.9

Kehitysvammaisten ja vammaisten henkilöiden asumisyksiköt

Valtioneuvoston vuoden 2012 periaatepäätöksessä kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisestä asumisesta ja palvelujen turvaamisesta asetettiin päämääräksi, että vuoden 2020 jälkeen kukaan vammaisen henkilö ei asu laitoksessa. Kehitysvammaisia henkilöitä on arvioitu olevan Suomessa noin 40 000. THL:n tilastoraportin (42/2017) mukaan kehitysvammaisten laitoshoidossa oli vuoden 2016 lopussa 920 asiakasta (joista alaikäisiä 191). Heistä pitkäaikaisasiakkaina oli yhteensä 795 henkilöä (alaikäisiä 131). Pitkäaikaisasiakkaina on laskettu asiakkaat, joille on tehty pitkäaikaishoidon päätös tai jotka ovat olleet hoidossa yli 90 vuorokautta. Kansallisen valvontaelimen tarkastuskohteita eli yksiköitä, joissa asuviin henkilöihin voidaan kohdistaa rajoitustoimenpiteitä, on yhteensä 856. Näistä ympärivuorokautista hoitoa antavia yksiköitä on yhteensä 830 yksiköä (yksityisiä palveluntuottajia 397 ja julkisia palveluntuottajia 433). Lisäksi 920 henkilöä asuu 26 eri laitoksessa.

Vammaisten henkilöiden laitoshoidon ja asumispalveluyksikköjen tarkastuksilla kiinnitetään erityisesti huomiota kehitysvammaisten erityishuollosta annetussa laissa (kehitysvammalaki) säädettyjen (10.6.2016 voimaan tulleiden) rajoitustoimenpiteiden käyttöön, kirjaamiseen sekä päätöksentekoon ja muutoksenhakumenettelyihin. Kehitysvammalain esitöiden mukaan rajoitustoimenpiteiden käytön tulisi olla aidosti poikkeuksellinen ja viimesijainen keino. Jos erityishuollossa olevaan henkilöön joudutaan toistuvasti kohdistamaan rajoitustoimenpiteitä, olisi arvioitava, onko kyseinen yksikkö hänelle sopiva ja tarkoituksenmukainen paikka. Yksikön toimintakäytännöt tulisi aina arvioida myös kokonaisuutena. Rajoitustoimenpidettä voitaisiin käyttää ainoastaan silloin, kun se on välttämätöntä toisen, rajoituksen kohteena olevaa perusoikeutta painavamman perusoikeuden turvaamiseksi. Rajoitustoimenpiteeseen ei näin ollen koskaan saisi turvautua kurinpidollisessa tai kasvatuksellisessa tarkoituksessa. Tarkastuksilla arvioidaan rajoitustoimien lisäksi asumisolosuhteita, toimitilojen esteettömyyttä ja tarkoituksenmukaisuutta sekä kiinnitetään huomiota siihen, miten vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus toteutuu ja saavatko he riittävästi apua ja hoitoa.

YK:n vammaisyleissopimuksen ratifiointin myötä (10.6.2016) eduskunnan oikeusasiamiehestä tuli osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityisesti huomiota vammaisopimuksessa määriteltyjen oikeuksien toteutumiseen.

Kehitysvammaisten ja vammaisten henkilöiden asumisyksiköiden tarkastuskohteita oli kertomusvuonna 19. Yksi kohteista oli vammaisille henkilöille tarkoitettu, ympärivuorokautista palveluasumista tarjoava yksikkö. Muut olivat kehitysvammaisille henkilöille tarkoitettuja yksiköitä. Tahdosta riippumattomassa erityishuollossa olevia vammaisia henkilöitä oli kolmessa tarkastetussa asumisyksikössä. Tarkastuksista enemmistö (11) oli ennalta ilmoittamattomia. Tarkastuskohteista kolme oli yksityisen palveluntuottajan yksiköitä. Yksi tarkastus kohdistui ilta-aikaan.

Tarkastuskohteet olivat seuraavat:

- Sirkunkujan asumisyksikkö (14 paikkaa), Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä, Kajaani
- Leivolan palvelutalo (13 paikkaa), Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä, Kajaani
- Laitoshoidon yksikkö Pikkupihlaja (6 paikkaa), Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä, Seinäjoki
- Kehitysvammaisten asumispalveluyksiköt Kotomarkki ja Helakoti (20 ja 21 paikkaa, Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymän sosiaalihoito, Seinäjoki
- Laitoshoidon yksiköt Tuulentupa ja Neliapila (19 ja 20 paikkaa), Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä, Seinäjoki
- Lasten- ja nuorten koti Vanamo (12 paikkaa), Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä, Seinäjoki
- Aurinkolahden ryhmäkoti (13 paikkaa), Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimi, Helsinki
- Kehitysvammapsykiatrinen tutkimus- ja kuntoutusyksikkö Turva (8 paikkaa), Rinnekoti-Säätiö, Espoo
- Kehitysvammaisten lasten pienryhmäkoti Annala (10 paikkaa), Rinnekoti-Säätiö, Espoo
- Vammaisten asumispalvelukoti Koivukaarre (8 paikkaa), Betanian lastenkodin säätiö, Suomussalmi
- Tehostetun palveluasumisen yksikkö Honkatähti (20 paikkaa), Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystoimen kuntayhtymä (Siun Sote), Joensuu
- Vammaispalvelujen osastohoito, Tuulikello (11 paikkaa), Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystoimen kuntayhtymä (Siun Sote), Joensuu
- Vammaispalvelujen osastohoito, Muksula – Pauliina – Majakka (yhteensä 16 paikkaa), Pohjois-Karjalan Sosiaali- ja terveystoimen kuntayhtymä (Siun Sote), Joensuu
- Asumispalvelut Leppälä (20 paikkaa), Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystoimen kuntayhtymä (Siun Sote)
- Nuorten kuntoutusyksikkö Luotain (9 paikkaa), Vaalijalan kuntayhtymä, Pieksämäki
- Lasten oppilaskoti Jolla (6 paikkaa), Vaalijalan kuntayhtymä, Pieksämäki
- Aikuisten kuntoutusyksikkö Satama (20 paikkaa), Vaalijalan kuntayhtymä, Pieksämäki
- Aikuisten kuntoutusyksikkö Reimari (10 paikkaa), Vaalijalan kuntayhtymä, Pieksämäki
- Aikuisten tutkimus- ja kuntoutusyksikkö Kaisla ja rivitaloyksikkö (10 ja 3 paikkaa), Vaalijalan kuntayhtymä, Pieksämäki

Kaikkiaan yhdeksälle tarkastukselle osallistui ulkopuolisena asiantuntijana kehitysvammalääkäri. Viidellä tarkastuksella oli kehitysvammalääkärin ohella mukana kokemusasiantuntija. Lisäksi Ihmisoikeuskeskuksen asiantuntija on osallistunut joillekin tarkastuksille.

Seuraavassa joitakin keskeisiä tarkastuksilla tehtyjä havaintoja ja niiden perusteella annettuja kannanottoja ja suosituksia:

Ilmapiiri

- asumisyksikön solussa ilmeni väkivaltaa, johon oli vaikea puuttua nykyisellä henkilökunnan määrällä. Myös tarkastushetkellä yksi asukkaista käyttäytyi levottomasti. Oli epäselvää, miten yksi ohjaaja pystyy haastavassa tilanteessa huolehtimaan kaikkia solun viidestä asukkaasta.

OA totesi yleisellä tasolla, että erityishuollon toimintayksikössä on oltava sen toimintaan ja erityishuollossa olevien henkilöiden erityisiin tarpeisiin nähden riittävä määrä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja muuta henkilökuntaa. OA korosti työnantajan vastuuta siitä, että rajoitustoimenpiteiden käyttöön osallistuvat vain sellaiset henkilöt, joilla on tehtävään riittävät ammatilliset valmiudet. OA korosti myös työnantajan velvollisuutta kouluttaa henkilökuntaa niin, että he pystyvät ennakoimaan tilanteita niin, ettei jouduta käyttämään rajoitustoimenpiteitä.

- ilmapiiri asumisyksikössä oli rento ja rauhallinen eikä siellä voitu todeta merkittävää väkivallan uhkaa
- kansallinen valvontaelin pani merkille, että yksikön toiminnassa ja rakenteissa oli havaittavissa laitosmaisia piirteitä, vaikka oli pyritty kodinomaisuuteen leluilla ja seinämaalauksilla. Kuitenkin lähes kaikki työntekijät, joita kutsuttiin hoitajiksi, olivat pukeutuneina laitosvaatteisiin.

OA totesi, että yksikössä tarvitaan aktiivisia kehittämistoimenpiteitä laitosten käytäntöjen ja rakenteiden vähentämiseksi.

Vaalijalan osaamis- ja tukikeskuksen nuorten oppilaskoti Luotaimen rentoutumishuone.

Huonoon kohteluun puuttuminen

- henkilökunnalle oli varattu tilaisuus tuoda anonymisti esille tiloihin liittyviä teknisiä tai sisustuksellisia epäkohtia ja ehdottaa niihin ratkaisuja. Yksikössä oli tätä varten postilaatikko.

OA piti tätä hyvänä käytänteenä ja suositti, että yksikössä olisi myös järjestelmä, johon voisi tehdä ilmoituksia asukkaan huonosta kohtelusta. OA piti tärkeänä, että yksikön johto viestittää kaikille työntekijöille, että asiakkaan huonosta kohtelusta tulee välittömästi ilmoittaa johdolle.

- omavalvontasuunnitelmassa todettiin, että epäasialliseen kohteluun puututaan kuntayhtymän toimintamallin mukaan, mutta siitä ei ilmennyt suoraan menettelytapaa

OA korosti, että omavalvontasuunnitelmasta täytyisi käydä ilmi menettelyohjeet siitä, miten sosiaalihuollon henkilöstön tulisi menetellä, jos hän tehtävissään huomaa tai saa tietoonsa epäasiallista kohtelua.

- pidettiin positiivisena, että yksikön ilmoitustaululla oli kuntayhtymän ohje sosiaalihuollon henkilökunnan velvollisuudesta ilmoittaa tehtävässään huomaamastaan epäkohdasta tai sellaisen uhasta.

Rajoitustoimenpiteet ja rajoitusvälineiden käyttö

- asumisyksikössä oli käytössä välineitä (mm. ranneke), joilla voitiin valvoa muis-tisaira-an asukkaan liikkumista. Välineiden käyttö mahdollisti sen, että muiden asukkaiden liikkumista ei tarvinnut rajoittaa ja yksikön ulko-ovia ei tarvinnut lukita sisäpuolelta.
- asukas oli lähes ympäri vuorokauden sidottuna käsistään sänkyyn tai pyörätuoliin, koska hän muuten vahingoitti itseään repimällä mm. korviaan tai silmiään. Ruokailun ajaksi lepositeet poistettiin, mutta asukkaan jalat sidottiin tarranauhalla potkujen estämiseksi ja päähän laitettiin kypärä. Tarkastuksella mukana ollut asiantuntija-lääkäri toi esille sitomiselle vaihtoehtoisena keinona vierihoidon, jossa asukkaan vieressä ollaan koko ajan, ja painopeiton silloin kun hoitajaa ei ole saatavilla.

OA kiinnitti yksikön huomiota kehitysvammalain säännöksiin, joiden mukaan henkilö voidaan sitoa vain, jolleivät muut keinot ole riittäviä. Sidottuna voidaan pitää vain välttämättömän ajan, kuitenkin yhtäjaksoisesti tai toistuvasti yhteensä enintään kahdeksan tunnin ajan, jona aikana hoitavan lääkärin on arvioitava sitomisen edellytykset uudelleen vähintään kahden tunnin välein. Lisäksi sidotun henkilön tilaa on jatkuvasti seurattava siten, että terveydenhuollon ammattihenkilö on näkö- ja kuuloyhteydessä henkilöön.

OA kiinnitti myös huomiota siihen, että vakavissa vaaratilanteissa käytettävän rajoittavan välineen tai asusteen toistuvaa käyttöä koskevaan päätökseen on kirjattava, kuinka pitkän ajan rajoittavaa välinettä tai asustetta voidaan kerrallaan enintään käyttää ja perusteltava, miksi muut keinot eivät ole tilanteeseen soveltuvia tai riittäviä. Sitomisesta tulee myös tehdä ilmoitus kahden viikon kuluessa aluehallintovirastoon.

OA piti tärkeänä, että asumisyksikössä ryhdytään välittömästi toimenpiteisiin, koska asiakkaan rajoittamistoimenpiteiden käyttö ei ole kehitysvammalain mukaista. Yksikössä on viipymättä arvioitava rajoitustoimenpiteiden käyttöön johtaneita syitä ja arvioitava keinoja, joiden avulla voitaisiin katkaista asukkaan kohdalla pitkään jatkunut säännönmukainen sitominen. OA pyysi, että toimivaltainen aluehallintovirasto jatkaa asian selvittämistä.

- asiakirjoista ilmeni, että asukkaalla oli pidetty öisin huoneen ovea lukittuna useana yönä noin 12 tuntia

OA korosti, että kehitysvammalaki mahdollistaa henkilön oman huoneen lukitsemisen yöksi korkeintaan kahdeksan tunnin ajaksi.

- yhdessä laitoshoidtoa antavassa ja kahdessa tehostettua asumispalvelua antavassa yksikössä käytettiin muutamalla kehitysvammaisella henkilöllä häkkisängyä. Laitoshoidon yksikössä oli kyse alaikäisistä.

OA ei ole ennättänyt antaa lopullista kannanottoa ja suositusta häkkisängyn käytön osalta. Tällaisen sängyn (cage bed) käyttöön on CPT ottanut kantaa toteamalla, että se vastustaa kategorisesti häkkisängyn käyttöä riippumatta käytön kestosta.

Tarkastetussa yksikössä käytössä oleva häkkisänky.

Eristämiseen tarkoitetut tilat ja niiden varustelu

- asumisyksiköissä ei ollut käytössä erillistä turva- tai eristyshuonetta, vaan haasteelliset ja väkivaltaiset tilanteet pyritään ratkaisemaan muilla keinoilla
- kansallinen valvontaelin kiinnitti huomiota ryhmäkodin turvahuoneen varusteluun ja lattialla sijaitsevaan patjaan, johon oli kiinnitetty ilmastointiteipeillä pelastuslakena. Turvahuoneesta ei ollut myöskään suoraa pääsyä wc- ja suihkutiloihin.

OA totesi, että ihmisarvon mukainen kohtelu ja laadultaan hyvä hoito edellyttävät, että eristyksessä olevalla henkilöllä on aina mahdollisuus päästä wc:hen ja että hänelle tulee tarjota aktiivisesti siihen mahdollisuutta ilman, että hänen tulee aina sitä itse pyytää. Tästäkin syystä henkilöllä tulee olla mahdollisuus saada viivytystä yhteys henkilökuntaan. Lisäksi eristystilassa tulisi olla kello, josta eristetty henkilö voi seurata ajan kulumista.

Jälkiseuranta:

Tarkastuksen jälkeen OA:lle ilmoitettiin, että turvahuoneeseen oli vaihdettu turvallisuusmääräykset täyttävä patja

Päätöksenteko

- kansallinen valvontaelin totesi, että yksityisen palveluntuottajan yksikössä ei ollut tehty kehitysvammalain edellyttämiä kirjallisia muutoksenhakukelpoisia päätöksiä, vaikka asukkaiden itsemääräämisoikeutta oli jouduttu rajoittamaan. Yksiköstä saadun selvityksen mukaan rajoitustoimenpiteiden käytön tarpeesta ja toteuttamisesta ei ollut myöskään tehty kehitysvammalain edellyttämiä asiantuntijoiden arvioita, vaikka yksikössä oli käytetty rajoitustoimenpiteitä vuoden 2016 alusta alkaen.

OA totesi, että havaitut puutteet ja epäkohdat yksikön päätöksentekomenettelyssä ja asiantuntija-arvioiden viivyttyneisyydessä olivat merkittäviä ja edellyttivät välittömiä toimenpiteitä ja puutteiden korjaamista. OA kiinnitti yksikön vakavaa huomiota todettuihin laiminlyönteihin ja päätti ottaa omana aloitteena erikseen tutkittavaksi yksikön rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevan päätöksentekomenettelyn.

Asumisolosuhteet

- jokaisella nuorella oli oma huone, mutta saniteettitilat sijaitsivat osaston käytävillä

OA piti puutteena sitä, että nuorten huoneissa ei ollut omia wc- ja suihkutiloja.

Itsemääräämisoikeuden toteutuminen / osallistumisen mahdollisuudet / riittävä avun ja hoidon saanti

- kunnan sosiaalipalveluissa toimii asiakasneuvosto, jonka tavoitteena on parantaa yhteistyötä asiakkaiden, läheisten ja asumisyksiköiden työntekijöiden välillä. Jokainen asumisyksikkö on edustettuna ja jäsenenä toimivat kehitysvammaiset henkilöt ja heidän läheisensä.
- asumisyksiköissä kerätään säännöllisesti asiakaspalaute asukkailta ja heidän läheisiltään. Palautteiden perusteella valitaan kehittämiskohteet
- viikko-ohjelmaan oli merkitty jokaisen päivän tapahtumaksi ulkoilu ja toteutuneet ulkoilut kirjataan
- asumisyksikön asukkaiden ympärivuotisen ulkoilun järjestämisessä oli puutteita

OA korosti päivittäisen ulkoilun tärkeyttä ja sitä, että riittävän ulkoilun huolehtimisessa on kyse perustarpeiden huolehtimisesta ja myös ihmisarvon kunnioittamisesta. OA suositti, että ulkoilu sisällytetään asukkaan hoito- ja palvelusuunnitelmaan.

Yksityisyyden suoja

- asumisyksikössä oli nauhoittava kameravalvonta yleisissä tiloissa

OA kiinnitti yksikön huomiota siihen, että vaikka asumisyksikköön oli asennettu valvontakamerat, ei niiden käyttäminen avohuollon asumisyksikössä ole välttämätöntä ja saattaa muutoinkin olla kyseenalaista asukkaiden yksityisyyden suojan kannalta.

- yksikössä, joka tarjosi pitkäaikaista laitoshoidon ikääntyville kehitysvammaisille henkilöille, oli lähtökohtaisesti kaikilla asiakkaila oma huone, mutta yhdessä huoneessa asui kaksi henkilöä

OA kiinnitti huomiota yksityisyyden suojan puutteeseen kahden hengen huoneessa.

- asukkaiden omaisten vierailut järjestetään yksikön ulkopuolella muiden asukkaiden yksityisyyden suojan takia
- yksikköön kuuluvassa erillisessä rivitalossa oli ei-tallentava kameravalvonta. Kaksi kameraa oli sijoitettu yhteiseen oleskelu- ja ruokailutilaan siten, ettei valvontakuvaan jäänyt kuolleita kulmia. Makuuhuoneiden puolella kamera kattoi noin metrin alueen oviaukosta, jolloin vuodetta ei kuvattu.

OA kiinnitti yksikön huomiota KHO:n vuosikirjaratkaisuun (KHO 2017:132), jossa oli katsottu, että kehitysvammalain nojalla ei ole sallittua käyttää kameravalvontaa kehitysvammaisen henkilökohtaisessa käytössä olevassa huoneessa ja wc-tiloissa.

3.10 Terveystenhuolto

Terveystenhuollon sektorilla ei ole käytettävissä tarkkaa lukumäärää niistä terveystenhuollon yksiköistä, jotka kuuluvat kansallisen valvontaelimen tarkastustoiminnan piiriin. Kohteiden kartoittamiseksi on tehty STM:lle tietopyyntö (1164/2/2016). Sen perusteella psykiatrisia yksiköitä, joissa käytetään pakkoa, on noin 50. Suuntaa antavana voitaneen käyttää myös THL:n tilastoa, jonka mukaan Suomessa oli vuonna 2013 psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa 26 561 potilasta ja heillä oli runsaat 38 000 vuodeosastohoidon hoitajaksoa. Tämän lisäksi on muitakin terveystenhuollon

yksikköjä kuin psykiatrista erikoissairaanhoidoa antavat yksiköt, joissa käytetään pakkoa (somaattisten sairaaloiden päivystykset) tai joissa hoidetaan vapautensa menettäneitä (Vankiterveystenhuollon yksikkö). Kertomusvuonna kansallinen valvontaelin teki lisäksi tarkastuksen selviämishoitoasemalle, mikä liittyi selviämishoitoaseman työntekijöiden käyttämiseen poliisivankilassa säilytettävien vapautensa menettäneiden hoidossa.

Tarkastuskohteiden suuresta määrästä johtuen joudutaan tekemään priorisointia siinä, mihin rajalliset voimavarat kohdistetaan. Tarkastukset onkin suunnattu pääosin niihin yksiköihin, joissa käytetään eniten pakkoa ja joissa potilasmateriaali on haastavinta. Näitä ovat valtion mielisairaalat (Niuvanniemen ja Vanhan Vaasan sairaalat) ja muut oikeuspsykiatrista hoitoa antavat yksiköt. Näihin kohteisiin pyritään tekemään säännöllisiä tarkastuksia, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että niissä käydään muutaman vuoden välein. Valtion mielisairaaloissa hoidetaan suurin osa Suomen oikeuspsykiatrisista potilaista, minkä lisäksi niihin on siirretty vaikeahoitoisia potilaita muista psykiatrisista yksiköistä. Oikeuspsykiatristen ja vaikeahoitoisten potilaiden hoitoajat ovat myös pitkäkestoisimpia. Myös erityisen vaikeahoitoisten alaikäisten yksiköihin (Tampereen ja Kuopion yksiköt) on tavoitteena tehdä säännöllisesti tarkastuksia. Muuten tarkastuskohteiden valintaan vaikuttaa se, milloin viimeksi yksikköön on tehty tarkastus ja onko yksiköstä tullut paljon kanteluja.

Terveystenhuollon yksiköihin tehtyihin tarkastuksiin osallistuu lähtökohtaisesti aina ulkopuolinen lääketieteen asiantuntija. Kertomusvuonna ainoastaan VTH:n Vantaan poliklinikan tarkastus tehtiin ilman asiantuntijaa. Lääketieteen asiantuntijan mukautulo tarkastuksille on mahdollistanut sen, että tarkastuksilla on kyetty monipuolisemmin tarkastelemaan mm. rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja niiden ehkäisemisen mahdollisuutta. Sosiaalihuollon tavoin myös terveystenhuollossa ollaan vuonna 2018 ottamassa tarkastuksille mukaan kokemusasiantuntijoita.

Kertomusvuonna kansallinen valvontaelin teki kaikkiaan kahdeksan tarkastusta eri terveystenhuollon yksiköihin. Lisäksi Pohjanmaalle kohdistuneiden tarkastusten valmistelemiseksi käytiin Länsi- ja Sisä-Suomen aluehallintoviraston sosiaali- ja terveystenhuolto-osastolla. Ainoastaan Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymään tehdystä tarkastuksesta ilmoitettiin ennalta. Tämä johtui siitä, että tarkastusryhmään kuului Viron kansallisen valvontaelimen delegaatio, mikä edellytti tiettyjä erityisjärjestelyjä myös tarkastuskohteelle. Muuten tarkastukset olivat joko täysin ennalta ilmoittamattomia tai kohteelle ilmoitettiin, että kansallinen valvontaelin on tietyn ajan sisällä tulossa yksikköön ilmoittamatta kuitenkaan tarkkaa ajankohtaa.

Kansallisen valvontaelimen tekemien tarkastusten kohteet olivat seuraavat:

- Vanhan Vaasan sairaala (yhteensä 155 sairaansijaa)
- Vaasan keskussairaalan psykiatrinen osastohoito (yhteensä 68 sairaansijaa)
- Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin psykiatrinen toiminta-alue (yhteensä 88 sairaansijaa)
- Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän psykiatrian osastot (yhteensä 72 sairaansijaa)
- Vankiterveydenhuollon yksikön Vantaan poliklinikka
- Vaasan keskussairaalan päivystys
- Seinäjoen keskussairaalan päivystys
- Espoon kaupungin selviämishoitoasema

Seuraavassa joitakin keskeisiä tarkastuksilla tehtyjä havaintoja ja niiden perusteella annettuja kannanottoja ja suosituksia. Osaan näistä ei ole vielä saatu tarkastuskohteen palautetta havainnoista tai lopullisista suosituksista:

Ilmapiiri / kohtelu

- tarkastuksen yleinen vaikutelma oli, että sairaalan osastoilla oli levollinen ja asiallinen ilmapiiri, ja että yleisenä periaatteena oli ”potilaat ensin”
- henkilökunnan ja potilaiden välillä ei vaikuttanut olevan jännitteitä eikä potilaiden haastatteluissa tullut ilmi loukkaavaa tai epäasiallista kohtelua henkilökunnan taholta vaan potilaat kokivat saavansa hyvää hoitoa.
- tarkastuksella ei ilmennyt viitteitä siitä, että potilaita olisi kohdeltu kaltoin tai että potilaat kokisivat olonsa turvattomaksi. Sairaalassa ei ollut kuitenkaan käytössä erillistä ohjeistusta siitä, miten henkilökunta voi ilmoittaa kaltoinkohtelusta.

OA:n mielestä henkilökunnalla tulee olla käytettävissä menettelyta-paohjeet siitä, miten tulee toimia, kun havaitaan huonoa kohtelua ja siitä, miten huonoon kohteluun puututaan. Tämä edellyttää samalla huonon kohtelun tunnistamista ja määrittelyä sekä toisaalta johdon selvää kannanottoa siitä, että huono kohtelu ei ole sallittua ja että siitä on tekijälle seuraamuksia. Myös potilailla ja heidän läheisillään tulisi olla ohjeet siitä, miten he voivat ilmoittaa huonosta kohtelusta.

Eristystilat

- eristyshuoneen varusteena oli ainoastaan lattialla oleva keltainen, matala muovipatja eikä huoneessa ollut lattiakaivoa. Lisäksi huoneessa oli kuuma ja tunkkainen ilma.

OA totesi yleisesti, että eristystilan asianmukaisuudella on huomattava merkitys arvioitaessa sitä, onko potilaan eristäminen kokonaisuudessaan toteutettu siten, että se on ihmisarvon mukaista kohtelua ja potilaslaissa tarkoitettua laadultaan hyvää terveyden- ja sairaanhoitoa. OA totesi, että eristyshuoneen olosuhteet eivät olleet asianmukaiset.

- osaston eristystilan olosuhteet vastasivat ennemminkin poliisin putkaa kuin psykiatrisen potilaan eristämistilaa

OA totesi, että vaikka eristystiloja käytetään harvoin, tulee niiden olla turvallisia ja varustukseltaan asianmukaisia. OA piti nöyryyttävänä, jos eristetty potilas joutuu ruokailemaan seisten tai lattialla istuen ohuella patjalla. OA totesi, että ruokailun ajaksi potilaalle voisi tuoda tason ruokatarjottimelle, jos potilasta ei voida viedä ruokailemaan eristystilan ulkopuolelle. OA suositti, että eristetyn potilaan ruokailun toteuttamisesta olisi hyvä olla erillinen ohjeistus.

OA suositti myös, että eristystilojen varustukseen ja kalustukseen kiinnitetään enemmän huomiota ja että uusia tiloja suunniteltaessa kiinnitetään huomiota eristystilojen turvallisuuteen ja sisustukseen, jotta eristettyjen potilaiden ihmisarvoinen kohtelu toteutuisi nykyistä paremmin.

- eristystilassa ei ollut yövaloa, joten tilassa oli myös yöllä valot päällä valvonnan mahdollistamiseksi

OA ei pitänyt asianmukaisena, jos eristystilan valaistusta ei ole mahdollista säätää yöajaksi ja potilas joutuu valvonnan takia nukkumaan täydessä valaistuksessa.

- sairaalan ohjeiden mukaan eristettyä potilasta käytetään wc:ssä aina tarvittaessa ja tilanteen vaatiessa käytetään virtsapulloa ja alusastiaa

OA totesi, että eristetyn potilaan ihmisarvoinen kohtelu ja laadultaan hyvä terveyden- ja sairaanhoito edellyttävät, että potilaalla on aina mahdollisuus päästä wc:hen. OA suositti, että sairaalan toimintaohjeita päivitetään ja että niissä selvemmin ohjeistetaan henkilökuntaa aktiivisesti huolehtimaan siitä, että kaikilla eristyspotilailla on mahdollisuus päästä wc:hen.

- eristystiloista puuttui soittokello, valvontakamera ja yhteydenpitokeino, jolla potilas ja henkilökunta voivat kommunikoida keskenään. Loppukeskustelussa sairaalan henkilölunta toi esille, että se piti jatkuvaa valvontaa parempana kuin kameravalvontaa. Henkilökunta kävi potilaan luona 30 minuutin välein.

OA viittasi THL:n käsikirjaan pakon käytön vähentämisestä, jossa todetaan mm., että eristämishuoneiden valvontatilan on oltava sellainen, että potilaaseen on jatkuva näkö- ja kuuloyhteys. OA totesi, että kameravalvonta ei voi koskaan korvata henkilökohtaista yhteydenpitoa, mutta se voi olla hyvä apuväline. Valvira ei ole pitänyt hyvänä hoitokäytäntönä sitä, että valvonta tapahtuu ainoastaan kameran avulla ilman, että potilaalla on mahdollisuus kommunikoida henkilökunnan kanssa. OA suositti, että kaikki eristystilat varustetaan ensi tilassa soittokellolla tai vastaavalla järjestelmällä, jolla potilaalla on mahdollisuus saada välittömästi yhteys henkilökuntaan. OA suositti myös, että eristystilat varustetaan kalusteilla, joilla potilas ei voi vahingoittaa itseään.

Jälkiseuranta:

Sairaala ilmoitti tilanneensa sänkyä muistuttavan patjan kahden osaston eristystiloihin, joissa oli jo ennestään pöytä ja rahi. Tekniset laitteet kommunikoinnille tullaan asentamaan vuoden 2017 aikana. Lisäksi sairaalasta todettiin, että tulevassa uudessa sairaalassa tullaan erityisesti kiinnittämään huomiota arkkitehtonisiin ratkaisuihin, joilla voitaisiin vähentää eristämisen tarvetta.

Muut tilat

- osa potilaista asui kahden tai kolmen hengen huoneissa

OA totesi, että kun otetaan huomioon oikeuspsykiatristen potilaiden pitkät hoitoajat (keskimääräinen kesto 8 v 17 pv), yleisenä tavoitteena tulisi olla potilaiden sijoittaminen yhden hengen huoneisiin.

- sekä kuntoutus- että akuuttiosastoilla potilaat oli pääsääntöisesti sijoitettu kahden hengen huoneisiin

OA viittasi Valviran kannanottoon, jonka mukaan akuuttien psykiatristen potilaiden sijoittaminen yhden hengen huoneisiin vähentää väkivaltaa ja pakkotoimien määrää sekä nopeuttaa kuntoutumista. OA suositti, että uusien tilojen suunnittelussa otetaan huomioon Valvirankin kannanotossa esitetty yleinen tavoite sijoittaa nämä potilaat yhden hengen huoneisiin.

- pidettiin myönteisenä, että omaisten / läheisten tapaamiselle oli käytettävissä erillinen huone, mutta puutteena, että potilaiden oli jaettava huoneensa yhden tai useamman potilaan kanssa – sairaalalla ei myöskään ollut aidattua ulkoilualuetta niille potilaille, jotka tarvitsevat erityistä valvontaa.

Jälkiseuranta:

Sairaala ilmoitti tarkastuksen jälkeen, että suunnitellussa uudessa sairaalassa tulee olemaan kaikille potilaille oma huone. Sen sijaan sairaalan mukaan moderniin ja potilaskeskeiseen hoitoon ei kuulu suljetut ulkoilupihat. Riittävän henkilökunnan ja omahoitajien avulla kaikille tullaan mahdollistamaan ulkoilu.

Ulkoilu

- sairaalassa ei ollut erillistä ulkoilupihaa tai aidattua aluetta, jossa erityistä valvontaa tarvitsevat potilaat voisivat ulkoilla. Osastoilla vaikutti olevan erilaisia käytäntöjä ulkoilun suhteen eikä tarkastuksen aikana selvinnyt, miten ulkoilu tosiasiallisesti toteutui eri statuksella olevien potilaiden osalta ja pääsivätkö vapaaehtoisessa hoidossa olevat potilaat aina halutessaan ulos. Läheskään kaikkien osastojen viikko-ohjelmiin ei ollut merkitty ulkoilua.

OA totesi, että ulkoilu kuuluu osana hyvää hoitoa ja henkilökunnan tulisi kannustaa potilaita ulkoiluun. OA:n mielestä oli tärkeää seurata ulkoilun toteutumista ja ulkoilu voidaan sisällyttää myös potilaan hoitosuunnitelmaan. OA korosti, että ulkoilua ei saa rajoittaa vain sen vuoksi, että ulkoilutilat eivät ole sopivia sellaiselle potilaalle, jolle on määrätty liikumisvapauden rajoitus tai että ulkoilun järjestämiseen ei ole tarpeeksi henkilökuntaa. Tämä koskee myös tarkkailuun otettua ja eristettyä potilasta silloin kun tämän terveydentila sallii ulkoilun. OA suositti, että sairaalassa kiinnitetään huomiota ulkoiluun liittyviin käytänteisiin eri osastoilla ja varmistetaan, ettei potilaiden ulkoilua rajoiteta enemmän kuin mikä on välttämätöntä. OA suositti myös, että sairaalassa ryhdytään seuraamaan potilaiden ulkoilun toteutumista erityisesti niiden potilaiden kohdalla, jotka eivät voi ulkoilla itsenäisesti.

Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän psykiatrian ulkoilupiha.

- vanhuspsykiatrian osastolla oli päiväohjelmaan merkitty yhtä päivää lukuun ottamatta ulkoilun kestoksi 45 minuuttia ja nuortenosastolla ulkoilu oli järjestetty siten, että sen kesto oli kerralla 15 minuuttia

AOA korosti, että kaikille potilaille tulee antaa mahdollisuus ulkoiluun vähintään tunti päivässä, mikäli heidän terveydentilansa sen sallii.

Jälkiseuranta:

Sairaala ilmoitti tarkastuksen jälkeen muuttaneensa rutiineja siten, että mahdollisuutta ulkoiluun lisätään.

- tutustuessaan potilasasiakirjoihin kansallinen valvontaelin totesi, että eräs pitkään eristettynä ollut potilas oli päässyt ulkoilemaan vajaan kolmen vuoden aikana keskimäärin vain kerran kuukaudessa

OA korosti päivittäisen ulkoilun tärkeyttä, mikä on osana laadultaan hyvää hoitoa. OA:n mukaan potilaalle tulisi antaa mahdollisuus ulkoilua vähintään tunti päivässä, jollei potilaan terveydentila taikka sairaalan järjestykseen tai turvallisuuteen liittyvä erityisen painava syy ole esteenä. OA suositti, että ulkoilu sisällytetään potilaan hoitosuunnitelmaan. OA otti omana aloitteena tutkittavaksi pitkään eristettynä olleen potilaan olosuhteet.

Rajoitustoimien vähentäminen

- sairaalasta saadut tiedot osoittivat, että pakko- ja rajoitustoimenpiteitä käytettiin sairaalassa suhteellisen harvoin, mutta toisaalta oli vaikea saada käsitystä siitä, miten näitä tietoja hyödynnettiin toiminnassa muuten kuin että niistä tehtiin kooste vuosikertomukseen

OA viittasi CPT:n standardeihin, joiden mukaan jokaisella psykiatrisella yksiköllä tulisi olla pakon käytön vähentämistä koskeva ohjelma. OA suositti, että sairaala seuraa jatkuvasti toimenpiteiden käyttöä ja laatii pakon käytön vähentämistä koskevan ohjelman.

Jälkiseuranta:

Sairaala kertoi toimenpiteistä, jotka olivat sairaalalla käytössä pakon käytön vähentämiseksi. Näihin kuuluivat mm. henkilökunnan koulutus aggressiivisen käyttäytymisen kohtaamiseen, purkukeskustelu potilaan kanssa eristämisen ja sitomistoimenpiteiden jälkeen ja Safewards-malli. Lisäksi sairaalan oma käsikirja rajoitustoimenpiteiden soveltamisesta (Käsikirja vaihtoehtoista sekä mielenterveyslain mukaisista pakotteista ja rajoituksista) vastasi sairaalan mukaan CPT:n suositusta

Rajoitustoimista annetut ohjeet ja sopiminen

- osastolla oli ohjeita ja käytäntöjä, jotka rajoittivat potilaan oikeuksia enemmän kuin laki sallii. Tästä esimerkkinä osastolla voitiin tehdä tarpeen vaatiessa potilaalle henkilöntarkastus sekä ottaa veri- tai virtsanäyte.

OA korosti, että potilaan oikeuksia ei voida rajoittaa osastojen omilla ohjeilla, vaan rajoitusten on perustuttava lakiin ja ne on tehtävä yksilöllisen harkinnan perusteella.

- sairaalassa pyritään pääsemään potilaan kanssa sopimukseen sen sijaan, että jouduttaisiin turvautumaan itsemääräämisoikeuden rajoituksiin

OA kävi kannanotossaan läpi yleisellä tasolla, milloin perusoikeuksien rajoittamisesta voidaan ylittäänsä sopia ja mitä suostumuksen antajalta edellytetään. OA korosti, että vain vapaaehtoinen ja riittävästi informaatioon perustuva potilaan suostumus voi oikeuttaa ruumiilliseen koskemattomuuteen kajoamisen tai muut hoitotoimenpiteet. Suostumus tulee lisäksi voida milloin tahansa peruuttaa. OA totesi, että esim. metallinpaljastinta voidaan käyttää, jos potilas antaa siihen suostumuksensa. Muussa tapauksessa potilaalle voidaan tehdä henkilöntarkastus, jos siihen on mielenterveyslain mukaiset edellytykset.

- sairaanhoitopiirin hoitosopimuslomakkeessa vapaaehtoisessa hoidossa oleva potilas suostui perusoikeuksiensa rajoittamiseen tullessaan päihitteettömälle hoitotoksole

OA suositti, että hoitosopimuslomakkeeseen lisätään tieto siitä, että potilas voi halutessaan purkaa sopimuksen ja mihin sopimuksen purkaminen siinä tapauksessa johtaa.

- tahdosta riippumattomassa hoidossa oleva potilas kertoi kansalliselle valvontaelimelle, että hänen ostamansa elintarvikkeet laitettiin osaston lukolliseen jääkaappiin ja ettei hän saanut niitä aina haltuunsa pyytäessään

OA totesi, että myös tahdosta riippumattomassa hoidossa oleva potilas voi sopia omaisuutensa säilyttämisestä hoidon aikana, jolloin kyseessä ei ole mielenterveyslain mukainen omaisuuden haltuunotto. Potilaalle on kuitenkin selvästi ilmoitettava, että hänellä on oikeus saada omaisuutensa haltuunotosta valituskelpoinen päätös, jollei hän hyväksy osaston käytäntöjä. Tulkinnanvaraisissa tilanteissa potilaalta tulee tiedustella, haluaako hän asiassa päätöksen. OA suositti, että sairaalan rajoitusohjeisiin sisällytettäisiin tätä koskeva maininta.

Tarkkailuun ottaminen

- potilasasiakirjoja läpi käytessä ilmeni, että tarkkailuun ottamista koskevissa päätöksissä ei ollut arvioitu sitä, ovatko mielenterveyslain tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisen edellytykset olemassa

OA korosti, että tarkkailuun ottaminen merkitsee vapaudenriistoa enintään neljäksi päiväksi. Potilaalla ei ole mahdollisuutta valittaa päätöksestä, jos häntä ei määrätä hoitoon. Potilaan oikeusturvan kannalta on olennaista, että jälkepäin voidaan todeta tarkkailuun ottamisen edellytysten laillisuus. OA totesi, että tarkkailuun ottamiselle ei ollut olemassa erillistä lomaketta, mutta mielenterveyslain mukaan tarkkailuun ottamisesta päättävän lääkärin on tehtävä arvio siitä, ovatko tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisen edellytykset todennäköisesti olemassa. OA suositti, että jatkossa tarkkailuun ottamista koskevista päätöksistä ilmenee se, millä tavoin lääkäri on arvioinut mielenterveyslain edellytysten todennäköisen täyttymisen kussakin yksittäistapauksessa.

Jälkiseuranta:

Sairaala ilmoitti, että se tulee edellyttämään lääkäreitä noudattamaan OA:n suositusta

Lääkitseminen tahdosta riippumatta

- tahdosta riippumattoman lääkityksen antamisen kirjaamisessa ja lääkityksen edellytysten selvittämisessä todettiin puutteita

OA totesi, että lääkäri voi päättää etukäteen rajoitetuksi ajaksi lääkkeen antamisesta potilaan tahdosta riippumatta, mutta päätös voidaan tehdä enintään vuorokaudeksi ja samalla lääkärin tulee päättää toimenpiteen yhteydessä käytettävistä rajoitustoimenpiteistä.

- osastolla oli käytetty pakkolääkitystä joko akuuttitilanteessa tulovaiheessa tai suunnitellummin, kun potilas oli ollut pidempään hoidossa ja kieltäytyi lääkityksestä

OA korosti, että tahdosta riippumattomassa hoidossa tai tarkkailussa olevaa potilasta voidaan lääkittää tahdosta riippumatta vain, jos lääkitsemättä jättäminen vakavasti vaarantaa hänen tai muiden terveyttä tai turvallisuutta. OA viittasi THL:n julkaisemaan pakon käytön vähentämistä koskevaan käsikirjaan, jonka mukaan tahdonvastaisella lääkityksellä tarkoitetaan sellaista lääkitystä (pisto, tabletti, liuos ym.), jota potilas ei suostu ottamaan ja tämä tarkoittaa myös lääkitystilannetta, jossa potilaille kerrotaan, että mikäli hän ei ota lääkettä suun kautta, niin hän saa lääkkeen tahdonvastaisena injektiona.

Alaikäiseen kohdistetut rajoitteet

- lastenpsykiatrisella osastolla lapset olivat pääasiassa vapaaehtoisessa hoidossa ja lapsen käyttäytyessä väkivaltaisesti osastolla käytettiin kiinnipitämistä

OA viittasi aiempaan ratkaisukäytäntöönsä ja totesi, että psykiatrisessa sairaalahoidossa olevan potilaan kiinnipitämiseen sovelletaan mielenterveyslakia. Sen sijaan vapaaehtoisessa hoidossa olevaan lapseen ei voi kohdistaa mielenterveyslain mukaisia rajoituksia, kuten hoidollista kiinnipitämistä. OA:n mukaan lapsen väkivaltaiseen käyttäytymiseen on kuitenkin voitava reagoida jotenkin, jotta hän ei aiheuta itselleen tai muille vahinkoa. Jos kyseessä on pakkotilaan rinnastuva tilanne, voidaan tilanteeseen puuttua sellaisilla keinoilla, jotka ovat oikeassa suhteessa lapsen käyttäytymiseen. Jos taas kyse on lapsen sylissä pitämisestä rauhoittamistarkoituksessa, olisi se katsottava lastenpsykiatrisen hoidon sisältöön kuuluvaksi eikä rajoitustoimeksi. OA piti tarpeellisenä, että kiinnipitämisestä laaditaan ohjeistus, jotta henkilökunnalla on selkeä käsitys siitä, mihin heillä on toimivalta.

Mielenterveyslakiin perustumattomia rajoitustoimia

- useilla osastoilla oli tapana estää potilaiden pääsy huoneisiinsa aamu- ja iltapäivällä lukitsemalla potilashuoneiden ovet

OA päätti selvittää tämän ns. käytäväterapian asianmukaisuutta omalla aloitteella.

- sairaalassa vaikutti olevan hyvät henkilökuntaresurssit, mikä mahdollisti sen, että osastoilla käytettiin rajoitustoimena eniten 100% valvontaa (ns. vierihoidtoa), jossa hoitaja keskittyy ensisijaisesti valvontaa tarvitsevan potilaan hoitoon ja on potilaan vierellä tai vähintään näköyhteydessä

OA:n mukaan vaikutti siltä, että 100% valvontaa käytettiin usein sellaisissa tilanteissa, joissa toisena vaihtoehtona olisi ollut potilaan eristäminen. Rajoitusluetteloista oli lisäksi pääteltävissä, että 100% valvonnalla oli onnistuttu vähentämään eristämisen käyttöä, mitä OA piti myönteisenä kehityksenä. OA totesi vielä, että tämän tyyppinen valvonta ei sisällynyt mielenterveyslain rajoitustoimiin mutta piti asianmukaisena, että sen käyttö oli dokumentoitua ja läpinäkyvää ja että se merkittiin rajoitusluetteloon silloin kun potilas vastustaa valvontaa.

- yhdellä osastolla oli ollut käytössä ns. lyöjänhaalari/takki, jotta potilasta ei tarvinnut eristää. Vanhuspsykiatrian osastolla oli lisäksi joskus harvoin käytössä ns. hygienihaalari. Näiden rajoitevaatteiden käytöstä ei ollut ohjeistusta.

OA totesi, että jos sairaalassa on olemassa rajoitevaatteita, tulee käytöstä antaa ohjeistus ja vaateen käytöstä tulee tehdä merkintä rajoiteluetteloon. OA suositti arvioimaan, voisiko rajoitevaatteen käytöstä luopua kokonaan, jos rajoitevaatetta käytetään hyvin vähän.

- sairaalassa oli käytössä eri tilanteissa rinta- ja haaravyö, jonka käytöstä oli annettu erillinen ohjeistus

OA totesi, että mielenterveyslaissa ei ole säännöksiä, jotka suoraan soveltuisivat rinta- tai haaravyön käyttöön ja laissa tarkoitettulla sitomisella tarkoitetaan pelkästään ns. lepositeisiin asettamista. Usein tämän tyyppistä vyötä käytetään potilailla, jotka eivät ole tahdosta riippumattomassa hoidossa mutta heidän liikkumistaan halutaan kontrolloida heidän oman turvallisuutensa vuoksi. OA viittasi liikkumista rajoittavien turvavälineiden käytöstä annettuun Valviran ohjeistukseen ja sen periaatteisiin silloin kun kyse on vapaaehtoisessa hoidossa olevan potilaan liikkumisen rajoittamisesta. OA painotti, että jokaisella käyttökerralla tulee harkita, onko rajoittaminen välttämätöntä, vai voidaananko käyttää muita soveltuvia turvallisuutta lisääviä keinoja.

OA suositti sairaalaa arvioimaan antamaansa ohjeistusta siltä osin kuin siinä on kyse tahdosta riippumattomassa hoidossa olevan potilaan sitomisesta rinta- tai haaravyöllä. OA suositti myös, että ohjeisiin sisällytettäisiin myös vapaaehtoisessa hoidossa olevan potilaan liikkumisvapauden rajoittamisesta koskevat periaatteet Valviran ohjeistuksen mukaisesti niin kauan kuin asiasta ei ole olemassa lainsäädäntöä.

Rajoitustoimien jälkipuinti potilaan kanssa

- sairaalan ohjeen mukaan potilaalle tarjotaan eristämis- ja sitomistilanteen jälkeen mahdollisuus toimenpiteen läpikäymiseen jälkikäteen ja tästä tehdään kirjaus potilastietoihin

OA:n mukaan potilaille tulisi varata mahdollisuus jälkipuintiin muidenkin rajoitustoimien jälkeen.

Yksityisyyden suoja

- sairaalan tietyillä osastoilla oli käytössä kameravalvotut huoneet (ns. huonevalvonta)

OA totesi, että kameravalvonnalla puututaan aina potilaan yksityisyyteen, mutta kameravalvonnasta psykiatrisessa sairaalassa ei ole erityistä lainsäädäntöä. OA päätti ottaa omana aloitteena selvitettäväksi huonevalvonnan käytön ja pyytää sairaalalta selvitystä mm. siitä, miten huonevalvontaa käytetään ja miten sen käyttöä perustellaan.

- potilashuoneiden ovissa oli ikkuna, josta oli suora näköyhteys potilaan huoneeseen ja hänen vuoteeseensa

OA piti tätä ongelmallisena potilaan yksityisyyden suojan kannalta ja totesi, että potilaan tulisi halutessaan voida peittää ikkuna.

- osastolla oli valvontakamera yleisissä tiloissa, mutta se oli asennettu potilaan huoneen oven ikkunan kohdalle siten, että hän koki yksityisyyttään loukatun

Jälkiseuranta:

Tarkastuksen aikana kansalliselle valvontaelimelle ilmoitettiin, että kameran paikkaa siirretään ensi tilassa.

Potilaille ja omaisille annettava informaatio

- sairaalassa oli informatiivisia oppaita, mutta niistä ei selvästi ilmennyt sitä, että eri potilasryhmillä on erilainen asema

OA totesi, että oppailla on merkitystä potilaiden oikeusturvan toteutumisen kannalta ja suositti, että mielentilatutkittaville ja eri potilasryhmille laaditaan omat oppaat heidän oikeudellisen statuksensa mukaan. OA myös totesi, että omaisille tarkoitetussa oppaassa olisi asianmukaista kertoa potilaan perusoikeuksien rajoittamisesta.

- sairaalan eri osastoilla oli hyvin vaihtelevasti saatavilla tietoa potilaan oikeuksista, asemasta ja käytössä olevista oikeusturvakeinoista

OA totesi, että potilaiden oikeuksien toteutumisen kannalta on olennaista, että potilaat ja heidän läheisensä ovat tietoisia potilaan oikeuksista ja potilaan käytössä olevista oikeusturvakeinoista (muistutus, kan telu, potilasvahinkoilmoitus). OA suositti, että kaikilla osastoilla potilaille ja heidän läheisilleen jaetaan osastolle tultaessa selkokielistä in-

formaatiota potilaan oikeuksista sekä suullisesti että kirjallisesti. Myös henkilökunnan tulisi perehtyä aineistoon, jotta he voivat ymmärrettävällä tavalla kertoa potilaan oikeuksista potilaille ja heidän läheisilleen.

Lapsen edun huomioiminen

- lastenosasto oli auki vain arkipäivisin ja lapset lähtivät pääsääntöisesti kotiin viikonlopuiksi. Jos lapsi ei voinut mennä kotiin, hänet kuljetettiin yliopistosairaalan lastenpsykiatrisella osastolle.

OA viittasi YK:n lasten oikeuksia koskevaan sopimukseen, jonka mukaan kaikessa virkatoiminnassa tulee ottaa huomioon lapsen etu. OA:n mukaan sairaalan järjestely tarkoitti sitä, että lapsi joutui matkustamaan yli 300 km vieraaseen ympäristöön eikä vanhemmilla ole välttämättä mahdollisuutta vierailla lapsen luona.

Jälkiseuranta:

Sairaala ilmoitti, että järjestelyä jouduttiin käyttämään hyvin harvoin. Tästä huolimatta sairaala ei enää jatkossa kategorisesti lähetä lapsia yliopistosairaalaan, vaan sen sijaan pyritään löytämään jokaiselle lapselle yksilöllinen, lapsen edun mukainen ratkaisu. Yhtenä tällaisena voisi olla lähempänä olevan sairaalan nuortenosasto.

Tulovaiheen tarkastukset

- vanhuspsykiatrian osastolla tehtiin tulovaiheessa potilaille myös somaattisen terveydentilan tarkastus. Osastolla oli lisäksi käytettävissä ohjeistus perheväkivallan tunnistamisesta ja ravitsemuskartoitus (Mini nutritional assessment).

OA piti erittäin myönteisenä, että osastolla tutkitaan ja hoidetaan potilaita kokonaisvaltaisesti. OA piti tärkeänä vanhuspotilaiden ravitsemuksen kartoitusta ja kannusti selvittämään huonojen tulosten syyt.

- osastoilla ei tehdä tulovaiheessa potilaalle rutiinisti somaattista tutkimusta

OA totesi, että on yleisesti tunnettua, että psyykkisistä sairauksista kärsivillä on muita enemmän ruumiillisia sairauksia, minkä vuoksi on tärkeää, että nämä kirjataan ja huomioidaan hoidossa. OA suositti, että potilaille tehdään tulovaiheessa myös somaattisen terveydentilan tutkimus.

- tulovaiheessa ei selvitetä, onko potilaalla mahdollisesti väkivallasta aiheutuneita vammoja tai merkkejä

OA totesi, että osa potilaista tulee poliisin saattamana ja kuljetuksen aikana kuljetettavaan voidaan joutua kohdistamaan voimakeinoja, joista voi aiheutua vammoja. Myös CPT on Suomeen kohdistuneella tarkastuskäynnillä kiinnittänyt huomiota epäasiallisesta kohtelusta väitettyjen vammojen kirjaamisen menettelyn puutteisiin. OA suositti, että tulovaiheessa todetut vammat ja muut väkivallan merkit dokumentoidaan mahdollisimman pian potilaan terveydentilan sen salliessa.

Kuntoutus

- sairaalassa oli otettu käyttöön uutena toimintaterapian muotona mm. koira-avusteinen toimintaterapia. Siinä harjoitellaan esimerkiksi vuorovaikutustaitoja ja kosketuksen sietämistä sekä kognitiivisia taitoja. Potilaita oli käyty tapaamassa koiran kanssa myös eristystilassa.

OA piti myönteisenä kehityksenä, että sairaalassa oli lisätty toiminnallista kuntoutusta CPT:n esittämien kannanottojen jälkeen.

Päivystysyksiköiden turvahuoneet

Oikeusasiamies on aiempien vuosien tapaan pitänyt tärkeänä tehdä tarkastuskäyntejä somaattisten sairaaloiden päivystysyksiköihin, joissa on käytössä niin sanottuja turvahuoneita. Näihin sijoitetaan päivystykseen tuotuja potilaita, joita ei voida esimerkiksi aggressiivisuuden tai sekavuuden takia pitää muiden päivystyspotilaiden joukossa. Tilanne on ongelmallinen sen vuoksi, että somaattisessa terveydenhuollossa eristämisestä ei ole säädetty laissa.

Eristäminen voi kuitenkin olla joskus oikeutettua pakkotilaa tai hätävarjelua koskevien säännösten nojalla. Yleensä näissä tilanteissa on kysymys pakkotilasta eli siitä, että potilaan vapautta joudutaan rajoittamaan joko hänen oman terveyden tai turvallisuuden taikka toisen henkilön terveyden tai turvallisuuden takaamiseksi. Tämän lisäksi oikeusasiamiehen käytännössä on edellytetty, että tilanteessa on otettava huomioon lääkärin ja muun terveydenhuollon ammattihenkilöstön toimintaa ohjaavat oikeussäännökset ja eettinen normisto (niin sanottu kaksoisstandardivaatimus). Toimenpide ei saa myöskään loukata ihmisarvoa. Eristystilan asianmukaisuudella on huomattava merkitys arvioitaessa sitä, onko eristäminen kokonaisuudessaan toteutettu siten, että se on ihmisarvon mukaista kohtelua ja laadultaan hyvää terveyden- ja sairaanhoitoa.

Vähimmäisvaatimuksina, jotka turvahuoneen olisi täytettävä, voidaan pitää niitä olosuhteita, jotka mielenterveyslaki turvaa psykiatrisen potilaan eristämiseksi. Turvahuoneisiin sijoitetun valvonnan tulee olla jatkuvaa. Tämä tarkoittaa sitä, että potilasta tulee seurata käymällä henkilökohtaisesti eristystilassa sekä tarkkailemalla näkö- ja kuuloyhteyksin toimivan kameravalvonnan avulla. Valvonnasta tulee myös tehdä asianmukaiset merkinnät.

Turvahuoneita on lukuisia eri päivystysyksiköissä ja niitä käytetään säännöllisesti. Tästä huolimatta potilaat kantelevat harvoin oikeusasiamiehelle turvahuoneeseen sijoittamisesta tai kohtelustaan siellä. Käynneillä kiinnitetään huomiota myös potilaan yksityisyyden suojaan päivystystiloissa. OA on painottanut, että myös kiireisessä päivystyksessä on eri järjestelyin ja tilaratkaisuin pyrittävä huolehtimaan siitä, etteivät potilastiedot paljastu sivullisille. OA on pitänyt tärkeänä, että potilaiden yksityisyyden suojan turvaamista pidetään esillä henkilökunnan koulutuksissa ja että asiaan kiinnitetään huomiota päivittäisessä työssä.

Vuonna 2017 kansallinen valvontaelin tarkasti kahden keskussairaalan päivystysyksiköt. Molemmat tarkastukset tehtiin ennalta ilmoittamatta ja ilta-aikaan. Tarkastuksilla oli mukana ulkopuolinen asiantuntija.

Vankiterveydenhuolto

Vankiterveydenhuolto siirtyi vuoden 2016 alussa STM:n hallinnon alaan. Vankiterveydenhuollon yksikkö (VTH) toimii Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) yhteydessä. Samaan aikaan Valviran ja aluehallintoviraston toimivaltaa laajennettiin koskemaan myös vankiterveydenhuollon organisaatiota. Käytännössä valvonta on keskitetty Pohjois-Suomen aluehallintovirastolle, joka tekee yksin tai yhdessä Valviran kanssa ohjaus- ja arviointikäyntejä VTH:n poliklinikoille ja sairaaloihin. Vuoden loppuun mennessä näitä käyntejä oli tehty 13 yksikköön. Tavoitteena on, että vuoden 2018 loppuun mennessä aluehallintovirasto olisi käynyt kaikissa VTH:n yksiköissä.

Kertomusvuonna kansallinen valvontaelin teki tarkastuksen VTH:n Vantaan poliklinikalle. Tarkastus oli yhdistetty Vantaan vankilan tarkastukseen, jolloin oli mahdollista kuulla ennen poliklinikan tarkastusta vankeja heidän saamastaan terveyden- ja sairaanhoidosta. Lisäksi kertomusvuonna tarkastettiin OA:n johdolla VTH:n toiminnanohjaus. OA kiinnitti poliklinikan tarkastuksella huomiota mm. siihen, että itsetuhoisena tarkkailuun sijoitetun vangin terveydentila tulee tutkia heti kuin se on mahdollista, vaikka vankia olisi tavattu lyhyen ajan sisällä ennen tarkkailuun sijoittamista.

Selviämishoitoasemat

Tarkastusvuonna kansallinen valvontaelin teki myös tarkastuksen kaupungin ylläpitämälle selviämishoitoasemalle. Käynti liittyi edellä poliisivankiloiden tarkastuksia koskevassa osiossa selostettuun poliisivankilan tarkastukseen. Tarkastus tehtiin ilta-aikaan ja mukana oli ulkopuolinen asiantuntija. Tarkastuksella keskityttiin pitkälti selviämishoitoaseman henkilökunnan toimenkuvaan poliisin säilytystiloihin sijoitettujen vapautensa menettäneiden hoidossa. Erityisesti kansallista valvontaelintä kiinnosti heidän roolinsa silloin, kun poliisivankilan henkilökunta käytti rauhoittamisvuodetta. Poliisivankila lopetti rauhoittamisvuoteen käytön AOA:n kannanoton jälkeen, eikä OA:lla ollut enää tarvetta arvioida rauhoittamisvuoteeseen liittyviä menettelytapoja. Sen sijaan OA esitti seuraavia kannanottoja ja suosituksia:

- OA kiinnitti huomiota poliisivankilassa olevien vapautensa menettäneiden yksityisyyden suojaan silloin kun selviämishoitoaseman hoitaja tapaa häntä. OA piti tärkeänä, että terveydenhuollon ammattihenkilöiden turvallisuudesta huolehditaan. Vartijan läsnäolon tarve tulee kuitenkin arvioida aina yksilöllisesti ja olosuhteet tulisi järjestää siten, että yksityisyydenloukkaus jäisi mahdollisimman vähäiseksi.
- OA suositti, että kaikissa tapauksissa, joissa selviämishoitoaseman hoitajat saavat tietoonsa vapautensa menettäneellä olevista vammoista, heidän tulisi kirjata vammat ja vapautensa menettäneen kertomuksen vammojen syntymisestä potilasasiakirjoihin. Tämän jälkeen vapautensa menettänyt tulisi ohjata viipymättä lääkärille vammojen tutkimista ja yksityiskohtaisempaa kirjausta varten. OA korosti, että vammojen ei tarvitse olla sellaisia, jotka edellyttävät hoitoa vaan kyse on asianmukaisesta dokumentoinnista.
- OA korosti, että selviämishoitoaseman asiakkailla ei saa olla epäselvyyttä siitä, mikä heidän oikeudellinen asemansa on ja että heillä on oikeus halutessaan poistua. OA muistutti, että selviämishoitoaseman työntekijöiden tehtävänä on informoida asiakkaita siitä, että he eivät ole siellä poliisin säilytettävänä.

The background of the entire page is a close-up photograph of dark, weathered wood. The wood grain is prominent, running vertically, with various textures, knots, and imperfections visible. The lighting is somewhat uneven, creating subtle gradients of dark brown and black.

4

MUU TOIMINTA

4.1

Lausunnot ja omat aloitteet

Lausuntojen antaminen

Rikosseuraamusala

Rikosseuraamusalalla annettiin kertomusvuonna lausunnot lakivaliokunnalle ja perustuslakivaliokunnalle vankeuslain, tutkintavankeuslain ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamista koskevasta hallituksen esityksestä (HE 263/2016 vp) sekä yhdistelmärangaistusta koskevaksi lainsäädännöksi annetusta hallituksen esityksestä (HE 268/2016 vp).

Omana aloitteena tutkittavaksi otettuja asioita

Vangin itsemurha

Vantaan vankilaan tehtyyn tarkastukseen liittyen tuli ilmi, että vain muutama viikko aiemmin vanki oli tehnyt siellä itsemurhan. Vanki oli tullut Mikkelin vankilasta vankivaunulla ja oli odottamassa jatkokuljetusta Psykiatrisen vankisairaalan Turun yksiköön. AOA päätti ottaa tapauksen erikseen selvitettäväksi.

Vangin henkilönkatsastus yksityisellä lääkäriasemalla

Erään kantelun tutkinnan yhteydessä ilmeni, että vangin henkilönkatsastus oli tehty yksityisellä lääkäriasemalla. OA päätti ottaa omana aloitteena yleisemmin selvitettäväksi, onko henkilönkatsastuksessa kyse sellaisesta julkisen vallan käyttöä koskevasta tehtävästä, joka virkalääkärin tulee suorittaa vai voiko toimenpiteen tehdä myös yksityislääkäri.

Ostopalvelulääkärien käyttö vankiterveydenhuollossa

Vankiterveydenhuollon yksikön (VTH) toiminnanohjaukseen tehdyllä tarkastuksella ilmeni, että ostopalvelulääkärien osuus vankien avohoidossa oli puolet koko lääkärikunnasta. OA piti ongelmallisena, että vankiterveydenhuollossa joudutaan turvautumaan runsaasti ja ilmeisen pysyvästi lääkärityövoimaa vuokraavien yritysten palveluihin. Hän päätti ottaa omana aloitteena tutkittavaksi ostopalvelulääkärien käytön vankiterveydenhuollossa.

Yksityisten kuljetuspalvelujen käyttö lastensuojelussa

Kantelujen käsittelyn ja tarkastusten yhteydessä tuli ilmi, että yksityinen yritys tarjosi kuljetuspalveluja huostaan otettujen lasten ja nuorten kuljettamiseen haastavissa tilanteissa, jotka liittyivät pääsääntöisesti lasten ja nuorten karkaamiseen sijaishuoltopaikasta. Heräsi epäily, että sama toimija saattoi ainakin joissakin tilanteissa toimia myös

itsenäisesti ilman sosiaaliviranomaisia. Lasten kuljettamiseen käytettiin myös yksityistä vartiointiliikettä. Asiassa on pyydetty Valviraa selvittämään, missä laajuudessa yrityksiä käytetään osana sijaishuollon järjestämistä, minkälaisia toimintamuotoja näillä yrityksillä on, millä edellytyksillä palveluja voidaan käyttää ja miten toimintaa valvotaan.

Omana aloitteena tutkittuihin asioihin annettuja ratkaisuja

Rauhoittamisvuoteen käyttö Espoon poliisivankilassa

Tarkastushavaintojen perusteella Espoon poliisivankilassa oli käytössä rauhoittamisvuode, jossa henkilö voidaan sitoa käsistä ja jaloista kiinni vuoteeseen kasvot alaspäin. Sitomisen ajaksi henkilö voidaan laittaa käsi- ja jalkarautoihin. Vuoteessa on suun kohdalla aukko, jonka kautta sidottu henkilö voi oksentaa. Sidottu voidaan lisäksi kiinnittää vuoteeseen hänen päälleen – myös pään päälle – vedettävillä vöillä, jotka estävät liikkumisen täysin.

AOA katsoi, ettei voimassa oleva lainsäädäntö mahdollista rauhoittamisvuoteen käyttöä poliisivankiloissa. Rauhoittamisvuoteen käytöstä tulisi säätää vastaavalla tavalla kuin mielen-terveyslaissa on säädetty sitomises- ta, jos rauhoittamisvuodetta halutaan edelleen käyttää poliisivankiloissa.

Tällöinkin tulisi käyttää psykiatrisessa sairaanhoidossa käytettyjä leposidevuoteita, eikä Espoon poliisivankilassa olevaa vuodetta. AOA ei ylipäättään pitänyt rauhoittamisvuoteen käyttöä poliisivankiloissa perusteltuna ja hän yhtyi CPT:n kannanottoon siitä, että rauhoittamisvuoteen käyttö tulisi poliisivankiloissa lopettaa. Siihen rinnastettavien toimenpiteiden tulisi perustua vain lääkärin arvioon ja ne tulisi toteuttaa terveydenhuoltohenkilökunnan toimesta.

Espoon poliisivankilan tarkastuksella tutustuttiin rauhoittamisvuoteeseen ja sen käyttötapaan. Vuoteeseen sidottuna tarkastukselle osallistunut asiantuntija.

Seuranta:

Poliisihallitus ilmoitti lähettäneensä kaikille poliisilaitoksille kirjeen, jossa on ohjeistettu keskeyttämään rauhoittamisvuoteen käyttäminen poliisivankiloissa. Länsi-Uudenmaan poliisilaitos oli jo tätä ennen lopettanut rauhoittamisvuoteen käyttämisen. Rauhoittamisvuode ei Poliisihallituksen mukaan ole enää käytössä yhdessäkään poliisivankilassa. Sisäministeriön mukaan ei ole suunniteltu, että rauhoittamisvuode kuuluisi jatkossakaan sitomiseen tarkoitettuihin välineisiin.

Poliisiautojen puuttuvat turvavyöt

AOA totesi, että säännökset sinänsä mahdollistavat sen, ettei poliisiauton kuljetustilassa ole turvavöitä. Tilanne ei kuitenkaan ole tyydyttävä, koska onnettomuuksissa ja muissa äkkinäisissä liikennetilanteissa kuljetettavalle voi aiheutua vammoja, koska turvavöitä ei ole. Kuljetettavat ovat myös usein kykenemättömiä huolehtimaan itsestään.

Seuranta:

Poliisihallitus ilmoitti, että seuraavan kilpailutuksen yhteydessä vuonna 2018 uusien pakettiautorunkoisten partioautojen kuljetustila suunnitellaan siten, että turvavöiden asentaminen tulee mahdolliseksi.

Itä-Uudenmaan poliisilaitoksen poliisivankiloiden järjestyssääntö

AOA totesi muun muassa, että järjestyssääntöä laadittaessa ei osin ollut otettu huomioon, mistä asioista voidaan antaa määräyksiä järjestyssäännössä. Järjestyssäännössä oli myös annettu määräyksiä, jotka olivat ristiriidassa lainsäädännön kanssa. Lisäksi ei ollut riittävästi huomioitu, että järjestyssääntö on itsenäinen säännös, eikä säännöskooste. Kysymys siitä, mistä asioista voidaan antaa määräyksiä järjestyssäännössä ja millaisia määräyksiä näistä asioista voidaan antaa, ei aina ole mitenkään yksiselitteistä. Tämän johdosta AOA piti tärkeänä ja perusteltuna, että jokaisessa poliisilaitoksessa ei erikseen yritetä ratkaista kyseisiä ongelmia, vaan että järjestyssääntöjen laatimista ohjattaisiin valtakunnallisesti.

Seuranta:

Asiasta keskusteltiin Poliisihallitukseen tehdyllä tarkastuksella. Poliisihallitus tulee ohjeistamaan järjestyssääntöjen sisältöä, kun päivitettävänä oleva laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta on vahvistettu.

Yli kaksi vuotta eristysosastolla asuneen vangin kohtelu

AOA katsoi, että erityisosastolla jo noin kahden vuoden ja kolmen kuukauden ajan omasta pyynnöstään asuneen vangin sijoittamiselle asumaan erilleen muista vangeista ei ollut esitetty riittäviä, lainmukaisia perusteita. Vangin tilanteeseen muita vankeja pelkäävänä vankina olisi tullut puuttua tehokkaammin. Eristysosasto ulkoilutiloihin ei ollut asuinosastoa vastaava asumiseen soveltuva tila eikä muodollinen päätöksenteko asiassa ollut tapahtunut lain edellyttämien tavoin. Oma aloite perustui vankilan tarkastuksella tehtyyn havaintoon.

Sellin ulkopuolella vietettävä aika

Vankeja koskevan sääntelyn ja kansainvälisten suositusten lähtökohta on kuntouttaa ja kohdella vankia siten, että tämä vapautuessaan kykenee sopeutumaan yhteiskuntaan. Vankien ja tutkintavankien tulisi siten saada viettää sellin ulkopuolella kohtuullinen aika, vähintään kahdeksan tuntia vuorokaudessa. Heille tulisi tuona aikana järjestää mielekästä ja kehittävää toimintaa, esimerkiksi työtä, koulutusta ja liikuntaa. Riihimäen vankilaan tehdyn tarkastuksen yhteydessä havaittiin eräiden osastojen vankien mahdollisuudet tähän vähäisiksi. Vankila oli sittemmin pyrkinyt korjaamaan tilannetta. AOA saattoi vankilan tietoon käsityksensä, että viikonloppujen osalta mahdollisuus viettää

aikaa sellin ulkopuolella oli edelleen melko vähäinen. AOA kiinnitti huomiota myös siihen, että niille vangeille, jotka eivät olleet toiminnoissa, tulisi pyrkiä järjestämään mahdollisuus viettää aikaa sellin ulkopuolella.

Vankien yhdenvertainen kohtelu

Vankien mahdollisuus hankkia vitamiineja ja lisäravinteita sekä oikeus niiden hallussapitoon vaihtelee vankiloittain. AOA totesi, että vankiloiden järjestyssääntöjen yhtenäistämisen tältä osin on välttämätöntä.

Seuranta:

Risen keskushallintoyksikkö ilmoitti, että keskushallintoyksikössä on vireillä järjestyssääntöryhmän perustaminen. Järjestyssääntöryhmässä voitaisiin harkita vitamiinien ja lisäravinteiden hallussapitoon sekä niiden hankinta- ja säilytystapoihin liittyviä toimintatapoja. Keskushallintoyksikkö on joulukuussa 2017 tehdyllä päätöksellä asettanut järjestyssääntöryhmän, jonka tehtävänä on muun ohessa selvittää järjestyssääntöjen yhdenmukaisuutta ja käytäntöjen yhtenäistämistä liittyen vankien yhdenvertaiseen kohteluun.

Kehitysvammalain edellyttämien päätösten puuttuminen

Tarkastuskäynnillä ilmeni, että Kuusankylän palvelukeskuksessa ei ollut tehty kehitysvammalain edellyttämiä päätöksiä mm. rajoittavien välineiden tai asusteiden käytöstä tai valvotusta liikkumisesta. OA totesi, että palvelukeskus oli laiminlyönyt päätöksenteon rajoitustoimenpiteistä. Päätöksenteon laiminlyönti koski koko Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon aluetta. OA totesi Pohjois-Suomen aluehallintoviraston tavoin, että kehitysvammalain käytännön konkreettinen toteutusvaihe on jäänyt liian vähälle huomiolle ja sen toteuttamiseen tarvittavat voimavarat eivät ole olleet riittäviä. Myös tiedonkulussa on ollut puutteita. OA antoi Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymälle ja Kuusankylän palvelukeskukselle huomautuksen lainvastaisesta menettelystä.

4.2

Lainsäädäntö- ja hyvitysesitykset

Lainsäädäntöesitykset

Tuomioistuinten säilytystilat

Helsingin käräjäoikeuden vapautensa menettäneiden säilytystiloihin tehdyn tarkastuksen yhteydessä AOA totesi, että Suomessa ei ole tuomioistuinten säilytystiloja koskevaa nimenomaista lakitasoista sääntelyä. Vuonna 2010 annettu hallituksen esitys vanginkuljetusta koskevaksi lainsäädännöksi raukesi, eikä vastaavaa esitystä ole sittemmin annettu. AOA piti tätä ongelmallisena ja saattoi kannanottonsa OM:n tietoon.

Potilaan kuljettaminen

Mielenterveyslaissa ei ole säännöksiä potilaan kuljettamisesta virka-avulla muualle kuin terveydenhuollon toimintayksiköihin tai säännöksiä kuljetettavan kohtelusta ja olosuhteista kuljetuksen aikana. Laissa ei ole myöskään säännöksiä siitä, että hoitohenkilökunta voisi käyttää voimakeinoja potilaan liikkumisvapauden rajoittamiseksi sairaalan alueen ulkopuolella tai potilaan noutamiseksi sairaalaan sairaalan alueen ulkopuolelta. Tällä hetkellä hoitohenkilökunnan voimankäyttömahdollisuudet kuljetustilanteissa määräytyvät lähinnä rikoslain hätävarjelua ja pakkotilaa koskevien säännösten perusteella.

OA:n mielestä potilaan kuljetuksista, hänen kohtelustaan ja olosuhteistaan kuljetuksen aikana sekä saattajien toimivaltuuksista tulisi säätää laissa nimenomaisesti. Koska lainsäädännön puutteellisuus aiheuttaa käytännössä jatkuvasti ongelmia ja mahdollisesti vaaratilanteita, OA on pitänyt lain uudistamisen tarvetta kiireellisenä. Tästä johtuen OA esitti sosiaali- ja terveysministeriölle (STM) lainsäädännön täsmentämistä. OA toisti esityksensä kertomusvuonna kanteluasiaan antamassaan ratkaisussa, jossa katsottiin sairaalan menetelleen virheellisesti antaessaan potilaan kuljetuksen turvaamisen yksityisen vartiointiliikkeen hoidettavaksi ilman siihen oikeuttavaa lainsäädäntöä.

Hyvitysesitykset

Perusoikeuksien valvontatehtävässään oikeusasiamies voi tehdä perus- ja ihmisoikeuksien loukkausten johdosta hyvitysesityksiä. Silloin kun asiaa ei voi enää korjata, oikeusasiamies voi ehdottaa viranomaiselle, että tämä esittäisi anteeksipyyntönsä loukkauksen kohteeksi joutuneelle tai harkitsee rahallista korvausta. Esitykset ovat useimmiten johtaneet myönteiseen lopputulokseen. Seuraavassa esimerkki vuonna 2017 tehdystä hyvitysesityksistä, jossa oli kyse vapautensa menettäneiden ihmisarvoa loukkaavasta kohtelusta.

AOA esitti, että Suomen valtio korvaa vangille hänen epäasiallisen ja ihmisarvoa loukkanneen kohtelunsa. Vanki oli joutunut olemaan vankilan eristyssellissä alasti ja ilman peittoa tarkkailuun sijoittamisen aikana. Menettelyn moitittavuutta lisäsi sen pitkäaikainen kesto, viiden tunnin alastomuus, ja tapahtuminen kameravalvonnassa. Lisäksi vangin sitominen käsistä ja jaloista eristyssellin kaltereihin ei ollut lainmukaista.

Seuranta:

Valtiokonttori päätti heinäkuussa 2017 tekemällään päätöksellä suorittaa perusoikeusloukkauksesta johtuvana hyvityksenä 2 500 euroa sekä kivusta, särystä ja tilapäisestä haitasta 1 000 euroa.

5

LIITTEET

Suomen perustuslain oikeusasiamiestä koskevat säännökset (11.6.1999/731)

27 §

Vaalikelpoisuus ja kelpoisuus edustajantoimeen

Eduskuntavaaleissa on vaalikelpoinen jokainen äänioikeutettu, joka ei ole vajaavaltainen.

Kansanedustajaksi ei kuitenkaan voida valita sotilasvirassa olevaa henkilöä.

Kansanedustajana eivät voi olla valtioneuvoston oikeuskansleri, eduskunnan oikeusasiamies, korkeimman oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden jäsen eikä valtakunnansyyttäjä. Jos kansanedustaja valitaan tasavallan presidentiksi taikka nimitetään tai valitaan johonkin edellä tarkoitetuista tehtävistä, hänen edustajantoimensa lakkaa siitä päivästä, jolloin hänet on valittu tai nimitetty. Edustajantoimi lakkaa myös, jos kansanedustaja menettää vaalikelpoisuutensa.

38 §

Eduskunnan oikeusasiamies

Eduskunta valitsee neljän vuoden toimikaudeksi oikeusasiamiehen sekä kaksi apulaisoikeusasiamiestä, joiden tulee olla eteviä laintuntijoita. Apulaisoikeusasiamiehellä voi olla sijainen sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään. Apulaisoikeusasiamiehestä ja apulaisoikeusasiamiehen sijaisesta on soveltuvien osin voimassa, mitä oikeusasiamiehestä säädetään. (24.8.2007/802)

Eduskunta voi saatuaan asiasta perustuslakivaliokunnan kannanoton vapauttaa erityisen painavasta syystä oikeusasiamiehen tämän tehtävästä kesken toimikauden päätöksellä, jota vähintään kaksi kolmasosaa annetuista äänistä on kannattanut.

48 §

Ministerin sekä oikeusasiamiehen ja oikeuskanslerin läsnäolo-oikeus

Ministerillä on oikeus olla läsnä ja osallistua keskusteluun täysistunnossa, vaikka hän ei olisikaan eduskunnan jäsen. Ministeri ei voi olla jäsenenä eduskunnan valiokunnassa. Hoitaessaan 59 §:n mukaisesti tasavallan presidentin tehtäviä ministeri ei voi osallistua eduskuntatyöhön.

Eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri voivat olla läsnä ja osallistua keskusteluun täysistunnossa käsiteltäessä heidän omia kertomuksiaan tai muutoin heidän omasta aloitteestaan vireille tullutta asiaa.

109 §

Eduskunnan oikeusasiamiehen tehtävät

Oikeusasiamiehen tulee valvoa, että tuomioistuimet ja muut viranomaiset sekä virkamiehet, julkisyhteisön työntekijät ja muutkin julkista tehtävää hoitaessaan noudattavat lakia ja täyttävät velvollisuutensa. Tehtäväänsä hoitaessaan oikeusasiamies valvoo perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Oikeusasiamies antaa joka vuodelta kertomuksen toiminnastaan sekä lainkäytön tilasta ja lainsäädännössä havaitsemistaan puutteista eduskunnalle.

110 §

Oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen syyteoikeus ja tehtävien jako

Syytteen nostamisesta tuomaria vastaan lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa päättää oikeuskansleri tai oikeusasiamies. Nämä voivat ajaa syytettä tai määrätä syytteen nostettavaksi myös muussa laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa.

Oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen välisestä tehtävien jaosta voidaan säätää lailla, kaventamatta kuitenkaan kummankaan laillisuusvalvontaa koskevaa toimivaltaa.

111 §

Oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen tietojensaantioikeus

Oikeuskanslerilla ja oikeusasiamiehellä on oikeus saada viranomaisilta ja muilta julkista tehtävää hoitavilta laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot.

Oikeuskanslerin tulee olla läsnä valtioneuvoston istunnoissa ja esiteltäessä asioita tasavallan presidentille valtioneuvostossa. Oikeusasiamiehellä on oikeus olla läsnä näissä istunnoissa ja esittelyissä.

112 §

Valtioneuvoston ja tasavallan presidentin virkatoimien laillisuuden valvonta

Jos oikeuskansleri havaitsee valtioneuvoston tai ministerin taikka tasavallan presidentin päätöksen tai toimenpiteen laillisuuden antavan aiheita huomautukseen, hänen tulee esittää huomautuksensa perusteluineen. Jos se jätetään ottamatta huomioon, oikeuskanslerin tulee merkittyä kannanottonsa valtioneuvoston pöytäkirjaan ja tarvittaessa ryhtyä muihin toimenpiteisiin. Myös oikeusasiamiehellä on vastaava oikeus tehdä huomautus ja ryhtyä muihin toimenpiteisiin.

Jos presidentin päätös on lainvastainen, valtioneuvoston tulee saatuaan lausunnon oikeuskanslerilta ilmoittaa, ettei päätöstä voida panna täytäntöön, sekä esittää presidentille päätöksen muuttamista tai peruuttamista.

113 §

Tasavallan presidentin rikosoikeudellinen vastuu

Jos oikeuskansleri, oikeusasiamies tai valtioneuvosto katsoo tasavallan presidentin syyllistyneen maanpetosrikokseen, valtiopetosrikokseen tai rikokseen ihmisyyttä vastaan, asiasta on ilmoitettava eduskunnalle. Jos eduskunta tällöin kolmella neljäsosalla annetuista äänistä päättää syytteen nostettavaksi, valtakunnansyyttäjän on ajettava syytettyä valtakunnanoikeudessa ja presidentin on pidättäydyttävä siksi ajaksi toimestaan. Muissa tapauksissa presidentin virkatoimesta ei saa nostaa syytettä.

114 § Ministerisyytteen nostaminen ja käsittely

Syyte valtioneuvoston jäsentä vastaan lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa käsitellään valtakunnanoikeudessa sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

Syytteen nostamisesta päättää eduskunta saatuaan perustuslakivaliokunnan kannanoton valtioneuvoston jäsenen menettelyn lainvastaisuudesta. Eduskunnan tulee ennen päätöstä syytteen nostamisesta varata valtioneuvoston jäsenelle tilaisuus selityksen antamiseen. Asiaa käsitellessään valiokunnan tulee olla täysilukuinen.

Syytettä valtioneuvoston jäsentä vastaan ajaa valtakunnansyyttäjä.

115 § Ministerivastuuasian vireillepano

Valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainmukaisuuden tutkinta eduskunnan perustuslakivaliokunnassa voidaan panna vireille:

- 1) oikeuskanslerin tai oikeusasiamiehen perustuslakivaliokunnalle tekemällä ilmoituksella;
- 2) vähintään kymmenen kansanedustajan allekirjoittamalla muistutuksella; sekä
- 3) eduskunnan muun valiokunnan perustuslakivaliokunnalle esittämällä tutkintapyyntöllä.

Perustuslakivaliokunta voi myös omasta aloitteestaan ryhtyä tutkimaan valtioneuvoston jäsenen virkatoimen lainmukaisuutta.

117 § Oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen oikeudellinen vastuu

Oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen virkatointen lainmukaisuuden tutkimisesta, syytteen nostamisesta heitä vastaan lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa sekä tällaisen syytteen käsittelystä on voimassa, mitä 114 ja 115 §:ssä valtioneuvoston jäsenestä säädetään.

Laki eduskunnan oikeusasiamiehestä

(14.3.2002/197)

1 LUKU Laillisuusvalvonta

1 § Eduskunnan oikeusasiamiehen valvottavat

Valvottavilla tarkoitetaan tässä laissa perustuslain 109 §:n 1 momentin mukaisesti tuomioistuimia ja muita viranomaisia sekä virkamiehiä, julkisyhteisön työntekijöitä ja muidakin julkista tehtävää hoitavia.

Oikeusasiamies valvoo myös valtioneuvoston, valtioneuvoston jäsenten sekä tasavallan presidentin päätösten ja toimenpiteiden laillisuutta sen mukaan kuin perustuslain 112 ja 113 §:ssä säädetään. Mitä jäljempänä säädetään valvottavista, koskee soveltuvin osin myös valtioneuvostoa, valtioneuvoston jäseniä ja tasavallan presidenttiä.

2 § Kantelu

Oikeusasiamiehelle voi tämän laillisuusvalvontaan kuuluvassa asiassa kannella jokainen, joka katsoo valvottavan tehtävänsä hoitaessaan menettelleen lainvastaisesti tai jättäneen täyttämättä velvollisuutensa.

Kantelu tulee tehdä kirjallisesti. Siitä tulee ilmetä kantelijan nimi ja yhteystiedot sekä tarpeelliset tiedot kantelussa tarkoitettusta asiasta.

3 § (20.5.2011/535) Kantelun käsittely

Oikeusasiamies tutkii kantelun, jos sen kohteena oleva asia kuuluu hänen laillisuusvalvontaansa ja on aihetta epäillä, että valvottava on menettänyt lainvastaisesti tai jättänyt velvollisuutensa täyttämättä taikka jos oikeusasiamies muusta syystä katsoo siihen olevan aihetta.

Oikeusasiamies ryhtyy hänelle tehdyn kantelun johdosta niihin toimenpiteisiin, joihin hän katsoo olevan aihetta lain noudattamisen, oikeusturvan tai perus- ja ihmis-oikeuksien toteutumisen kannalta. Asiassa hankitaan oikeusasiamiehen tarpeelliseksi katsoma selvitys.

Oikeusasiamies ei käsittele kantelua, joka koskee yli kaksi vuotta vanhaa asiaa, ellei siihen ole erityistä syytä.

Oikeusasiamiehen tulee viivytyksettä ilmoittaa kantelijalle, mikäli asiassa ei ryhdytä toimenpiteisiin 3 momentin johdosta tai sen takia, että asia ei kuulu oikeusasiamiehen toimivaltaan, sen käsittely on vireillä toimivaltaisessa viranomaisessa, siinä voidaan hakea muutosta säännönmukaisin muutoksenhakukeinoin tai muusta syystä. Oikeusasiamies voi samalla ilmoittaa kantelijalle asiassa käytettävissä olevista oikeussuojakeinoista ja antaa muuta tarpeellista ohjausta.

Oikeusasiamies voi siirtää kantelun käsittelyn toimivaltaiselle viranomaiselle, jos se on perusteltua asian laadun johdosta. Siirrosta on ilmoitettava kantelijalle. Viranomaisen on ilmoitettava oikeusasiamiehelle päätöksestään tai muista toimenpiteistään asiassa oikeusasiamiehen asettamassa määräajassa. Kantelun siirtämisestä eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin välillä säädetään erikseen.

4 § Oma aloite

Oikeusasiamies voi ottaa laillisuusvalvontaansa kuuluvan asian käsiteltäväkseen myös omasta aloitteestaan.

5 § (28.6.2013/495) Tarkastukset

Oikeusasiamies toimittaa tarpeen mukaan tarkastuksia perehtyäkseen laillisuusvalvontaansa kuuluviin asioihin. Erityisesti hänen on toimitettava tarkastuksia vankiloissa ja muissa suljetuissa laitoksissa valvoakseen niihin sijoitettujen henkilöiden kohtelua sekä puolustusvoimien eri yksiköissä ja Suomen sotilaallisessa kriininhallintaorganisaatiossa seuratakseen varusmiesten ja muiden asepalvelusta suorittavien sekä kriisinhallintahenkilöstön kohtelua.

Tarkastuksen yhteydessä oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä valvottavan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti tarkastuskohteen henkilökunnan sekä siellä palvelevien tai sinne sijoitettujen henkilöiden kanssa.

6 § Virka-apu

Oikeusasiamiehellä on oikeus saada viranomaisilta maksutta tarpeelliseksi katsomaansa virkaapua sekä tarvitsemansa jäljennökset tai tulosteet viranomaisten sekä muiden valvottavien asiakirjoista ja tiedostoista.

7 § Oikeusasiamiehen tietojensaantioikeus

Oikeusasiamiehen oikeudesta saada laillisuusvalvontaansa varten tarvitsemansa tiedot säädetään perustuslain 111 §:n 1 momentissa.

8 § (22.7.2011/811) Poliisi- tai esitutkinnan määrääminen

Oikeusasiamies voi määrätä suoritettavaksi poliisilain (872/2011) mukaisen poliisitutkinnan tai esitutkintalain (805/2011) mukaisen esitutkinnan tutkittavanaan olevan asian selvittämiseksi.

9 § Valvottavan kuuleminen

Jos on syytä olettaa, että asia saattaa antaa aihetta arvostella valvottavan menettelyä, oikeusasiamiehen on ennen asian ratkaisemista varattava valvottavalle tilaisuus tulla asian johdosta kuulluksi.

10 § Huomautus ja käsitys

Jos oikeusasiamies laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa katsoo, että valvottava on menetellyt lainvastaisesti tai jättänyt velvollisuutensa täyttämättä, mutta harkitsee, ettei syytteen nostaminen tai asian saattaminen kurinpitomenettelyyn ole kuitenkaan tarpeen, hän voi antaa valvottavalle huomautuksen vastaisen varalle.

Jos aihetta on, oikeusasiamies voi saattaa valvottavan tietoon käsityksensä lain mukaisesta menettelystä taikka kiinnittää valvottavan huomiota hyvän hallintotavan vaatimukseen tai perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista edistäviin näkökohtiin.

Jos 1 momentissa tarkoitettu oikeusasiamiehen ratkaisu sisältää rikoksen syyksilukemisen, huomautuksen saaneella on oikeus saada syyllisyyttä koskeva ratkaisu tuomioistuimen käsiteltäväksi. Vaatimus tuomioistuin käsittelystä on toimitettava oikeusasiamiehelle kirjallisesti 30 päivän kuluessa siitä päivästä, jona huomautus on annettu tiedoksi. Jos huomautus on annettu tiedoksi postitse kirjeellä, tiedoksiannon katsotaan tapahtuneen seitsemäntenä päivänä kirjeen lähettämisestä, jollei muuta näytetä. Huomautuksen saaneelle on viivytyksettä annettava tieto oikeudenkäynnin ajasta ja paikasta sekä siitä, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Asian käsittelyssä noudatetaan muutoin soveltuvin osin rikosasiain oikeudenkäynnistä voimassa olevia säännöksiä. (22.8.2014/674)

11 § Esitys

Oikeusasiamies voi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa tehdä toimivaltaiselle viranomaiselle esityksen tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi.

Oikeusasiamies voi tehtävänsä hoitaessaan kiinnittää valtioneuvoston tai muun lainsäädännön valmistelusta vastaavan toimielimen huomiota säännöksissä tai määräyksissä havaitsemiinsa puutteisiin sekä tehdä esityksiä niiden kehittämiseksi ja puutteiden poistamiseksi.

1 a LUKU (28.6.2013/495) Kidutuksen vastainen kansallinen valvontaelin

11 a § (28.6.2013/495) Kansallinen valvontaelin

Eduskunnan oikeusasiamies on kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (SopS 93/2014) 3 artiklassa tarkoitettu kansallinen valvontaelin.

11 b § (28.6.2013/495) Tarkastustehtävä

Kansallisen valvontaelimen tehtäviä hoitaessaan oikeusasiamies tarkastaa sellaisia paikkoja, joissa pidetään tai voidaan pitää vapautensa menettäneitä henkilöitä joko viranomaisen antaman määräyksen nojalla tai viranomaisen kehotuksesta, suostumuksella tai myötävaikutuksella (toimipaikka).

Tarkastuksen toimittamiseksi oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä toimipaikan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti vapautensa menettäneiden henkilöiden ja toimipaikan henkilökunnan sekä muiden sellaisten henkilöiden kanssa, jotka voivat antaa tarkastuksen kannalta merkityksellisiä tietoja.

11 c § (28.6.2013/495) Tiedonsaantioikeus

Oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on kansallisen valvontaelimen tehtäviä hoitaessaan oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaisilta ja toimipaikkojen ylläpitäjiltä tiedot toimipaikoissa pidettävien vapautensa menettäneiden henkilöiden määrästä, toimipaikkojen määrästä ja sijainnista sekä vapautensa menettäneiden kohtelusta ja oloista samoin kuin muut valvontaelimen tehtävän hoitamiseksi tarpeelliset tiedot.

11 d § (28.6.2013/495) Tietojen luovuttaminen

Sen lisäksi, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetään, oikeusasiamies voi salassapitosäännösten estämättä luovuttaa tietoja vapautensa menettäneistä sekä näiden kohtelusta ja oloista kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan 2 artiklassa tarkoitettulle alakomitealle.

11 e § (28.6.2013/495) Suositusten antaminen

Oikeusasiamies voi kansallisen valvontaelimen tehtävää hoitaessaan antaa valvottaville suosituksia, joiden tarkoituksena on parantaa vapautensa menettäneiden henkilöiden kohtelua ja oloja sekä ehkäistä kidutusta ja muuta julmaa, epäinhimillistä tai halventavaa kohtelua tai rangaistusta.

11 f § (28.6.2013/495) Muut sovellettavat säännökset

Oikeusasiamiehen toimintaan kansallisen valvontaelimen tehtävässä sovelletaan lisäksi, mitä 6 ja 8–11 §:ssä säädetään toiminnasta laillisuusvalvonnassa.

11 g § (28.6.2013/495) Asiantuntijat

Oikeusasiamies voi kansallisen valvontaelimen tehtävää hoitaessaan käyttää apunaan asiantuntijoita. Oikeusasiamies voi nimetä asiantuntijaksi suostumuksensa tehtävään antaneen henkilön, jolla on kansallisen valvontaelimen tarkastustehtävän kannalta merkityksellistä asiantuntemusta. Asiantuntija voi osallistua 11 b §:ssä tarkoitetun tarkastuksen suorittamiseen, jolloin hänen toimivaltaansa sovelletaan, mitä mainitussa pykälässä ja 11 c §:ssä säädetään.

Tämän luvun mukaisia tehtäviä hoitaessaan asiantuntijaan sovelletaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä. Vahingonkorvausvastuusta säädetään vahingonkorvauslaissa (412/1974).

11 h § (28.6.2013/495) Kielto määrätä seuraamuksia

Kansalliselle valvontaelimelle tietoja antaneelle ei saa määrätä rangaistusta tai muuta seuraamusta tietojen antamisen perusteella.

2 LUKU Eduskunnalle annettava kertomus ja selvitys sidonnaisuuksista

12 § Kertomus

Oikeusasiamies antaa eduskunnalle joka vuodelta kertomuksen toiminnastaan sekä lainkäytön, julkisen hallinnon ja julkisten tehtävien hoidon tilasta samoin kuin lain-säädännössä havaitsemistaan puutteista kiinnittäen tällöin erityistä huomiota perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen.

Oikeusasiamies voi antaa eduskunnalle tärkeäksi katsomastaan asiasta myös erillisen kertomuksen.

Kertomustensa yhteydessä oikeusasiamies voi tehdä eduskunnalle ehdotuksia lain-säädännössä havaitsemiensa puutteiden poistamiseksi. Jos havaittu puute liittyy eduskunnan käsiteltävänä olevaan asiaan, oikeusasiamies voi myös muuten saattaa havaintonsa eduskunnan asianomaisen toimielimen tietoon.

13 § (24.8.2007/804) Sidonnaisuudet

Oikeusasiamiehen, apulaisoikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiehen sijaisen tehtävään valitun on viivytyksettä annettava eduskuntaa varten selvitys sellaisesta elinkeino toiminnastaan ja varallisuudestaan sekä sellaisista tehtävistään ja muista sidonnaisuuksistaan, joilla voi olla merkitystä arvioitaessa hänen toimintaansa oikeusasiamiehenä, apulaisoikeusasiamiehenä tai apulaisoikeusasiamiehen sijaisena.

Oikeusasiamiehen, apulaisoikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiehen sijaisen on toimikautensa kestäessä viivytyksettä ilmoitettava 1 momentissa tarkoitetuissa tiedoissa tapahtuneet muutokset.

3 LUKU

Oikeusasiamiestä, apulaisoikeusasiamiehiä ja Ihmisoikeuskeskuksen johtajaa koskevat yleiset säännökset (20.5.2011/535)

14 § Oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiesten päätösvalta

Oikeusasiamiehellä on yksinään päätösvalta kaikissa oikeusasiamiehelle lain mukaan kuuluvissa asioissa. Oikeusasiamies päättää apulaisoikeusasiamiehiä kuultuaan myös tehtävien jaosta oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiesten kesken.

Apulaisoikeusasiamiehet käsittelevät ja ratkaisevat samoin valtuuksin kuin oikeusasiamies ne laillisuusvalvontaan kuuluvat asiat, jotka oikeusasiamies on määrännyt heidän ratkaistavakseen tai jotka he omasta aloitteestaan ottavat tutkittavakseen.

Jos apulaisoikeusasiamies harkitsee, että hänen käsiteltävänänsä olevassa asiassa on aihetta esittää huomautus valtioneuvoston tai valtioneuvoston jäsenen taikka tasavallan presidentin päätöksen tai toimenpiteen johdosta taikka nostaa syyte korkeimman oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden presidenttiä tai jäsentä vastaan, hänen tulee siirtää asia oikeusasiamiehen ratkaistavaksi.

15 § Oikeusasiamiehen päätöksenteko

Oikeusasiamies ja apulaisoikeusasiamies ratkaisevat asiat esittelystä, jolleivät he yksittäistapauksessa toisin päättä.

16 § (24.8.2007/804) Sijaisuudet

Jos oikeusasiamies toimikautensa kestäessä kuolee tai eroaa toimestaan eikä eduskunta ole valinnut uutta oikeusasiamiestä, oikeusasiamiehen tehtäviä hoitaa se apulaisoikeusasiamies, joka on virassa vanhempi.

Virassa vanhempi apulaisoikeusasiamies hoitaa niin ikään oikeusasiamiehen tehtäviä tämän ollessa esteellinen tai muusta syystä estynyt tehtäväänsä hoitamasta siten kuin siitä eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian työjärjestyksessä tarkemmin määrätään.

Eduskunnan oikeusasiamies valitsee saatuaan asiasta perustuslakivaliokunnan kannanoton apulaisoikeusasiamiehen sijaisen enintään neljän vuoden toimikaudeksi.

Apulaisoikeusasiamiehen ollessa esteellinen tai muusta syystä estynyt hoitamaa tehtäviään niitä hoitaa oikeusasiamies tai toinen apulaisoikeusasiamies siten kuin siitä kanslian työjärjestyksessä tarkemmin määrätään, jollei oikeusasiamies 19 a §:n 1 momentin nojalla kutsu apulaisoikeusasiamiehen sijaista hoitamaan apulaisoikeusasiamiehen tehtäviä. Apulaisoikeusasiamiehen sijaisen hoitaessa apulaisoikeusasiamiehen tehtäviä häneen ei sovelleta, mitä 1 ja 2 momentissa säädetään apulaisoikeusasiamiehestä.

17 § Muut tehtävät ja virkavapaus

Oikeusasiamies ja apulaisoikeusasiamiehet eivät saa toimikautensa kestäessä hoitaa muuta julkista virkaa. Heillä ei saa myöskään olla sellaista julkista tai yksityistä tehtävää, joka voi vaarantaa luottamusta laillisuusvalvonnan tasapuolisuuteen tai muutoin haitata oikeusasiamiehen tai apulaisoikeusasiamiehen tehtävän asianmukaista hoitamista.

Jos oikeusasiamieheksi, apulaisoikeusasiamieheksi tai Ihmisoikeuskeskuksen johtajaksi valitulla on valtion virka, hän vapautuu sen hoitamisesta siksi ajaksi, jona hän on oikeusasiamiehenä, apulaisoikeusasiamiehenä tai Ihmisoikeuskeskuksen johtajana. (20.5.2011/535)

18 § Palkkiot

Oikeusasiamies ja apulaisoikeusasiamiehet saavat toimestaan palkkion. Oikeusasiamiehen palkkio määräytyy samojen perusteiden mukaan kuin valtioneuvoston oikeuskanslerin palkkaus ja apulaisoikeusasiamiehen palkkio samojen perusteiden mukaan kuin apulaisoikeuskanslerin palkkaus.

Jos oikeusasiamieheksi tai apulaisoikeusasiamieheksi valittu on julkisessa tai yksityisessä palvelussuhteessa, hänen tulee toimikautensa ajaksi luopua tähän palvelussuhteeseen kuuluvista palkkaeduista. Hänen tulee toimikautensa ajaksi luopua myös sellaisista palvelussuhteeseen tai luottamustehtävään liittyvistä muista etuuksista, jotka voivat vaarantaa luottamusta laillisuusvalvonnan tasapuolisuuteen.

19 § Vuosiloma

Oikeusasiamies ja apulaisoikeusasiamiehet saavat kukin puolentoista kuukauden vuosiloman.

19 a § (24.8.2007/804) Apulaisoikeusasiamiehen sijainen

Apulaisoikeusasiamiehen sijainen voi hoitaa apulaisoikeusasiamiehen tehtäviä, jos tämä on estynyt niitä hoitamasta tai jos apulaisoikeusasiamiehen tehtävä on täyttämättä. Oikeusasiamies päättää sijaisen kutsumisesta hoitamaan apulaisoikeusasiamiehen tehtäviä. (20.5.2011/535)

Mitä tässä tai muussa laissa säädetään apulaisoikeusasiamiehestä, koskee soveltuvin osin myös apulaisoikeusasiamiehen sijaista tämän hoitaessa apulaisoikeusasiamiehen tehtäviä, jollei erikseen toisin säädetä.

3 a LUKU (20.5.2011/535) Ihmisoikeuskeskus

19 b § (20.5.2011/535) Ihmisoikeuskeskuksen tarkoitus

Perus- ja ihmisoikeuksien edistämistä varten eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteydessä on Ihmisoikeuskeskus.

19 c § (20.5.2011/535) Ihmisoikeuskeskuksen johtaja

Ihmisoikeuskeskuksella on johtaja, jolla tulee olla hyvä perehtyneisyys perus- ja ihmisoikeuksiin. Eduskunnan oikeusasiamies nimittää johtajan neljän vuoden toimikaudeksi saatuaan asiasta perustuslakivaliokunnan kannanoton.

Johtajan tehtävänä on johtaa ja edustaa Ihmisoikeuskeskusta sekä ratkaista ne Ihmisoikeuskeskukselle kuuluvat asiat, jotka eivät tämän lain mukaan kuulu ihmisoikeusvaltuuskunnalle.

19 d § (20.5.2011/535) Ihmisoikeuskeskuksen tehtävät

Ihmisoikeuskeskuksen tehtävänä on:

- 1) edistää perus- ja ihmisoikeuksia koskevaa tiedotusta, kasvatusta, koulutusta ja tutkimusta sekä näihin liittyvää yhteistyötä;
- 2) laatia selvityksiä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta;
- 3) tehdä aloitteita sekä antaa lausuntoja perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseksi ja toteuttamiseksi;
- 4) osallistua perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen liittyvään eurooppalaiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön;

- 5) huolehtia muista vastaavista perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja toteuttamiseen liittyvistä tehtävistä.

Ihmisoikeuskeskus ei käsittele kanteluita.

Tehtäviensä hoitamiseksi Ihmisoikeuskeskuksella on oikeus saada tarpeelliset tiedot ja selvitykset viranomaisilta maksutta.

19 e § (20.5.2011/535) Ihmisoikeusvaltuuskunta

Ihmisoikeuskeskuksella on ihmisoikeusvaltuuskunta, jonka eduskunnan oikeusasiamies keskuksen johtajaa kuultuaan asettaa neljäksi vuodeksi kerrallaan. Valtuuskunnan puheenjohtajana toimii Ihmisoikeuskeskuksen johtaja. Valtuuskunnassa on lisäksi vähintään 20 ja enintään 40 jäsentä. Valtuuskunta koostuu kansalaisyhteiskunnan, perus- ja ihmisoikeustutkimuksen sekä muiden perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen ja turvaamiseen osallistuvien toimijoiden edustajista. Valtuuskunta valitsee keskuudetaan varapuheenjohtajan. Jos valtuuskunnan jäsen eroaa tai kuolee kesken toimikauden, oikeusasiamies nimeää hänen tilalleen jäljellä olevaksi toimikaudeksi uuden jäsenen.

Eduskunnan kansliatoimikunta vahvistaa valtuuskunnan jäsenten palkkion.

Valtuuskunnan tehtävänä on:

- 1) käsitellä laajakantoisia ja periaatteellisesti tärkeitä perus- ja ihmisoikeusasioita;
 - 2) hyväksyä vuosittain Ihmisoikeuskeskuksen toimintasuunnitelma ja keskuksen vuotuinen toimintakertomus;
 - 3) toimia perus- ja ihmisoikeusalan toimijoiden kansallisena yhteistyöelimenä.
- Valtuuskunta on päätösvaltainen, kun puheenjohtaja tai varapuheenjohtaja sekä vähintään puolet jäsenistä ovat läsnä. Valtuuskunnan päätökseksi tulee se mielipide, jota enemmistö on kannattanut. Äänten mennessä tasan puheenjohtajan ääni ratkaisee.

Toimintansa järjestämistä varten valtuuskunnalla voi olla työvaliokunta ja jaostoja. Valtuuskunta voi hyväksyä työjärjestyksen.

3 b LUKU Muut tehtävät

19 f § (10.4.2015/374) Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen täytäntöönpanon edistäminen, suojele ja seuranta

Vammaisten henkilöiden oikeuksista New Yorkissa 13 päivänä joulukuuta 2006 tehdyn yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaisista tehtävistä huolehtivat eduskunnan oikeusasiamies, Ihmisoikeuskeskus ja sen ihmisoikeusvaltuuskunta.

4 LUKU

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia ja tarkemmat säännökset

20 § (20.5.2011/535) Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia

Oikeusasiamiehen ratkaistaviksi kuuluvien asioiden valmistelua ja muiden hänelle kuuluvien tehtävien sekä Ihmisoikeuskeskukselle kuuluvien tehtävien hoitamista varten on oikeusasiamiehen johtama eduskunnan oikeusasiamiehen kanslia.

21 § (20.5.2011/535) Eduskunnan oikeusasiamiehen johtosääntö ja kanslian työjärjestys

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian viroista ja virkojen erityisistä kelpoisuusvaatimuksista säädetään eduskunnan oikeusasiamiehen johtosäännössä.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian työjärjestyksessä annetaan tarkempia määräyksiä tehtävien jakamisesta oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiesten kesken. Työjärjestyksessä määrätään myös oikeusasiamiehen, apulaisoikeusasiamiesten ja Ihmisoikeuskeskuksen johtajan sijaisuusjärjestelyistä sekä kanslian henkilöstön tehtävistä samoin kuin kansliassa noudatettavasta yhteistoimintamenettelystä.

Oikeusasiamies vahvistaa kanslian työjärjestyksen apulaisoikeusasiamiehiä ja Ihmisoikeuskeskuksen johtajaa kuultuaan.

5 LUKU

Voimaantulo- ja siirtymäsäännökset

22 § Voimaantulo

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä huhtikuuta 2002.

23 § Siirtymäsäännös

Kuukauden kuluessa tämän lain voimaantulosta oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiesten tehtäviä hoitavien henkilöiden on annettava 13 §:ssä tarkoitettu selvitys sidonnaisuuksistaan.

Muutossäädösten voimaantulo ja soveltaminen:

24.8.2007/804:

Tämä laki tuli voimaan 1.10.2007.

20.5.2011/535:

Tämä laki tuli voimaan 1.1.2012. (3 ja 19 a §:n 1 momentti 1.6.2011).

22.7.2011/811:

Tämä laki tuli voimaan 1.1.2014.

28.6.2013/495:

Tämä laki tuli voimaan 7.11.2014 (5 § 1.7.2013).

22.8.2014/674:

Tämä laki tuli voimaan 1.1.2015.

10.4.2015/374:

Tämä laki tuli voimaan 10.6.2016.

Tarkastukset

* = tarkastuspöytäkirja OA:n verkkosivuilla #) = ennalta ilmoittamaton tarkastus

Tuomioistuimet

- 26.9. Helsingin käräjäoikeuden vapautensa menettäneiden säilytystilat ja vapautensa menettäneiden kuljetus^{#)} (5560/2017*)

Poliisihallinto

- 14.3. Espoon pääpoliisiaseman poliisivankila^{#)} (1382/2017)
- 21.5. Vaasan pääpoliisiaseman poliisivankila^{#)} (3243/2017)
- 4.7. Porvoon poliisiaseman poliisivankila^{#)} (3854/2017)
- 4.7. Kotkan poliisiaseman poliisivankila^{#)} (3855/2017)
- 4.7. Kouvolan pääpoliisiaseman poliisivankila^{#)} (3856/2017)
- 12.12. Rovaniemen pääpoliisiaseman poliisivankila^{#)} (6794/2017)
- 12.12. Sodankylän poliisiaseman poliisivankila (6795/2017)
- 13.12. Inarin poliisiaseman poliisivankila, Ivalo (6796/2017)

Puolustusvoimat ja Rajavartiolaitos

- 28.3. Pohjois-Karjalan rajavartiosto, Niiralan rajatarkastusaseman vapautensa menettäneiden henkilöiden säilytystilat (2213/2017)
- 27.6. Panssariprikaati, Hämeenlinnan yksikön vapautensa menettäneiden säilytystilat^{#)} (4034/2017)
- 27.6. Panssariprikaati, Riihimäen yksikön vapautensa menettäneiden säilytystilat^{#)} (4128/2017)
- 25.10. Kainuun prikaati, vapautensa menettäneiden säilytystilat^{#)}, Kajaani (6306/2017)
- 12.12. Jääkäriprikaati, Sodankylän toimipisteen vapautensa menettäneiden säilytystilat^{#)} (7119/2017)

Rikosseuraamusala

- 22.3. Helsingin vankila (2052/2017)
- 4.4. Keravan vankila (2359/2017)
- 22.5. Vaasan vankila (2705/2017*)
- 29.-30.5. Mikkelin vankila (3005/2017*)
- 7.9. Satakunnan vankilan Köyliön yksikkö^{#)} (3733/2017*)
- 28. ja 30.11. Vantaan vankila (6206/2017*)

Ulkomaalaishallinto

- 5.-6.4. Joutsenon vastaanottokeskuksen säilöönottoyksikkö (1868/2017)
- 14.12. Helsingin kaupunki, Metsälän vastaanottokeskuksen säilöönottoyksikkö^{#)}, Helsinki (6966/2017*)

Sosiaalihuolto / lapset

- 8.3. Familiar Oy, Peiponpesä[#] (yksityinen, vaativa lastenpsykiatrinen laitoshoido), Hyvinkää (619/2017)
- 20.9. Helsingin kaupungin Outamon lastenkoti[#] (lastensuojelulaitos), Lohja (5500/2017*)
- 15.10. Vaahteramäki Oy, nuorisokoti Lukkarila[#] (yksityinen lastensuojelulaitos), Peräseinäjoki (5727/2017*)
- 16.10. Familiar Oy, Nuorisokoti Nummela[#] (yksityinen erityisnuorisokoti), Lapua (5681/2017*)
- 24.10. Kajaanin Pelastakaa Lapset ry, Harjulan lastenkoti[#] (6182/2017)
- 24.10. Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä, Lastenkoti Salmila - Salmijärven Lastensuojeluyksikkö[#], Kajaani (6184/2017)
- 25.10. Lasten- ja Nuorten koti Kimppa[#] (yksityinen lastensuojeluyksikkö), Paltamo (6183/2017)
- 8.11. Helsingin kaupungin Outamon lastenkoti (lastensuojelulaitos), Lohja (5500/2017*)
- 21.11. Nauha ry, Villa Junior[#] (15–17 -vuotiaiden lastensuojeluyksikkö), Ylöjärvi (6545/2017*)
- 22.11. Erityislastensuojeluyksikkö Honkalyhty[#] (yksityinen lastensuojelulaitos), Kangasala (6546/2017*)
- 14.12. Familiar Oy, Varatie Tervakoski[#] (yksityinen lastensuojelulaitos neuropsykiatrisesti oireileville lapsille), Tervakoski (7024/2017*)
- 19.12. Tukikoti Tasapaino[#] (lasten- ja nuorten neuropsykiatrinen lastensuojelulaitos), Forssa (7015/2017)

Sosiaalihuolto / vammaiset henkilöt

- 3.3. Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän Sirkunkujan asumisyksikkö[#] (palveluasuminen kehitysvammaisille henkilöille), Kajaani (1191/2017*)
- 3.3. Kainuun sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän Leivolan asunnot[#] (palveluasuminen kehitysvammaisille henkilöille), Sotkamo (1193/2017*)
- 5.4. Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä, Tuulentupa ja Neliapila (laitoshoido kehitysvammaisille), Seinäjoki (2398/2017*)
- 5.4. Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä, Pikkupihlaja[#] (laitoshoido kehitysvammaisille lapsille), Seinäjoki (2413/2017*)
- 5.4. Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä, Lasten- ja nuorten koti Vanamo (lastensuojelulaitos), Seinäjoki (2526/2017)
- 5.4. Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä, Kotomarkki (palvelukoti aikuisille kehitysvammaisille henkilöille) ja Helakoti (asumispalvelu kehitysvammaisille nuorille aikuisille), Seinäjoki (628/2017*)
- 13.7. Helsingin kaupungin Aurinkolahden ryhmäkoti[#] (tehostettu palveluasuminen aikuisille kehitysvammaisille) (4378/2017*)
- 10.10. Rinnekoti-Säätiö, tutkimus- ja kuntoutusyksikkö Turva[#] (kehitysvammapsykiatrinen laitoshoido), Espoo (5794/2017*)
- 10.10. Rinnekoti-Säätiö, Annala[#] (kehitysvammaisten lasten pienryhmäkoti), Espoo (6006/2017*)
- Betanian lastenkodin säätiö, Koivukaarre[#] (vammaisten asumispalvelukoti), Suomussalmi (6295/2017)
- 26.10. Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä Siun Sote, Honkatähti[#] (tehostetun palveluasumisen yksikkö kehitysvammaisille), Liperi (5920/2017)

- 26.10. Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä Siun Sote, Leppä-lä[#]) (tehostetun palveluasumisen yksikkö kehitysvammaisille), Liperi (6670/2017*)
- 26.10. Pohjois-karjalan sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä Siun Sote, Tuuli-kello[#]) (vammaispaalvelun laitoshoido), Liperi (5922/2017*)
- 26.10. Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä Siun Sote, Muk-sula, Pauliina ja Majakka -yksiköt[#]) (lasten ja nuorten vammaispaalvelun laitoshoido), Liperi (6311/2017*)
- 22.11. Vaalijalan kuntayhtymä, oppilaskoti Luotain (12–18 -vuotiaiden psykiatrinen ja psykososiaalinen kuntoutusyksikkö), Pieksämäki (5662/2017*)
- 22.11. Vaalijalan kuntayhtymä, oppilaskoti Jolla (lasten ja nuorten psykiatrinen kuntoutusyksikkö), Pieksämäki (6421/2017*)
- 22.11. Vaalijalan kuntayhtymä, Satama (aikuisten psykiatrinen kriisi- ja kuntoutus-yksikkö) ja Luoto-yksikkö (psykososiaalista ja psykiatrista erityistä tukea tarvitse-vien suljettu yksikkö aikuisille), Pieksämäki (7007/2017)
- 23.11. Vaalijalan kuntayhtymä, Kaisla (aikuisten psykiatrinen ja psykososiaalinen kuntoutus- ja tutkimusyksikkö), Pieksämäki (6800/2017*)
- 23.11. Vaalijalan kuntayhtymä, Reimari (aikuisten psykiatrinen ja psykososiaalinen kuntoutusyksikkö), Pieksämäki (7006/2017*)

Sosiaalihoolto / vanhukset

- 30.3. Espoon kaupungin Taavin muistipalvelukeskus[#]) (ympäri vuorokautinen hoiva-asuminen muistisairaille), Espoo (2066/2017*)
- 30.3. Espoon kaupungin Viherlaakson muistipalvelukeskus[#]) (ympäri vuorokautinen hoiva-asuminen muistisairaille), Espoo (2065/2017*)
- 4.7. Helsingin Seniorisäätiön Antinkoti[#]) (muistisairaiden palveluasuminen) (4210/2017*)
- 4.7. Helsingin Seniorisäätiön Kannelkoti[#]) (vanhainkoti) (4211/2017*)
- 24.10. Kajaanin Arvola-koti ry:n palvelutalo[#]) (vanhusten palveluasuminen), Kajaani (6198/2017*)
- 24.10. Hoivakoti Menninkäinen[#]) (yksityinen vanhusten palveluasuminen), Kajaani (6199/2017*)
- 25.10. Betanian lasten kodin säätiö, palvelukoti Aamurusko[#]) (vanhusten palvelu-asuminen), Suomussalmi (6185/2017*)
- 28.11. Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä, Palvelutalo Marttila, ryhmäkoti Päivänsini[#]) (tehostettu palveluasuminen muistisairaille), Orimattila (6712/2017*)
- 28.11. Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä, Palvelutalo Timontalo[#]) (tehostettu palveluasuminen muistisairaille), Nastola (6713/2017*)

Terveystenhoolto

- 14.3. Espoon kaupungin selviämishoitoasema[#]) (1606/2017*)
- 25.–26.4. Vanhan Vaasan sairaala[#]) (oikeuspsykiatrinen sairaala), Vaasa (2147/2017)
- 27.4. Vaasan keskussairaalan päivystys[#]) (2149/2017)
- 27.–28.4. Vaasan keskussairaalan psykiatrinen yksikkö[#]) (2148/2017* ruotsiksi)
- 6.6. Seinäjoen keskussairaalan päivystys[#]) (2151/2017)
- 6.–7.6. Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin psykiatrinen toiminta-alue[#]), Seinäjoki (2150/2017*)
- 19.–20.9. Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymä, keskussairaalan psykiatrinen osastot, Lahti (5338/2017)
- 29.11. Vankiterveydenhuollon yksikön Vantaan poliklinikka (6454/2017)

